



**Grupa Wysokiego Szczebla ds.
Niedyskryminacji, Równouprawnienia
i Różnorodności**

Podgrupa ds. Danych Dotyczących Równouprawnienia

**Wytyczne dotyczące gromadzenia i wykorzystywania
danych dotyczących równouprawnienia osób LGBTIQ**

KOMISJA EUROPEJSKA

Dyrekcja Generalna ds. Sprawiedliwości i Konsumentów
Dyrekcja D – Równość i Niedyskryminacja
Dział D.1 – Niedyskryminacja: LGBTIQ, Wiek, Kwestie Horyzontalne
Komisja Europejska

B-1049 Bruksela

Wytyczne dotyczące gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia osób LGBTIQ

Niniejszy dokument opracowała podgrupa ds. danych dotyczących równouprawnienia Grupy Wysokiego Szczebla ds. Niedyskryminacji, Równouprawnienia i Różnorodności.

Podgrupa ds. Danych Dotyczących Równouprawnienia składa się z przedstawicieli państw członkowskich UE i Norwegii, Komisji Europejskiej, Eurostatu, Eurofoundu, EIGE i FRA. Przedstawiciele państw członkowskich to eksperci z departamentów rządowych zajmujących się polityką niedyskryminacji, krajowych urzędów statystycznych i organów ds. równości. Podgrupa stanowi forum dla właściwych organów krajowych i instytucji Unii, na którym podmioty te omawiają wyzwania i możliwości w zakresie poprawy gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia.

Podgrupa ds. Danych Dotyczących Równouprawnienia pragnie wyrazić wdzięczność Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA) i dwóm ekspertom zewnętrznym,

Jozowi Motmansowi i Aisie Burgwal, za ich szeroki wkład w opracowanie niniejszych wytycznych w oparciu o ich szeroką wiedzę i doświadczenie.

Tekst ukończono w marcu 2023 r.

PDF ISBN 978-92-68-05054-5 doi:10.2838/398439 DS-03-23-327-EN-N

Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2023

© Unia Europejska, 2023.

Ponowne wykorzystanie dokumentów Komisji Europejskiej reguluje decyzja Komisji 2011/833/UE z dnia 12 grudnia 2011 r. w sprawie ponownego wykorzystywania dokumentów Komisji (Dz.U. L 330 z 14.12.2011, s. 39). Z wyjątkiem przypadków, w których stwierdzono inaczej, ponowne wykorzystywanie niniejszego dokumentu jest dozwolone na podstawie licencji Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Oznacza to, że ponowne

wykorzystywanie jest dozwolone pod warunkiem odpowiedniego poinformowania o autorze oraz o wszelkich zmianach wprowadzonych w dokumencie.

Spis treści

Spis treści	8
1. Kontekst i cel niniejszych wytycznych	11
1.1. Dane na potrzeby świadomych decyzji politycznych	12
1.2. Czym są „dane dotyczące równouprawnienia”?	14
1.3. Cel i struktura niniejszych wytycznych	17
2. Wyzwania, ochrona danych i inne kwestie etyczne związane z gromadzeniem i wykorzystywaniem danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych	22
2.1. Wyzwania związane z gromadzeniem i wykorzystywaniem danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych	22
2.2. Przepisy o ochronie danych nie uniemożliwiają gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych	28
2.3. Kwestie etyczne w odniesieniu do danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych	30
3. Ogólne zasady gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych	35
3.1. Przeprowadzenie oceny potrzeb (potencjalnych) użytkowników danych dezagregowanych ze względu na orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe	35
3.1.1. Uzasadnienie	35
3.1.2. Wytyczne	36
3.2. Identyfikacja istniejących źródeł danych dostarczających informacji na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych	36
3.2.1. Uzasadnienie	37
3.2.2. Wytyczne	38
3.3. Dostosowanie definicji i kategorii związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi	40
3.3.1. Uzasadnienie	40
3.3.2. Wytyczne	41
3.4. Uwzględnianie informacji na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych we wszystkich badaniach krajowych i unijnych	43
3.4.1. Uzasadnienie	44

3.4.2. Wytyczne.....	52
3.5. Uwzględnienie podejścia intersekcyjnego podczas gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych	56
3.5.1. Uzasadnienie	58
3.5.2. Wytyczne.....	58
3.6. Zapewnienie budżetu wystarczającego do przeprowadzania regularnych badań w celu gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych	59
3.6.1. Uzasadnienie	60
3.6.2. Wytyczne.....	60
3.7. Ułatwienie efektywnego wykorzystania danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych do wzmacniania i poprawy równouprawnienia osób LGBTIQ	62
3.7.1. Uzasadnienie	62
3.7.2. Wytyczne.....	64
4. W jaki sposób gromadzić informacje na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych	67
4.1. Jak gromadzić dane dotyczące orientacji seksualnej	69
4.1.1. Uzasadnienie	69
4.1.2. Wytyczne.....	72
4.1.3. Przykłady pomiaru orientacji seksualnej.....	73
4.2. Jak gromadzić dane dotyczące płci metrykalnej i płci społeczno-kulturowej (tożsamości płciowej)	76
4.2.1. Uzasadnienie	76
4.2.2. Wytyczne.....	81
4.2.3. Przykłady sposobu gromadzenia danych dotyczących płci biologicznej, płci społeczno-kulturowej oraz tożsamości płciowej	84
4.3. Jak gromadzić dane dotyczące ekspresji płciowej	89
4.3.1. Uzasadnienie	89
4.3.2. Wytyczne.....	91
4.3.3. Przykłady pomiaru ekspresji płciowej.....	92
4.4. Jak gromadzić dane dotyczące cech płciowych.....	95
4.4.1. Uzasadnienie	95
4.4.2. Wytyczne.....	96
4.4.3. Przykłady sposobów pomiaru odnoszących się do interpłciowości.....	97
Załącznik: Glosariusz	102

1. Kontekst i cel niniejszych wytycznych

Równość i niedyskryminacja stanowią podstawowe wartości Unii Europejskiej (UE). Wartości te są zapisane w Traktatach UE¹ i w [Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej](#)². Są one również integralną częścią [Europejskiego filaru praw socjalnych](#)³.

W ostatnich dziesięcioleciach zmiany legislacyjne i inicjatywy polityczne na szczeblu krajowym i unijnym pomogły budować społeczeństwa bardziej integracyjne, również dla lesbijek, gejų, osób biseksualnych, aseksualnych, transpłciowych, interpłciowych i *queer* (LGBTIQ)⁴. W szczególności w listopadzie 2020 r. Komisja Europejska opublikowała swoją pierwszą w historii [Strategia na rzecz równości osób LGBTIQ na lata 2020–2025](#)⁵. Strategia stanowi realizację zobowiązania Komisji Europejskiej do budowania Unii równości i wyznacza nową erę w działaniach na szczeblu europejskim na rzecz promowania równouprawnienia osób LGBTIQ.

Niedawne badanie przeprowadzone przez [Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej \(FRA\) na temat osób LGBTI w UE daje jednak powody do niepokoju](#). Było ono największym tego rodzaju badaniem dostarczającym informacji na temat realiów życia osób LGBTI w UE. Zwrócono w nim uwagę na utrzymujące się i niepokojąco wysokie wskaźniki dyskryminacji i nękania osób LGBTIQ oraz przemocy motywowanej uprzedzeniami wobec tych osób. Istnieje pilna potrzeba gromadzenia rzetelnych i porównywalnych danych, abyśmy mogli mierzyć postępy w promowaniu równouprawnienia i niedyskryminacji. Informacje na temat realiów życia osób LGBTIQ w całej UE są jednak niekompletne i fragmentaryczne. Jeżeli dane są dostępne, często nie są one wystarczająco porównywalne lub są niskiej jakości.

¹ Art. 10 [TFUE](#) i art. 2 [TUE](#).

² Art. 21.

³ Zasada nr 3.

⁴ Osoby LGBTIQ to osoby: (i) które odczuwają popęd płciowy do innych osób tej samej płci (lesbijki, geje) lub wielu płci (osoby biseksualne i panseksualne) lub które odczuwają niewielki pociąg seksualny lub emocjonalny albo nie odczuwają go wcale (osoby aseksualne lub aromantyczne); (ii) których tożsamość lub ekspresja płciowa nie odpowiadają płci przypisanej przy urodzeniu (osoby transpłciowe i niebinarne); (iii) które urodziły się z cechami płciowymi, które nie odpowiadają typowej definicji mężczyzny lub kobiety (osoby interpłciowe); oraz (iv) których tożsamość nie odpowiada binarnej klasyfikacji seksualności lub płci (*queer*). Zob. Komisja Europejska (2020), [Strategia na rzecz równości osób LGBTIQ na lata 2020–2025](#), COM(2020) 698 final, Bruksela, 12 listopada 2020 r., s. 3.

⁵ Strategię opracowano na podstawie wykazu działań na rzecz postępów w zakresie równouprawnienia osób LGBTI na lata 2015–2019, który stanowił pierwsze ramy polityki poświęcone w szczególności walce z dyskryminacją osób LGBTI. Zob.: Komisja Europejska (2020), [Final report 2015–2019 on the list of actions to advance LGBTI equality](#), Urząd Publikacji Unii Europejskiej (Urząd Publikacji), Luksemburg.

Uznając zapotrzebowanie na większą ilość lepszej jakości informacji związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi, w 2020 r. Komisja Europejska zwróciła się do FRA i Europejskiego Instytutu ds. Równości Kobiet i Mężczyzn (EIGE) „[...] o dalsze zapewnianie państwom członkowskim pomocy technicznej i wsparcia metodologicznego w zakresie opracowywania i realizacji działań związanych z gromadzeniem danych dotyczących osób LGBTIQ w płaszczyźnie zarówno jedno- jak i wielowymiarowej”⁶.

1.1. Dane na potrzeby świadomych decyzji politycznych

„Wiarygodne i porównywalne dane dotyczące równości będą miały kluczowe znaczenie dla oceny sytuacji osób LGBTIQ i skutecznego zwalczania nierówności”.

[Strategia UE na rzecz równości osób LGBTIQ \(2020–2025\)](#)

Głównym celem każdego procesu gromadzenia danych jest gromadzenie informacji, które mogą pomóc w: (i) pokierowaniu zmianą; (ii) opracowywaniu ukierunkowanych strategii i programów opartych na dowodach; oraz (iii) zapewnieniu budżetów odpowiadających potrzebom różnych grup osób. Dane odzwierciedlają tożsamość, doświadczenia i potrzeby osób i społeczności, które mają prawo do bycia wysłuchanymi i szanowanymi. Każdy powinien mieć możliwość zobaczenia siebie i swojej tożsamości w badaniach i innych instrumentach służących do gromadzenia danych⁷. Różnorodność osób LGBTIQ zwykle nie jest jednak odzwierciedlona w krajowych badaniach ani w źródłach danych administracyjnych⁸.

Ten ogólny brak danych statystycznych dotyczących tożsamości i doświadczeń osób LGBTIQ lub niekompletność tych danych utrudnia ocenę rzeczywistej skali lub powszechności występowania dyskryminacji, nierówności strukturalnych, przestępstw motywowanych uprzedzeniami i nękania osób LGBTIQ. Brak danych dotyczących równouprawnienia utrudnia również monitorowanie i ocenę skuteczności przepisów i strategii w zakresie zwalczania nierówności i dyskryminacji osób LGBTIQ. Wiele sondaży i badań wykorzystywanych do kształtowania polityki nie zawiera pytań na

⁶Komisja Europejska (2020), [Strategia na rzecz równości osób LGBTIQ na lata 2020–2025](#), COM(2020) 698 final, Bruksela, 12 listopada 2020 r., s. 24.

⁷National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), [„Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation”](#), Waszyngton, DC: *The National Academies Press*, s. 6.

⁸„Dane administracyjne” oznaczają dane zawarte w rejestrach uzupełnianych i przechowywanych przez agencję rządową.

temat: (i) orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych; lub (ii) doświadczeń związanych z dyskryminacją ze względu na orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe. Może to sprawić, że osoby LGBTIQ staną się niewidoczne w krajowych i międzynarodowych zbiorach danych oraz w świetle monitorowania działań na rzecz równego traktowania.

Aby podejmować świadome decyzje polityczne przeciwdziałające dyskryminacji i wspierające zasadę równego traktowania, prawodawcy i decydenci muszą dysponować danymi na temat pozycji społecznej określonej grupy ludzi oraz doświadczeń związanych z dyskryminacją ze względu na orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe. Jak dotąd w całej UE niewiele danych na temat osób LGBTIQ gromadzono w sposób systematyczny i powtarzający się, przy czym istniejące dane dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych są bardzo zróżnicowane pod względem zakresu i jakości. Tylko kilka państw członkowskich gromadzi dane dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych, podczas gdy inne celowo od tego odstępują, o czym świadczy [sprawozdanie Komisji z 2017 r. w sprawie gromadzenia danych dotyczących osób LGBTIQ](#). Z informacji wynika, że mimo ogólnie niskiej dostępności danych dotyczących orientacji seksualnej dostępnych na ten temat jest nadal znacznie więcej danych niż danych dotyczących tożsamości płciowej, ekspresji płciowej lub cech płciowych. Jak podkreślono w unijnej strategii na rzecz równości osób LGBTIQ, pokazuje to, że istnieje potrzeba usprawnienia gromadzenia i wykorzystywania danych na temat równości osób LGBTIQ⁹.

Ramka A 1– Podgrupa ds. danych dotyczących równouprawnienia

W 2018 r. [unijna Grupa Wysokiego Szczebla ds. Niedyskryminacji, Równouprawnienia i Różnorodności](#) utworzyła Podgrupę ds. Danych Dotyczących Równouprawnienia (podgrupa), aby wspierać państwa członkowskie w ich działaniach na rzecz poprawy gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia. Powierzyła ona FRA zadanie polegające na ułatwieniu pracy podgrupy zgodnie z mandatem agencji w zakresie opracowania metod i norm dotyczących poprawy porównywalności, obiektywności i wiarygodności danych dotyczących równouprawnienia na szczeblu europejskim¹⁰.

Do chwili obecnej podgrupa opracowała:

- zestaw [niewiązanych wytycznych dotyczących gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia](#);

⁹Komisja Europejska (2020), [Strategia na rzecz równości osób LGBTIQ na lata 2020-2025](#), COM(2020) 698 final, Bruksela, 12 listopada 2020 r., s. 22.

¹⁰ [Rozporządzenie Rady \(WE\) nr 168/2007 z dnia 15 lutego 2007 r. ustanawiające Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej](#), (Dz.U. L 53 z 22.2.2007).

- [kompilacja obiecujących praktyk w zakresie gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia](#) wdrożonych na szczeblu krajowym;
- [narzędzie diagnostyczne do mapowania](#), aby pomóc państwom członkowskim w identyfikacji istniejących źródeł danych dotyczących równouprawnienia i identyfikacji luk w zakresie posiadanych przez nie danych;
- [praktyczne wskazówki dla państw członkowskich dotyczące poprawy gromadzenia danych na temat pochodzenia rasowego lub etnicznego](#).

1.2. Czym są „dane dotyczące równouprawnienia”?

W [Europejskim podręczniku na temat danych dotyczących równouprawnienia](#) oraz w [Wytycznych w sprawie usprawnienia procesu gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia](#) „dane dotyczące równouprawnienia” zdefiniowano jako każdą informację użyteczną do opisywania, analizowania, wnioskowania i podejmowania decyzji dotyczących sytuacji równouprawnienia. Informacje te mogą mieć charakter ilościowy lub jakościowy. Mogą obejmować dane zagregowane, które odzwierciedlają nierówności lub ich przyczyny bądź skutki dla społeczeństwa¹¹.

Statystyki dotyczące równouprawnienia mogą pochodzić z wielu źródeł danych, takich jak spisy powszechne ludności, rejestry administracyjne, badania gospodarstw domowych i osób, badania wiktymizacyjne oraz badania podejść. Inne źródła obejmują: (i) dane dotyczące skarg (w tym zagregowane profile osób wnoszących skargę i sprawców); (ii) dane dotyczące wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych (w tym statystyki sądowe i dane dotyczące wyników spraw sądowych oraz oferowane odszkodowania/zastosowane sankcje); oraz (iii) inne sposoby gromadzenia danych (takie jak testy w zakresie dyskryminacji oraz monitorowanie różnorodności przez pracodawców, organizacje społeczeństwa obywatelskiego i dostawców usług).

¹¹ Krajowa Rada ds. Nauki i Technologii Stanów Zjednoczonych rozróżnia trzy rodzaje danych, które są niezbędne do kształtowania polityki w oparciu o dowody:

„a) dane, które pomagają nam zrozumieć liczbę osób, które mają określone doświadczenie lub cechy (dane wyrażające »liczebność« lub »częstość«); b) dane, które pomagają nam zrozumieć, w jaki sposób ludzie różnie doświadczają systemów (dane »jakościowe« lub wyrażające »różnice«); oraz c) dane, które pomagają nam zrozumieć, czy strategie i interwencje służą różnym populacjom (dane dotyczące »zrozumienia sposobu funkcjonowania« lub »oceny«)”.

Zob. Podkomitet ds. Danych na temat Orientacji Seksualnej, Tożsamości Płciowej i Różnic w Cechach Płciowych (SOGI) oraz Podkomitet ds. Równych Danych Narodowej Rady Nauki i Technologii (2023), [Federal Evidence Agenda on LGBTQI+ Equity](#), rząd Stanów Zjednoczonych, s. 8.

Dane dezagregowane ze względu na niektóre cechy osobowe (w tym wiek, płeć, pochodzenie rasowe lub etniczne, religię lub przekonania, niepełnosprawność, orientację seksualną i tożsamość płciową lub bycie osobą interpłciową/posiadanie zróżnicowanych cech płciowych) mogą być wykorzystywane do tworzenia danych dotyczących równouprawnienia, na poziomie zagregowanym do celów statystycznych, jeżeli odbywa się to na zasadzie dobrowolności oraz w pełnej zgodności z przepisami dotyczącymi ochrony danych (zob. sekcja 2.2 niniejszych wytycznych).

Ramka A 2 – Sztuczna inteligencja

Ważna i stosunkowo niedawna tendencja polega na wykorzystywaniu danych do tworzenia algorytmów usprawniających procesy podejmowania decyzji i leżących u podstaw systemów sztucznej inteligencji. Takie algorytmy i systemy sztucznej inteligencji często opierają się na złożonym przetwarzaniu danych, co ma na celu skuteczniejsze podejmowanie decyzji, a niekiedy pełną automatyzację procesów.

W tych technologiach opartych na danych kwestie równouprawnienia i niedyskryminacji muszą stać się kluczową zmienną. Jak wykazano w niedawnym sprawozdaniu FRA¹², algorytmy mogą często cechować się stronniczością, co prowadzi do dyskryminacji. Stronniczość jest często wpisana w dane wykorzystywane do tworzenia algorytmów i systemów sztucznej inteligencji, tzw. dane treningowe. Na przykład w przeprowadzonej przez FRA symulacji algorytmów wykrywających obraźliwe zwroty wykorzystano dane treningowe składające się z prawdziwych postów w mediach społecznościowych, które oznaczono jako obraźliwe lub nieobraźliwe¹³. Zawarte w danych przypadki nawoływania do nienawiści w internecie były często skierowane do osób LGBTIQ, Muzułmanów i Żydów. W rezultacie przeprowadzonej przez FRA symulacji algorytmów wykrywających obraźliwe zwroty terminy związane z orientacją seksualną, takie jak „gej”, były częściej błędnie oznaczane jako obraźliwe, podobnie jak terminy takie jak „Muzułmanin” i „Żyd”¹⁴. Nadmierne oznaczanie może być pomocne w identyfikowaniu przypadków nawoływania do nienawiści wobec tych grup i przeciwdziałaniu im. Może to jednak mieć negatywny wpływ w tym względzie, że treści wprowadzane przez członków tych grup mogą nieproporcjonalnie często być uznawane za obraźliwe¹⁵, co staje się szczególnie problematyczne, jeżeli oznaczone treści nie podlegają kontroli przez człowieka¹⁶.

¹² FRA (2022), [Bias in algorithms – Artificial intelligence and discrimination](#), Urząd Publikacji, Luksemburg.

¹³ FRA (2022), [Bias in algorithms – Artificial intelligence and discrimination](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 11–12 i 55–56.

¹⁴ FRA (2022), [Bias in algorithms – Artificial intelligence and discrimination](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 11–12 i 62.

¹⁵ FRA (2022), [Bias in algorithms – Artificial intelligence and discrimination](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 11.

¹⁶ FRA (2022), [Bias in algorithms – Artificial intelligence and discrimination](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 77.

Konieczna jest analiza algorytmów pod kątem stronniczości, w tym poprzez sprawdzanie danych treningowych pod kątem źródeł stronniczości oraz sprawdzanie wyników samych algorytmów. Nawet jeżeli w danych nie ma bezpośrednich informacji na temat cech [prawnie] chronionych, stosowanie algorytmów może nadal prowadzić do dyskryminacji ze względu na dane, które są silnie skorelowane z cechami [prawnie] chronionymi (wskaźniki zastępcze). Szczególnie problematycznym przykładem jest profilowanie algorytmiczne stosowane przez organy ścigania, które wykorzystuje różne techniki do profilowania osób w oparciu o korelacje i wzorce danych¹⁷. Profilowanie skutkujące dyskryminacją ze względu na cechy [prawnie] chronione jest niezgodne z prawem, ale może być trudne do wykrycia¹⁸. Przeważnie stronniczość algorytmiczna skutkuje pośrednią dyskryminacją za pośrednictwem wskaźników zastępczych (np. dzielnice lub imiona i nazwiska jako wskaźnik zastępczy dla pochodzenia etnicznego lub rozmiar buta jako wskaźnik zastępczy dla płci). Biorąc pod uwagę potencjalnie nieograniczoną liczbę wskaźników zastępczych, których korelacja z cechą [prawnie] chronioną może nie być oczywista, trudniej jest temu przeciwdziałać¹⁹.

Stronniczość można również wprowadzić, jeżeli dane treningowe są niereprezentatywne. Na przykład jeżeli algorytm wykrywania twarzy jest szkolony głównie na twarzach mężczyzn, jego prognozy mogą nie być wiarygodne w przypadku stosowania go do twarzy kobiet²⁰. Stronniczość wynikająca z niskiej jakości danych może być również spotęgowana przez sprzężenie zwrotne, które ma miejsce, gdy prognozy algorytmów staną się podstawą przyszłych zbiorów danych treningowych, na przykład w ramach prognozowania kryminologicznego²¹.

W związku z tym ważne jest również przeanalizowanie wyników algorytmów pod kątem stronniczości. Jeżeli wyniki algorytmów różnią się, gdy zmieniają się jedynie informacje o cechach [prawnie] chronionych, wskazuje to na ryzyko dyskryminacji²². W tym celu konieczne jest gromadzenie danych dotyczących cech [prawnie] chronionych, w tym danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych. Obecnie podstawa prawna może być niejasna dla użytkowników algorytmów, ponieważ wykrywanie dyskryminacji algorytmicznej nie uznano za uzasadnienie przetwarzania wrażliwych danych osobowych [w ogólnym](#)

¹⁷ FRA (2018), [Preventing unlawful profiling today and in the future: a guide](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 19.

¹⁸ Art. 11 ust. 3 [dyrektywy w sprawie policji](#).

¹⁹ FRA (2022), [Bias in algorithms – Artificial intelligence and discrimination](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 24.

²⁰ FRA (2022), [Bias in algorithms – Artificial intelligence and discrimination](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 19.

²¹ FRA (2022), [Bias in algorithms – Artificial intelligence and discrimination](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 77.

²² FRA (2022), [Bias in algorithms – Artificial intelligence and discrimination](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 25.

[rozporządzeniu o ochronie danych \(RODO\)](#)²³, chociaż proponowany unijny akt w sprawie sztucznej inteligencji może zapewnić pewną jasność²⁴.

1.3. Cel i struktura niniejszych wytycznych

Ponieważ kategorie danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych mogą mieć różne znaczenia w różnych społeczeństwach i kontekstach społecznych, nie ma oczywistego rozwiązania na potrzeby pomiaru danych należących tych kategorii. Nie istnieje również uzgodniona norma dotycząca najlepszego sposobu gromadzenia danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych. Skutkuje to brakiem porównywalności działań w zakresie gromadzenia danych prowadzonych na szczeblu krajowym i w całej UE. Zwiększa to również czas i koszt opracowania odpowiednich kategorii i gromadzenia danych. Usprawnienie działań w zakresie gromadzenia danych i poprawa jakości gromadzonych danych pomoże państwom członkowskim i UE w gromadzeniu dokładniejszych danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych w celu wsparcia prowadzonych przez nie działań w zakresie monitorowania i sprawozdawczości. Pomoże to również zwiększyć zaufanie osób LGBTIQ do działań w zakresie gromadzenia danych podejmowanych przez państwa i instytucje publiczne.

Mimo że niniejsze wytyczne wspierają podnoszenie świadomości na temat możliwości i wyzwań związanych z gromadzeniem danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych, służą one jako punkt wyjścia, aby pomóc państwom członkowskim w skutecznym stosowaniu i monitorowaniu prawa UE w zakresie równouprawnienia. Określono w nich wyzwania związane z gromadzeniem danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych oraz zwrócono uwagę na obiecujące sposoby na wypracowanie bardziej ujednoczonego i spójnego podejścia, przy jednoczesnym odzwierciedleniu poszczególnych kontekstów krajowych i zróżnicowanych wymogów w zakresie gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia w oparciu o orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe. Decydenci i inne zainteresowane strony mogą wybierać działania określone w wytycznych, które najlepiej

²³ FRA (2022), [Bias in algorithms – Artificial intelligence and discrimination](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 24.

²⁴ FRA (2022), [Bias in algorithms – Artificial intelligence and discrimination](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 10.

odpowiadają na potrzeby zidentyfikowane w danym czasie w danym państwie członkowskim, bądź nadawać priorytet takim działaniom.

Państwa członkowskie UE zachęca się, by wykorzystywały niniejsze wytyczne do: (i) zdobycia informacji na potrzeby opracowywania i skutecznego wdrażania krajowych planów działania w zakresie równouprawnienia osób LGBTIQ; (ii) zdobycia informacji do wykorzystania w swoich strategiach w zakresie danych dotyczących równouprawnienia; oraz (iii) monitorowania wyników tych strategii z perspektywy równouprawnienia.

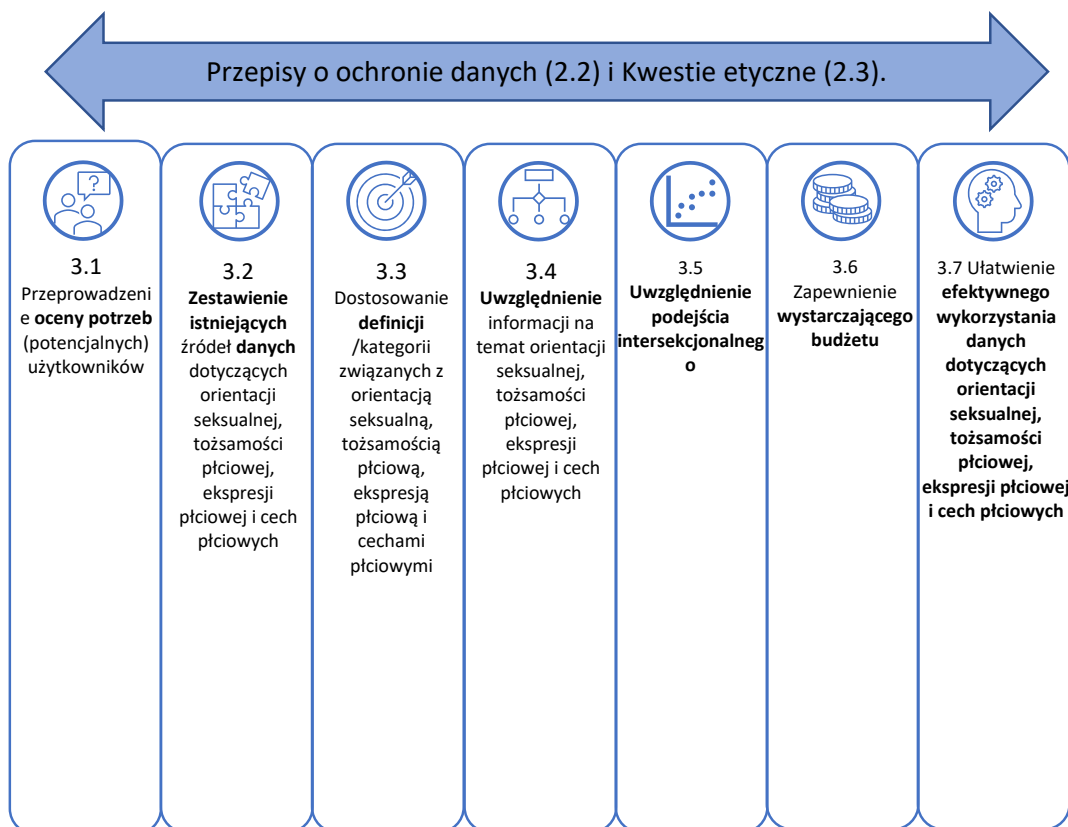
Adresatami niniejszych wytycznych są podmioty publiczne i prywatne zaangażowane w gromadzenie i wykorzystywanie danych na temat równouprawnienia osób LGBTIQ, takie jak:

- podmioty dostarczające dane w organach politycznych i administracyjnych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym;
- krajowe urzędy statystyczne;
- organizacje prywatne i publiczne;
- system wymiaru sprawiedliwości i policja;
- organy ds. równości i krajowe instytucje praw człowieka;
- środowiska akademickie.

Niniejsze wytyczne rozpoczynają się od określenia wyzwań, przepisów o ochronie danych i kluczowych kwestii etycznych, które należy wziąć pod uwagę przy gromadzeniu i wykorzystywaniu danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych (sekcja 2). W głównej części niniejszych wytycznych podsumowano dwa zestawy przepisów dotyczących gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia w oparciu o orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe. Pierwszy zestaw siedmiu zasad ma charakter ogólny/przekrojowy – omówiono go w sekcji 3. Drugi zestaw czterech zasad zawiera praktyczne wskazówki dotyczące sposobu gromadzenia danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych – omówiono go w sekcji 4. Drugi zestaw zasad praktycznych obejmuje kilka przykładów wcześniejszych badań w celu zilustrowania możliwych podejść. Nie mają one jednak służyć jako przykłady najlepszych praktyk, które należy przyjąć bezpośrednio. Jeżeli przykłady zawierają elementy problematyczne, zwrócono na nie uwagę w „Kwestiach do rozważenia” pod każdym z przykładów.

W związku z tym, że wymagania w odniesieniu do gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych mogą być różne dla poszczególnych źródeł danych (np. dane administracyjne, dane ze spisów powszechnych lub dane z badań), stosowanie poniższych zasad przewodnich może być dla niektórych źródeł danych łatwiejsze niż dla innych. Zasady te nie są uporządkowane w żadnej kolejności. W zależności od potrzeb użytkownika można je odczytywać łącznie i stosować jako całość albo stosować pojedynczo lub razem.

Schemat 1 – Zasady przewodnie gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych



- 4.1 Jak gromadzić dane dotyczące orientacji seksualnej
- 4.2 Jak gromadzić dane dotyczące płci metrykalnej i płci społeczno-kulturowej (tożsamości płciowej)
- 4.3 Jak gromadzić dane dotyczące ekspresji płciowej
- 4.4 Jak gromadzić dane dotyczące cech płciowych

Tekst alternatywny: Schemat przedstawiający strukturę wytycznych. Na górze znajduje się strzałka z napisem „Przepisy o ochronie danych (2.2) i Kwestie etyczne (2.3)”. Poniżej znajdują się pola zawierające zasady ogólne/przekrojowe oraz logo, aby je zilustrować: „3.1 Przeprowadzenie **oceny potrzeb** (potencjalnych) użytkowników”, „3.2 **Identyfikacja istniejących źródeł danych** dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych”, „3.3 Dostosowanie **definicji/kategorii** związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi”, „3.4 **Uwzględnienie** informacji na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych we wszystkich obszarach polityki”, „3.5

Uwzględnienie podejścia interseksjonalnego we wszystkich obszarach polityki", „3.6 Zapewnienie **wystarczającego budżetu**” i „3.7 Ułatwienie **efektywnego wykorzystania danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych**". Poniżej przedstawiono cztery pola zawierające praktyczne zasady: „4.1. Jak gromadzić dane dotyczące orientacji seksualnej”, „4.2 Jak gromadzić dane dotyczące płci metrykalnej i płci społeczno-kulturowej (tożsamości płciowej)”, „4.3 Jak gromadzić dane dotyczące ekspresji płciowej” oraz „4.4. Jak gromadzić dane dotyczące cech płciowych”.

Tutaj należy dodać podpis.

© Tutaj należy podać informacje na temat praw autorskich.

Źródło: Tutaj należy podać źródło.

Uzupełnieniem wytycznych jest [kompodium obiecujących praktyk w zakresie gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia](#)²⁵, w którym zestawiono szereg praktyk dotyczących różnych przyczyn dyskryminacji, w tym ze względu na orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe i które ma na celu przedstawienie praktycznych przykładów wdrażania zasad gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia.

Podgrupa ds. Danych Dotyczących Równouprawnienia opracowała niniejsze wytyczne przy wsparciu FRA i dwóch czołowych ekspertów w dziedzinie równouprawnienia osób LGBTIQ. Przed sfinalizowaniem i zatwierdzeniem przez Grupę Wysokiego Szczebla ds. Niedyskryminacji, Równouprawnienia i Różnorodności przeprowadzono konsultacje z kluczowymi europejskimi organizacjami przedstawicielskimi osób LGBTIQ²⁶ i Podgrupą ds. Równouprawnienia Osób LGBTIQ.

²⁵ FRA (2023), [Compendium of practices for equality-data collection](#).

²⁶ ILGA Europe, The Eurocentralasian Lesbian* Community (EL*C), OII Europe, Transgender Europe (TGEU), IGLYO.

2. Wyzwania, ochrona danych i inne kwestie etyczne związane z gromadzeniem i wykorzystywaniem danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych

2.1. Wyzwania związane z gromadzeniem i wykorzystywaniem danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych

Oprócz wspólnych wyzwań i luk w zakresie gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia w szerszym ujęciu, które przeanalizowano w pierwszych wytycznych opracowanych przez podgrupę²⁷, istnieją inne lub skumulowane wyzwania związane z gromadzeniem i wykorzystywaniem danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech

²⁷ Powszechnie wyzwania związane z gromadzeniem i wykorzystywaniem danych dotyczących równouprawnienia obejmują: brak skoordynowanego podejścia; brak wystarczających zasobów; niewystarczającą porównywalność różnych źródeł danych; niewystarczające konsultacje z odpowiednimi zainteresowanymi stronami; nierównowaga w gromadzeniu danych dotyczących poszczególnych przyczyn dyskryminacji oraz w odniesieniu do różnych dziedzin życia; nadmierne poleganie na wskaźnikach zastępczych; oraz niedokładna interpretacja ram ochrony danych. Zob.: Europejska Grupa Wysokiego Szczebla ds. Niedyskryminacji, podgrupa ds. danych dotyczących równouprawnienia (2018), [*Wytyczne w sprawie usprawnienia procesu gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia*](#), Urząd Publikacji, Bruksela, s. 9–10.

płciowych. Te dodatkowe wyzwania omówiono bardziej szczegółowo w 11 punktach poniżej.

- **Ograniczone wiarygodne informacje na temat składu osób LGBTIQ w populacji UE oraz brak operatów losowania.** Jak dotąd tylko maltański spis powszechny²⁸ zawiera pytania dotyczące orientacji seksualnej i tożsamości płciowej, a żaden krajowy spis powszechny w UE nie zawiera pytań o ekspresję płciową czy cechy płciowe. Brakuje zatem wiarygodnych szacunków dotyczących odsetka osób LGBTIQ w populacji, co ogranicza badania ilościowe i utrudnia opracowanie wiarygodnych operatów losowania²⁹.
- **Potrzeba ważnych i wiarygodnych środków, które odzwierciedlają współczesną terminologię i koncepcje.** W celu zapewnienia porównywalności definicje i kategorie muszą zostać ujednoczone w krajowych źródłach danych i w poszczególnych państwach członkowskich (zob. wytyczna nr 3.3 w niniejszych wytycznych). Koncepcje tożsamości i doświadczeń osób LGBTIQ stale ewoluują, w związku z czym koncepcje te należy poddawać okresowym przeglądom, dążąc jednocześnie do wspierania porównywalności w czasie³⁰. Należy również wziąć pod uwagę różnice językowe, kulturowe i historyczne ([zob. sekcja 4 niniejszych wytycznych](#)). Ponadto terminy powszechnie znane w społeczności LGBTIQ mogą nie być dobrze znane ogółowi społeczeństwa, w związku z czym naukowcy powinni zrównoważyć stosowanie precyzyjnej terminologii z zapotrzebowaniem na przystępne pytania, zwłaszcza gdy badanie skierowane jest do ogółu społeczeństwa³¹. W ten sposób naukowcy powinni unikać stosowania terminów, które mogą być powszechnie używane, ale są uważane za przestarzałe lub derogacyjne (takich jak „hermafrodyta” zamiast „osoba interpłciowa” lub „osoba transseksualna” jako terminu odnoszącego się do wszystkich osób transpłciowych)³².
- **Mała liczebność próby ograniczająca moc statystyczną.** W większości badań ludności osoby LGBTIQ stanowią mniej niż 10% próby. Może to stanowić wyzwanie z punktu widzenia dezagregacji danych i mocy statystycznej. Może to prowadzić do

²⁸ Krajowy Urząd Statystyczny – Malta, [Spis powszechny](#).

²⁹ Daly, F., Crehan, P. R., Grzywnowicz, M. (2022), „[The LGBTI Inclusion Index: An Innovative Tool to Incentivize Human Rights and Development Data](#)”. *Journal of Human Rights Practice*, 14(2), 600–621, s. 614.

³⁰ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), „[Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation](#)”, Waszyngton, DC: *The National Academies Press*, s. 124.

³¹ Center for American Progress (2022), „[Collecting Data About LGBTQI+ and Other Sexual and Gender-Diverse Communities – Best Practices and Key Considerations](#)”.

³² Więcej informacji na temat tego, których terminów należy używać, a których unikać, można znaleźć w: Parlament Europejski (2020), [Glossary of Sensitive Language for Internal and External Communications](#) oraz w: Ginicola, M., Smith, C. i Filmore, J. (red.) (2017), [Affirmative Counseling with LGBTQI+ People](#), *American Counseling Association*, s. 368–370.

całkowitego wykluczenia osób LGBTIQ ze zgłoszonych ustaleń lub włączenia ich z dużymi przedziałami ufności. Może to również ograniczyć każdą istotną analizę intersekcyjną. Problemom tym można przeciwdziałać poprzez zwiększenie ogólnej liczebności próby, nadmiarowy dobór próby³³ osób LGBTIQ, stosowanie prób typu „booster”³⁴ lub prowadzenie specjalnych badań, chociaż wszystkie te podejścia wiążą się z dodatkowymi kosztami³⁵.

- **Metody gromadzenia danych.** Istnieją szczególne wyzwania związane z badaniem osób LGBTIQ za pomocą tradycyjnych metod takich jak indywidualne wywiady przeprowadzane osobiście albo telefonicznie. Wiele osób LGBTIQ nie „ujawnia się” we wszystkich aspektach swojego życia i może nie chcieć ujawnić aspektów swojej prywatnej tożsamości lub doświadczeń lub może chcieć to uczynić jedynie anonimowo. Można temu przeciwdziałać, włączając do wywiadu osobistego sekcję do samodzielnego wypełniania (CASI – ankieta internetowa wypełniana samodzielnie), dzięki której możliwe będzie zapewnienie poufności, lub korzystając z ankiety online (takiej jak CAWI – wywiad internetowy wspomagany komputerowo), która pozwoli zapewnić anonimowość. Może to skutkować tym, że więcej respondentów z różnych warstw populacji docelowej będzie skłonnych do uczestnictwa, w tym ci, którzy nie chcą ujawnić, że są osobami LGBTIQ, w tradycyjnym badaniu przeprowadzonym bezpośrednio lub telefonicznie. Często ze względu na brak operatów losowania³⁶ preferowaną metodą gromadzenia danych są ankiety, do których respondentów pozyskuje się na zasadzie autoselekcji. Metoda ta wiąże się jednak również z charakterystycznymi dla siebie wyzwaniami, ponieważ próba będzie zazwyczaj w większym stopniu odzwierciedlała osoby bardziej aktywne w społeczności LGBTIQ, zwłaszcza jeżeli nie będzie połączona z dobrze rozwiniętą kampanią informacyjną. Ogólnie rzecz biorąc, metody internetowe stanowią wyzwanie, jakim jest wykluczenie osób, które nie mają dostępu do technologii lub umiejętności cyfrowych.
- **Metody ważenia zależą od metody gromadzenia danych.** Jeżeli dostępne są dane odnoszące się do reprezentatywnej próby (np. poprzez spis powszechny na

³³ Nadmiarowy dobór próby to praktyka doboru respondentów w taki sposób, że niektóre grupy stanowią większą część próby ankietowej niż populacji.

³⁴ W niemieckim panelu społeczno-ekonomicznym (SOEP) wykorzystano zwiększenie liczebności próby w przypadku respondentów należących do mniejszości seksualnych i płciowych w celu uzupełnienia istniejącej próby dobranej probabilistycznie, zob. Fischer, M., Kroh, M., De Vries, L., Kasproski, D., Kühne, S., Richter, D. i Zindel, Z. (2022), „[Sexual and Gender Minority \(SGM\) Research Meets Household Panel Surveys: Research Potentials of the German Socio-Economic Panel and Its Boost Sample of SGM Households](#)”, *European Sociological Review*, (t. 38, wyd. 2)).

³⁵ Sell, R. L. (2017), „[Challenges and Solutions to Collecting Sexual Orientation and Gender Identity Data](#)”. *American Journal of Public Health*, 107 (8), 1212–1214, s. 1213–1214.

³⁶ Operat losowania to lista jednostek/osób, z których dobierana jest próba.

Malcie³⁷), możliwe jest ważenie tych danych na podstawie odsetka populacji i jej składu. W przypadku zastosowania podejścia nieprobabilistycznego można zastosować wagę po warstwowaniu, aby dostosować kompletną próbę do szacowanych sum populacji. Ważenie powinno również mieć na celu skorygowanie potencjalnych uprzedzeń w zakresie wykluczenia, wyboru i braku uczestnictwa. Może to obejmować uwzględnienie kanałów wykorzystywanych do promocji badań³⁸.

- **Nieuczestniczenie osób LGBTIQ i ich organizacji przedstawicielskich, brak konsultacji lub niewystarczający poziom ich uczestnictwa lub konsultacji z nimi, jeśli chodzi o:** (i) opracowywanie i wdrażanie gromadzenia danych; (ii) interpretację wyników; oraz (iii) rozpowszechnianie informacji. Brak zaangażowania może prowadzić do nieprawidłowej kategoryzacji i interpretacji ustaleń, a także do ograniczenia zasięgu. Biorąc pod uwagę doświadczenie i wiedzę ekspercką społeczności, istotne jest opracowanie środków z zakresu polityki odzwierciedlających współczesną terminologię i sytuację. Aktywne konsultacje z osobami/organizacjami LGBTIQ na wszystkich etapach gromadzenia, analizy i wykorzystywania danych mogą być pomocne w zrozumieniu kontekstu kulturowego, stygmatyzacji osób LGBTIQ i innych konkretnych doświadczeń.
- **Potrzeba budowania zaufania.** Biorąc pod uwagę długą historię prześladowań i kryminalizacji, z którymi borykały i nadal borykają się osoby LGBTIQ, mogą one niechętnie przekazywać informacje na temat swojej orientacji seksualnej, tożsamości płciowej lub tego, czy są osobami interpłciowymi lub posiadają zróżnicowane cechy płciowe. Dotyczy to w szczególności osób należących do wielu grup zmarginalizowanych. Dlatego ważne jest, aby: (i) budować zaufanie poprzez współpracę z grupami społeczeństwa obywatelskiego; oraz (ii) wyjaśnić, w jaki sposób oraz w jakim celu dane są przechowywane i wykorzystywane (zob. sekcja 2.3 niniejszych wytycznych). W miarę możliwości zanonimizowane dane powinny być udostępniane społecznościom i organizacjom LGBTIQ na ich własny użytek. Wszystkie organy publiczne powinny publikować dane dotyczące równouprawnienia, które mogą być łatwo wykorzystywane przez społeczeństwo, organizacje społeczeństwa obywatelskiego i niezależnych naukowców. Powinny one być w formacie przystępnym dla osób, które nie są ekspertami w danej

³⁷ Krajowy Urząd Statystyczny – Malta, [Spis powszechny](#).

³⁸ Na przykład w przeprowadzonym przez FRA badaniu dotyczącym osób LGBTI z 2019 r. zastosowano ważenie faktu przynależności, aby skorygować nadreprezentację respondentów związanych z organizacjami LGBTIQ i respondentów, do których dotarły kampanie organizacji LGBTIQ. Zob. FRA (2020), [Technical report. A long way to go for LGBTI equality](#), Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg, s. 76–85.

dziedzinie. Szczególną uwagę należy zwrócić na udostępnienie tych danych osobom z niepełnosprawnościami³⁹.

- **Trudności z dotarciem do grup niedostatecznie reprezentowanych i trudno dostępnych.** Podczas realizacji działań w zakresie gromadzenia danych należy w sposób świadomy przyjąć strategię doboru próby, które pozwolą dotrzeć do niedostatecznie reprezentowanych osób LGBTIQ. Działania te powinny uwzględniać m.in. następujące czynniki: płeć; wiek; niepełnosprawności; pochodzenie rasowe i etniczne; status migracyjny i uchodźczy; klasa; pochodzenie społeczne; języki, którymi posługują się potencjalni respondenci; poziom zaangażowania respondentów w społeczność LGBTIQ; dostęp do mieszkań (ponieważ osoby LGBTIQ w nieproporcjonalnie dużym stopniu doświadczają bezdomności); dostęp do technologii; a także połączenia tych czynników. Metody badań należy dostosować do grup, do których należy dotrzeć, a ograniczenia metodyczne powinny być powszechnie uznawane. Na przykład badanie koncentrujące się na ośrodkach społeczności LGBTIQ w przeważającej mierze dotarłoby do osób, które już są aktywne w danej społeczności, i będzie mniej prawdopodobne, że dotrą do osób nieujawniających swojej orientacji seksualnej (tj. które nie ujawnią publicznie, że są osobami LGBTIQ)⁴⁰.
- **Potrzeba lepszego dotarcia do kobiet LGBTIQ.** W społeczności LGBTIQ geje cisplściowi⁴¹ i endoseksualni⁴² najczęściej są nadmiernie reprezentowani w gromadzonych danych⁴³. Należy zatem dołożyć szczególnych starań, aby: (i) zapewnić udział innych członków społeczności, w szczególności kobiet należących do społeczności LGBTIQ; oraz (ii) zadbać o to, by organizacje społeczeństwa obywatelskiego kierowane przez kobiety LGBTIQ i skoncentrowane na nich były zaangażowane we wszystkie etapy procesu rozpowszechniania.
- **Potrzeba wyraźnego włączenia osób transpłciowych i interpłciowych.** Często badania dotyczące społeczności LGBTIQ uwzględniają jedynie orientację seksualną (zob. wytyczna nr 3.4 w niniejszych wytycznych), bez pytania o tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe. Ważne jest zapewnienie, aby wszystkie części

³⁹ Środki mogą obejmować użycie „prostego języka”, tłumaczenie na język migowy, tekst pisany dużą czcionką, tekst alternatywny dla obrazków i kolory łatwo widoczne dla osób z zaburzeniem widzenia barw w wizualizacjach.

⁴⁰ Human Rights Campaign Foundation (2019), [LGBTQ-Inclusive Data Collection: A Lifesaving Imperative](#). Waszyngton, s. 17.

⁴¹ Osoby cisplciowe to osoby, których tożsamość płciowa odpowiada płci przypisanej przy urodzeniu.

⁴² Osoba endoseksualna to ktoś, kogo cechy płciowe pasują do normatywnych medycznych lub społecznych wyobrażeń o kobiecych i męskich ciałach.

⁴³ Na przykład w drugim przeprowadzonym przez FRA badaniu dotyczącym osób LGBTI II z 2019 r. homoseksualni mężczyźni cisplściowi stanowili 42% respondentów. FRA (2020), [Technical report. A long way to go for LGBTI equality](#), Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg, s. 63.

społeczności były widoczne w danych, oraz uwzględnienie wielu przynależności w ramach kategorii LGBTIQ (np. ktoś może być osobą transpłciową, interpłciową, lesbijką i kobietą).

- **Dane administracyjne i wykorzystanie wskaźników zastępczych** (zob. wytyczna nr 3.4 w niniejszych wytycznych). Państwa członkowskie coraz częściej wykorzystują dane administracyjne do tworzenia zarówno informacji statystycznych dotyczących ludności, jak i spisów powszechnych. Ponieważ źródła danych administracyjnych rzadko zawierają informacje na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej lub bycia osobą interpłciową/posiadającą zróżnicowane cechy płciowe, istnieje ryzyko, że osoby LGBTIQ będą stawały się coraz bardziej niewidoczne. Gromadzenie informacji na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych w ramach danych administracyjnych bez podania podstawy prawnej lub uzasadnienia może również budzić wątpliwości co do ochrony danych i ważności przekazanych informacji⁴⁴. Gromadzenie danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych na szczeblu administracyjnym będzie zawsze ograniczone do: (i) podstawy prawnej określającej jego cel; oraz (ii) przestrzegania przepisów o ochronie danych. Gromadzenie informacji na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych w ramach danych administracyjnych może również skutkować ograniczeniem porównywalności źródeł danych w państwach i między nimi. Wynika to z faktu, że pomiary w różnych źródłach danych i krajach mogą opierać się na różnych koncepcjach. W przypadku wykorzystania informacji ze wskaźników zastępczych mogą one nie odzwierciedlać sposobu, w jaki dana osoba dokonałaby samookreślenia, w związku z czym prawdopodobnie doprowadzi to do niedoszacowania. Chociaż takie dane powinny być traktowane z ostrożnością, mogą być pomocne, na przykład gdy stanowią podstawę do dalszych badań umożliwiających samookreślenie⁴⁵.

Ramka A 3 – Gotowość do dzielenia się informacjami na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych

Wyniki [specjalnego badania Eurobarometr 437](#) wskazują na szerokie poparcie dla anonimowego dostarczania szczególnie chronionych danych osobowych, zwłaszcza wśród osób, które opisują się jako należące do grup mniejszościowych zagrożonych dyskryminacją. Około 83% respondentów, którzy dokonali samoidentyfikacji jako

⁴⁴ Ashley, F. (2021), „Recommendations for Institutional and Governmental Management of Gender Information”. *New York University Review of Law & Social Change*, 44(4):489–528, s. 504, 514–515.

⁴⁵ Ashley, F. (2021), „Recommendations for Institutional and Governmental Management of Gender Information”. *New York University Review of Law & Social Change*, 44(4):489–528, s. 504, 514–515.

osoby należące do mniejszości seksualnej, opowiedziało się za przekazywaniem anonimowych informacji o swojej orientacji seksualnej⁴⁶.

2.2. Przepisy o ochronie danych nie uniemożliwiają gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych

„Zapewnić, aby wymogi dotyczące przekazywania przez osoby informacji na temat ich płci biologicznej lub płci społeczno-kulturowej były adekwatne, zasadne i niezbędne zgodnie z wymogami prawa do uzasadnionego celu w okolicznościach, w których o nie wystąpiono, oraz aby wymogi te respektowały prawo wszystkich osób do samostanowienia płci”.

-[Zasady z Yogyakarty plus 10](#)⁴⁷, zasada 6 lit. G)

W UE gromadzenie danych osobowych dezagregowanych według cech osobowych, takich jak orientacja seksualna, tożsamość płciowa, ekspresja płciowa i cechy płciowe, podlega ochronie w oparciu o unijne przepisy dotyczące ochrony danych i [Kartę praw podstawowych UE](#). Przepisy o ochronie danych nie stoją jednak na przeszkodzie gromadzeniu danych dotyczących równouprawnienia do celów statystycznych. Przeciwnie – przepisy te umożliwiają przetwarzanie danych przy jednoczesnym zapewnieniu poszanowania praw podstawowych⁴⁸.

W [RODO](#) przewidziano jednolity zestaw przepisów o ochronie danych w całej UE, co oznacza, że wszelkie gromadzenie i przetwarzanie danych dotyczących równouprawnienia powinno odbywać się w pełnej zgodności z zasadami

⁴⁶Komisja Europejska (2015), [specjalne badanie Eurobarometr 437: dyskryminacja w UE w 2015 r.](#), Unia Europejska, s. 99.

⁴⁷ W 2006 r. międzynarodowi eksperci ds. praw człowieka przyjęli zestaw międzynarodowych zasad odnoszących się do orientacji seksualnej i tożsamości płciowej, służących jako uniwersalny przewodnik po prawach człowieka. Te zasady z Yogyakarty potwierdzają wiążące międzynarodowe standardy prawne, których muszą przestrzegać wszystkie państwa. W 2017 r. przyjęto [zasady z Yogyakarty plus 10](#), aby uzupełnić oryginalne [zasady z Yogyakarty](#).

⁴⁸Zob. FRA (2021), [Equality in the EU 20 years on from the initial implementation of the Equality Directives](#), Urząd Publikacji, Bruksela; Komisja Europejska (2021), [Okrągły stół na temat danych dotyczących równouprawnienia we wrześniu 2021 r.](#)

i zabezpieczeniami określonymi w tym rozporządzeniu. W RODO wymaga się, aby gromadzenie danych służyło jasno określonej celowi, takiemu jak pomiar i dokumentowanie nierówności lub spełnienie wymogów prawnych w zakresie sprawozdawczości⁴⁹. Bardziej restrykcyjne warunki mają zastosowanie do przetwarzania danych wrażliwych, jak wspomniano w [RODO](#) w odniesieniu do „szczególnych kategorii danych osobowych”⁵⁰.

Ponadto zasada „**minimalizacji danych**” leży u podstaw ogólnego unijnego systemu ochrony danych, zgodnie z którym dane osobowe powinny być „adekwatne, stosowne oraz ograniczone do tego, co niezbędne do celów, w których są przetwarzane”⁵¹. Oznacza to, że:

- przetwarzanie danych powinno ograniczać się do tego, co jest konieczne do osiągnięcia prawnie uzasadnionego celu;
- przetwarzanie danych osobowych powinno mieć miejsce wyłącznie wtedy, gdy celu przetwarzania nie można racjonalnie osiągnąć innymi sposobami;
- przetwarzanie danych nie może w sposób nieproporcjonalny ingerować w interesy, prawa i wolności osób, których dane dotyczą⁵²;

Art. 9 ust. 2 [RODO](#) stanowi, że ogólny zakaz przetwarzania szczególnych kategorii danych osobowych zgodnie z zasadą minimalizacji danych nie ma zastosowania w kilku przypadkach, m.in. gdy:

- osoba, której dane dotyczą, wyraziła na to wyraźną zgodę;
- przetwarzanie jest niezbędne ze względów związanych z ważnym interesem publicznym, na podstawie prawa Unii lub prawa krajowego;

⁴⁹ Każda organizacja przetwarzająca dane osobowe musi mieć ważną podstawę prawną takiego przetwarzania. Prawo przewiduje sześć podstaw prawnych przetwarzania danych: wyrażenie zgody, wykonanie umowy, prawnie uzasadniony interes, żywotny interes, wymóg prawny i interes publiczny. Zob. art. 6 [rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady \(UE\) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE, Dz.U. 2016, L 119 \(ogólne rozporządzenie o ochronie danych\)](#).

⁵⁰ Zgodnie z [art. 9 RODO](#) szczególne kategorie danych osobowych obejmują „dane osobowe ujawniające pochodzenie rasowe lub etniczne, poglądy polityczne, przekonania religijne lub światopoglądowe, przynależność do związków zawodowych” oraz „dane genetyczne, dane biometryczne w celu jednoznacznego zidentyfikowania osoby fizycznej lub danych dotyczących zdrowia, seksualności lub orientacji seksualnej tej osoby”.

⁵¹ Art. 5 ust. 1 lit. c) i motyw 39 [ogólnego rozporządzenia o ochronie danych](#).

⁵² FRA, Rada Europy (wydanie z 2018 r.), [Podręcznik europejskiego prawa o ochronie danych](#), sekcja 3.3. Urząd Publikacji, Luksemburg.

- przetwarzanie jest niezbędne: (i) do osiągnięcia celów związanych z interesem publicznym; (ii) do celów badań naukowych lub historycznych; lub (iii) do celów statystycznych.

Ponadto w motywie 26 [RODO](#) doprecyzowano, że zasady ochrony danych mają zastosowanie do szczególnych kategorii danych osobowych dotyczących zidentyfikowanych lub możliwych do zidentyfikowania osób fizycznych. Nie mają one natomiast zastosowania do informacji anonimowych ani do danych osobowych zanonimizowanych w taki sposób, że osób, których dane dotyczą, w ogóle nie można zidentyfikować lub już nie można zidentyfikować⁵³. Ze względu na wrażliwość informacji należy zagwarantować anonimowość danych nawet przy łączeniu zbiorów danych. Należy wprowadzić środki zapobiegające wszelkim nadużyciom lub wyciekom danych po ich zebraniu.

Działania w zakresie gromadzenia danych muszą również zapewniać równowagę między korzyściami płynącymi ze zgromadzonych danych a ryzykiem związanym z potencjalnym niewłaściwym wykorzystaniem lub nieuprawnionym ujawnieniem danych⁵⁴. Dzięki temu dane są gromadzone tylko wtedy, gdy korzyści płynące z gromadzenia informacji przewyższają ingerencję w prywatność⁵⁵. W związku z tym dane nie powinny być publikowane ani publicznie dostępne w sposób umożliwiający bezpośrednią albo pośrednią identyfikację poszczególnych osób, których dane dotyczą.

2.3. Kwestie etyczne w odniesieniu do danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych

„Uznać, że potrzeby, cechy i sytuacja w zakresie praw człowieka populacji o zróżnicowanej orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cechach płciowych różnią się od siebie oraz zapewnić, aby dane dotyczące każdej populacji były

⁵³ Więcej informacji można znaleźć w następujących źródłach: (i) zasadzie przewodniej nr 4 określonej w [wytycznych dotyczących gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia w oparciu o pochodzenie rasowe lub etniczne](#); (ii) [sprawozdaniu Komisji Europejskiej z 2017 r. na temat gromadzenia danych dotyczących osób LGBTIQ](#); (iii) wstępnej opinii EIOD w sprawie ochrony danych i badań naukowych z 6 stycznia 2020 r.; oraz (iv) przyszłych wytycznych EROD w sprawie ochrony danych i badań naukowych.

⁵⁴ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), [„Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation”](#), The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 61.

⁵⁵ Konferencja Statystyków Europejskich, 67. sesja plenarna (2019). [In-Depth Review of Measuring Gender Identity](#). Rada Gospodarcza i Społeczna ONZ, Paryż.

gromadzone i zarządzane w sposób zgodny ze standardami etycznymi, naukowymi i dotyczącymi praw człowieka oraz udostępniane w formie zdezagregowanej”.

- [Zasady z Yogyakarty plus 10](#), zasada 19.

Przy stosowaniu kategorii statystycznych i analitycznych do gromadzenia danych lub do celów dezagregacji danych należy zawsze kierować się nadrzędną, opartą na prawach człowieka zasadą „nie szkodzić”. Zasadę tę określił Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka (OHCHR) w [opartym na prawach człowieka podejściu do danych](#).

Zasada „nie szkodzić” oznacza: (i) że żadne działania związane z gromadzeniem danych nie powinny wprowadzać ani wzmacniać dyskryminacji, uprzedzeń czy stereotypów oraz (ii) że zgromadzone dane powinny być wykorzystywane z korzyścią dla grup, które opisują.

W niniejszych wytycznych uznano i potwierdzono opracowany przez OHCHR zestaw sześciu zasad dotyczących podejścia do gromadzenia danych opartego na prawach człowieka: uczestnictwo, dezagregacja danych, samookreślenie, przejrzystość, prywatność i rozliczalność.

W ramach wszystkich krajowych działań w zakresie gromadzenia danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych należy kierować się nie tylko zestawem zasad gromadzenia danych opartych na prawach człowieka, ale również zasadami etycznymi określonymi w poniższych punktach.

- Pytania dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych powinny być **dobrowolne**: oznacza to, że nikt nie powinien być zmuszany do ujawniania swojej orientacji seksualnej, tożsamości płciowej ani tego, czy ma zróżnicowane cechy płciowe, jeżeli nie chce tego robić. W przypadku tego typu pytań należy zatem zapewnić możliwość udzielenia następujących odpowiedzi: „wolę nie udzielać/ujawniać informacji na ten temat” i „nie wiem” lub „jestem osobą rozważającą”.
- Podstawowe znaczenie ma możliwość udzielenia **świadomej zgody**⁵⁶. Wymaga to jednoznacznej, potwierdzającej czynności, która stanowi wyrażenie przyzwolenia przez osobę, której dane dotyczą, na przetwarzanie dotyczących jej danych osobowych. Zgoda musi być dobrowolna i jednoznaczna i musi odnosić się do

⁵⁶Niezależny ekspert ds. ochrony przed przemocą i dyskryminacją ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową (2019 r.), [Data collection and management: An essential component in creating awareness and providing effective measures to address violence and discrimination based on SOGI](#), specjalne procedury Rady Praw Człowieka ONZ.

określonej sytuacji. Musi ona obejmować wszystkie cele przetwarzania danych oraz wszelkie czynności przetwarzania dokonywane w tych celach⁵⁷.

- Jeżeli cel gromadzenia szczególnych kategorii danych osobowych nie jest jasny, zaleca się, aby daną osobę powiadomiono: **(i) jaka jest podstawa prawna gromadzenia danych; (ii) w jakim celu dane są gromadzone; oraz (iii) w jaki sposób dane będą przetwarzane i chronione.**
- Na wszystkich etapach opracowywania badań lub innych instrumentów służących do gromadzenia danych należy w miarę możliwości zapewnić **zaangażowanie organizacji społeczeństwa obywatelskiego, w tym organizacji LGBTIQ i ekspertów ds. badań.** W miarę możliwości podmioty te powinny również uczestniczyć w interpretowaniu i kontekstowym analizowaniu wyników zgodnie z podstawową zasadą „nie szkodzić”. W żadnym procesie konsultacji przedstawiciele LGBTIQ nie powinni czuć się zmuszani do wzięcia w nim udziału oraz powinni otrzymywać odpowiednie wynagrodzenie za przedstawienie uwag.
- **Niespójności w informacjach na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych przekazywanych przez respondentów do różnych źródeł administracyjnych nie należy automatycznie interpretować jako prób fałszowania lub jako błędów wymagających poprawienia lub wyjaśnienia.** Jest to szczególnie ważne w sytuacjach, w których tego typu informacje są gromadzone w ramach informacji administracyjnych do celów udzielania zezwoleń, świadczenia usług, przyznania świadczeń lub zatrudnienia. Niespójności mogą wynikać z różnych powodów, w tym: (i) ze zmiany tożsamości respondentów; (ii) ze zmian poziomu komfortu przy ujawnianiu takich informacji lub (iii) z ograniczonych wariantów odpowiedzi (np. stosowania rozróżnienia na dwie płcie biologiczne lub społeczno-kulturowe). W formularzach, za pomocą których gromadzi się informacje na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych, należy wyraźnie wskazać, że respondenci nie będą karani za jakiegokolwiek rozbieżności⁵⁸.
- Wpływ na wyniki mogą mieć **ankieterzy**, ponieważ respondenci mogą być mniej chętni do ujawnienia ankieterowi swojej orientacji seksualnej, tożsamości/ekspresji płciowej lub faktu, że są interpłciowi/posiadają zróżnicowane cechy płciowe (tryby gromadzenia danych omówiono w sekcji **2.1** niniejszych wytycznych).

⁵⁷ Motyw 32 [ogólnego rozporządzenia o ochronie danych](#) (RODO).

⁵⁸ Podkomitet ds. Danych na temat Orientacji Seksualnej, Tożsamości Płciowej i Różnic w Cechach Płciowych (SOGI) oraz Podkomitet ds. Równych Danych Narodowej Rady Nauki i Technologii (2023), [Federal Evidence Agenda on LGBTQI+ Equity](#), rząd Stanów Zjednoczonych, s. 39–40.

- W przypadku wywiadów bezpośrednich należy **stworzyć bezpieczne warunki**, w których respondenci mogą odpowiadać na pytania we własnym tempie, na osobności, bez obawy, że któryś z domowników lub przechodniów może ich usłyszeć⁵⁹. Ankieter powinien wziąć pod uwagę, że odpowiadanie na trudne pytania może być emocjonalnie obciążające i może stanowić „triggery emocjonalne”⁶⁰ dla niektórych uczestników.
- Zasadę „nie szkodzić” należy także stosować wobec ankieterów. Realizując projekty badawcze, **ankieterzy mogą odwiedzać nieznajomych w ich domach**, czym wystawiają się na pewne ryzyko psychiczne i fizyczne. W takich przypadkach ankieterzy powinni mieć dostęp do wsparcia psychologicznego podczas pracy w terenie⁶¹.
- W przypadku gdy badanie ma na celu ocenę trudnych tematów, takich jak przemoc, dyskryminacja i niegodziwe traktowanie w celach seksualnych, na początku i na końcu badania należy ostrzec respondentów i udzielić im informacji o **specjalistycznych usługach wsparcia**.
- Jeżeli jedną z możliwych odpowiedzi na dane pytanie ankietowe jest wariant „inne”, wówczas w miarę możliwości należy zapewnić **możliwość wpisania odpowiedzi**. Dzięki temu respondenci mogą własnymi słowami opisać daną kwestię/powód i tym samym istnieje mniejsze ryzyko uzyskania niewiarygodnych danych ujętych w zamkniętej kategorii „inne”. Uwzględnienie wariantu „inne” może również pomóc we wprowadzeniu ewentualnych zmian w kategoriach odpowiedzi w kolejnych iteracjach ankiety. Jeżeli pytanie dotyczy tożsamości respondenta, lepszym rozwiązaniem może być użycie alternatywnego sformułowania, takiego jak „Proszę określić” lub „Wolę samodzielnie się określić”.
- Prowadząc badania jakościowe, naukowcy powinni zdawać sobie sprawę ze zjawiska nieświadomego uprzedzenia i w związku z czym powinni być **przeszkoleni w zakresie różnorodności i przeciwdziałania dyskryminacji**, aby zminimalizować potencjalny dyskomfort i brak równowagi sił w kontaktach z respondentami. **Odpowiedni dobór ankietera** (tj. zapewnienie, aby ankieter przypominał ankietowanego pod pewnym względem takim jak płeć, język lub doświadczenia migracyjne) może zwiększyć wskaźnik odpowiedzi, a także poziom akceptacji wśród

⁵⁹ Komisja Europejska (2021 r.), [Wytyczne dotyczące gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia w oparciu o pochodzenie rasowe lub etniczne](#). Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 55.

⁶⁰ Z powodu wcześniejszych doświadczeń słowne triggery emocjonalne mogą wywołać silne emocje (np. frustrację).

⁶¹ Komisja Europejska (2021 r.), [Wytyczne dotyczące gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia w oparciu o pochodzenie rasowe lub etniczne](#). Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 55.

respondentów, dzięki czemu można otrzymać lepsze wyniki badania⁶². Użytecznym narzędziem pozwalającym uniknąć wprowadzania w błąd lub efektu ankieterskiego w rozmowach na tematy związane z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi może być **przeгляд transkryptu przez ankietowanego** (tj. umożliwienie osobom, z którymi przeprowadzono rozmowy, wysłuchania nagrania z wywiadu, w którym wzięły udział, tak aby mogły zastanowić się nad podanymi przez siebie informacjami i poprawić je)⁶³.

Przepisy o ochronie danych i inne kwestie etyczne mają charakter ogólny/przekrojowy i należy je brać pod uwagę przy wdrażaniu zasad przewodnich określonych w niniejszych wytycznych.

⁶² Komisja Europejska (2021 r.), [Wytyczne dotyczące gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia w oparciu o pochodzenie rasowe lub etniczne](#). Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 55.

⁶³ Hagens, V., Dobrow, M.J. i Chafe, R. (2009), „Interviewee Transcript Review: assessing the impact on qualitative research”. *BMC Med Res Methodol* 9, 47; Rowlands, J. (2021), „Interviewee Transcript Review as a Tool to Improve Data Quality and Participant Confidence in Sensitive Research”. *International Journal of Qualitative Methods*, 20.

3. Ogólne zasady gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych

3.1. Przeprowadzenie oceny potrzeb (potencjalnych) użytkowników danych dezagregowanych ze względu na orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe

3.1.1. Uzasadnienie

Ocena potrzeb (potencjalnych) użytkowników danych dezagregowanych ze względu na orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe powinna pomóc w określeniu rodzaju danych dotyczących równouprawnienia potrzebnych zarówno do kształtowania polityki opartej na dowodach, jak i do monitorowania sytuacji w zakresie równouprawnienia i praw człowieka.

Ocena ryzyka powinna opierać się na: (i) odpowiednich przepisach prawa UE; (ii) międzynarodowych i krajowych standardach normatywnych obowiązujących państwa członkowskie (takich jak [Karta praw podstawowych UE](#)); (iii) przepisach UE dotyczących równouprawnienia; (iv) międzynarodowym prawie dotyczącym praw człowieka oraz (v) przepisach krajowych. Wszystkie te normy i przepisy mogą w różny sposób odnosić się do równouprawnienia i niedyskryminacji w związku z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi. Ocena potrzeb powinna również odzwierciedlać odpowiednie strategie i zobowiązania polityczne, w tym [Europejski filar](#)

[praw socjalnych](#), [Strategię na rzecz równości osób LGBTIQ na lata 2020–2025](#) i [Agendę ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju](#).

Taką ocenę potrzeb może wspierać lub koordynować krajowy urząd statystyczny lub właściwe ministerstwo lub właściwy departament rządu. Ewentualnie można udzielić określonego mandatu krajowej instytucji praw człowieka, organowi ds. równości lub instytutowi badawczemu.

3.1.2. Wytyczne

Państwa członkowskie zachęca się do:

- przeprowadzenia kompleksowej oceny potrzeb w zakresie danych dotyczących równouprawnienia pod względem orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych poprzez uwzględnienie wszystkich odpowiednich zmian politycznych i legislacyjnych, w tym międzynarodowego prawa dotyczącego praw człowieka oraz odpowiednich strategii i zobowiązań politycznych;
- okresowego przeprowadzania oceny potrzeb użytkowników, na przykład co 4 lata lub 5 lat, z uwzględnieniem nowych zmian legislacyjnych i politycznych lub ocen obowiązujących przepisów i strategii;
- określenia priorytetów w zakresie gromadzenia danych na podstawie stopnia pilności potrzeb użytkowników;
- przekazywania ustaleń z oceny potrzeb użytkowników różnymi kanałami i w różnych formatach wszystkim odpowiednim instytucjom, organom, urzędom statystycznym, instytucjom badawczym, organizacjom społeczeństwa obywatelskiego itp.

3.2. Identyfikacja istniejących źródeł danych dostarczających informacji na temat orientacji seksualnej, tożsamości

płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych

3.2.1. Uzasadnienie

Identyfikacja wszystkich dostępnych danych (w tym danych ze źródeł administracyjnych, rządowych, akademickich i ze źródeł społeczeństwa obywatelskiego) dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych jest niezbędne do: (i) uzyskania skoordynowanego podejścia do gromadzenia danych oraz (ii) stworzenia jednolitych kategorii, pojęć i definicji. Identyfikacja wszystkich tych danych umożliwiłaby stworzenie podstaw bardziej systematycznego podejścia do gromadzenia danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych. Umożliwiłoby to również stworzenie solidnej podstawy do wprowadzenia niezbędnych ulepszeń dzięki wskazaniu trzech istotnych czynników wymienionych w poniższych punktach.

- Pierwszym istotnym czynnikiem są poszczególne źródła danych i poszczególni dostawcy danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych. Przy ich określaniu ważne jest również uwzględnienie źródeł i dostawców nienastawionych na gromadzenie danych dotyczących równouprawnienia, ale którzy stosują zmienne, które mogłyby być wykorzystywane do pomiaru istniejących nierówności strukturalnych.
- Drugim istotnym czynnikiem są luki i niespójności w projekcie badania oraz w stosowanych metodach, koncepcjach i pomiarach (niespójności te obejmują również niepotrzebne dublowanie w ramach gromadzenia danych).
- Można dokonać rozróżnienia na międzynarodowe/europejskie źródła danych i krajowe źródła danych. Istnieje stosunkowo niewiele badań międzynarodowych/europejskich, w ramach których gromadzi się międzynarodowe dane na temat doświadczeń osób LGBTIQ⁶⁴. W przypadku krajowych źródeł danych można dokonać dalszego rozróżnienia na gromadzenie danych dotyczących konkretnego tematu, takiego jak dyskryminacja, oraz na gromadzenie ogólnych danych dotyczących cech ludności lub gospodarstw domowych (np. krajowe spisy powszechne). Takie dane ogólne mogą stanowić

⁶⁴Niektóre przykłady: Out Now Global (2020), [Out Now Global LGBT 2020 Study: International LGBT2020 Homophobia Report](#), Out Now, Paryż; FRA (2020), [A long way to go for LGBTI equality](#), Urząd Publikacji, Luksemburg; Komisja Europejska (2019), [specjalne badanie Eurobarometr 493: Dyskryminacja w Unii Europejskiej](#), Unia Europejska; Europejski sondaż społeczny (2018), [ESS Round 9 Source Questionnaire](#), University of London, Londyn; GESIS (2016), [„European Values Study”](#), GESIS, Kolonia.

źródło informacji na temat odsetka osób LGBTIQ w społeczeństwie, a także szczegółowych informacji na temat sytuacji społecznej tych osób LGBTIQ, jeżeli są porównywalne z innymi informacjami (np. w przypadku porównywalnej sytuacji zawodowej lub życiowej)⁶⁵.

3.2.2. Wytyczne

Państwa członkowskie i wszystkie inne właściwe instytucje i podmioty zaangażowane w gromadzenie danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych lub odpowiedzialne za gromadzenie takich danych zachęca się do podjęcia działań określonych w poniższych punktach:

- należyte uwzględnienie wytycznej nr 1 „Zestawienie istniejących źródeł danych dotyczących równouprawnienia i identyfikacja luk w danych” stanowiącej element [Wytycznych w sprawie usprawnienia procesu gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia](#);
- określenie instytucji/jednostki/organizacji i upoważnienie jej do zainicjowania, koordynacji i przeprowadzenia procesu tworzenia tego zestawienia;
- przeprowadzenie kompleksowego działania w celu zidentyfikowania wszystkich istniejących źródeł danych⁶⁶, które można wykorzystać w procesie statystycznej dezagregacji danych ze względu na orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe; ponadto sporządzenie wykazu wszystkich kategorii orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych oraz zmiennych zastępczych stosowanych w poszczególnych źródłach danych, w tym podstawowych pojęć i definicji;
- wykorzystywanie wyników identyfikacji źródeł/tworzenia zestawień do znajdowania podobieństw i różnic w źródłach danych i na przestrzeni czasu w odniesieniu do następujących kwestii:
 - obszar polityki/akt legislacyjny, na potrzeby którego dane zostały wykorzystane lub są potrzebne;

⁶⁵ Więcej informacji na temat międzynarodowych źródeł danych oraz istniejących oficjalnych i pozarządowych źródeł danych można znaleźć w [sprawozdaniu na temat gromadzenia danych dotyczących osób LGBTIQ](#).

⁶⁶ Źródła danych gromadzonych lub wykorzystywanych przez organy krajowe w obszarach objętych prawem Unii w zakresie równouprawnienia i niedyskryminacji ze względu na orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe – mogą one również odnosić się do wskaźników zastępczych (takich jak płeć partnera wraz z płcią respondenta itp.).

- źródło danych (rejestr administracyjny, dane z badań, dane ze skarg itp.);
 - kategorie/klasyfikacje stosowane do dezagregacji lub pytania stosowane w ankiecie do uzyskania wymiernych danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych oraz pojęcia i definicje leżące u podstaw tych pytań (oraz odpowiednie zmiany kategorii/klasyfikacji na przestrzeni czasu);
 - współwystępowanie różnych przyczyn dyskryminacji;
 - obszary życia, których dotyczą gromadzone dane, takie jak: zatrudnienie, dostęp do zatrudnienia, zakwaterowanie, dostęp do zakwaterowania, edukacja, opieka zdrowotna, dostęp do wymiaru sprawiedliwości, dostęp do towarów i usług itp.;
 - metody gromadzenia danych jakościowych i ilościowych (np. wywiad osobisty, ankieta internetowa, ankieta wysyłana drogą pocztową, rozmowa telefoniczna itp.), wielkość próby, reprezentatywność, zakres geograficzny;
 - publiczna dostępność danych i analiz;
 - częstotliwość, z jaką dane były gromadzone (tj. częstotliwość aktualizacji i istniejących szeregów czasowych, jak również ewentualne przerwy lub zmiany w częstotliwości);
- dokonanie przeglądu wyników zestawienia danych w powiązaniu z ustaleniami z oceny potrzeb użytkowników (zob. wytyczna nr **3.1** niniejszych wytycznych) oraz przeprowadzenie oceny bieżących potrzeb w zakresie gromadzenia danych w podziale na orientację seksualną, tożsamość/ekspresję płciową oraz cechy płciowe;
 - zapewnienie, aby zagregowane dane statystyczne oparte na orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cechach płciowych były dostępne w domenie publicznej w sposób przejrzysty, szczególnie w przypadkach, w których takie dane mogą zostać wykorzystane przez sądy (art.47 [Karty praw podstawowych Unii Europejskiej](#));
 - utworzenie centrum danych (posiadającego specjalną stronę internetową) w celu posegregowania i prezentacji danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych zidentyfikowanych przy określaniu źródeł/tworzeniu zestawienia zgodnie z wytyczną nr 3 [Wytycznych w sprawie usprawnienia procesu gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia](#). Centrum to może być również obsługiwane przez

instytucję/jednostkę upoważnioną do przeprowadzania oceny potrzeb (zob. wytyczna nr 3.1 w niniejszych wytycznych);

- przeprowadzanie okresowych działań w celu identyfikacji danych dotyczących równouprawnienia osób LGBTIQ, biorąc pod uwagę: (i) częstotliwość, z jaką zidentyfikowane źródła danych są aktualizowane, na przykład co 4 lata lub 5 lat, oraz (ii) nowe potencjalne źródła danych i nowych potencjalnych dostawców;
- w przypadku państw członkowskich, które nie gromadzą danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych w statystyce publicznej lub poprzez badania na dużą skalę – rozważenie podjęcia zorganizowanego dialogu z różnymi zainteresowanymi stronami (np. decydentami, organami publicznymi, instytutami badawczymi, organizacjami społeczeństwa obywatelskiego itp.), aby osiągnąć konsensus co do tego, jakiego rodzaju dane powinny być gromadzone i na jakich warunkach.

3.3. Dostosowanie definicji i kategorii związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi

3.3.1. Uzasadnienie

Jednolite podejście do gromadzenia danych (w tym ujednoczenie stosowanych definicji orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych) przyczyniłoby się do harmonizacji gromadzonych danych: (i) na przestrzeni czasu; (ii) w ramach poszczególnych źródeł danych oraz (iii) między poszczególnymi źródłami danych. Ujednoczenie definicji terminów „orientacja seksualna”, „płeć biologiczna”, „płeć społeczno-kulturowa”, „tożsamość płciowa”, „ekspresja płciowa” i „cechy płciowe” skutkowałoby udoskonaleniem pomiaru i tym samym osiągnięciem maksymalnej porównywalności, prawidłowości i wiarygodności gromadzonych danych. Dzięki temu ograniczono by również do minimum koszty gromadzenia danych. Lepsze pomiary w zakresie orientacji seksualnej, płci biologicznej, płci społeczno-kulturowej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych ułatwi identyfikację populacji mniejszości seksualnych i płciowych oraz zrozumienie stojących przed nimi wyzwań. Za punkt wyjścia do takiego ujednoczenia można przyjąć definicje zawarte w glosariuszu w niniejszych wytycznych.

Podsumowując, jednolite podejście w tym zakresie przyczyniłoby się do:

- osiągnięcia maksymalnej porównywalności (na poziomie krajowym i w całej UE);
- zwiększenia prawidłowości i wiarygodności pojęć orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych;
- maksymalizacji możliwości powiązania różnych źródeł danych do celów dalszej analizy i sprawozdawczości w zakresie równouprawnienia;
- ograniczenia do minimum czasu, kosztów i niepotrzebnego powielania źródeł danych.

3.3.2. Wytyczne

Państwa członkowskie i właściwe instytucje/podmioty zaangażowane w gromadzenie danych w oparciu o orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe lub odpowiedzialne za gromadzenie takich danych zachęca się do podjęcia 12 działań określonych w poniższych punktach:

- wykorzystywanie najnowszych wyników badań akademickich w dziedzinie socjologii i psychologii społecznej poświęconych tematyce orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych w celu zwiększenia świadomości potencjalnych podmiotów gromadzących dane i użytkowników danych na temat społecznego konstruktów następujących pojęć: płeć biologiczna, płeć społeczno-kulturowa, tożsamość płciowa, ekspresja płciowa, orientacja seksualna i cechy płciowe;
- zaangażowanie w ustrukturyzowane konsultacje z przedstawicielami wszystkich odpowiednich społeczności LGBTIQ w celu: (i) określenia najbardziej odpowiednich kategorii do celów dezagregacji/pytań dotyczących samookreślenia, które należy zadać w ankiecie oraz (ii) osiągnięcia konsensusu w sprawie definicji operacyjnych. Zgodnie z [opartym na prawach człowieka podejściem ONZ do danych](#) konsultacje ze społecznościami i angażowanie członków społeczności powinny odbywać się w jak największym stopniu na wszystkich poziomach badań, w tym na etapie opracowania kwestionariuszy i pomiarów;
- w oparciu o wyniki konsultacji ze społecznościami – prowadzenie konsultacji z: (i) ekspertami ds. metodyki badań; (ii) ekspertami ds. opracowywania badań oraz (iii) ekspertami ds. danych zaangażowanymi w gromadzenie danych administracyjnych (np. w krajowych rejestrach i spisach powszechnych). W ramach tych konsultacji należy omówić wyzwania i problemy związane z potencjalnymi kategoriami

w kontekście dezagregacji/pytań ankietowych (w tym danych zastępczych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych) w różnych zbiorach danych. Konsultacje te powinny zmierzać do osiągnięcia porozumienia w sprawie najbardziej skutecznego, prawidłowego i wiarygodnego podejścia do gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących osób LGBTIQ. Mogłyby one również stanowić podstawę do opracowania standardów lub obiecujących praktyk w zakresie pomiaru odpowiednich kategorii;

- poprawa wskaźników odpowiedzi w stosownych przypadkach przez dostosowanie i przereformowanie (w szczególności niejednoznacznych) pytań i kategorii; Te dostosowania i poprawki mogą opierać się na wnioskach wyciągniętych z konsultacji ze społecznościami;
- stosowanie precyzyjnej i włączającej terminologii odzwierciedlającej przedmiot zainteresowania. Zadawane pytania należy formułować tak, aby jasne było, które elementy są mierzone (np. płeć biologiczna, płeć społeczno-kulturowa, tożsamość płciowa, cechy płciowe i orientacja seksualna). Należy dopilnować, aby jednego konstruktu nie stosowano jako wskaźnik zastępczy innego konstruktu⁶⁷. Należy zatem odpowiednio uwzględnić [wytyczne nr 4.1–4.4 niniejszych wytycznych](#);
- należyte rozważenie różnic w wymogach wobec różnych źródeł danych (rejestrów administracyjnych, spisów powszechnych, danych z badań itp.) oraz wykonalności/dowolności stosowania jednolitych kategorii w różnych źródłach danych;
- zalecane działania: (i) dokumentowanie podstawowych kryteriów i procedur klasyfikacji związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi; (ii) dokumentowanie proponowanego połączenia tych kryteriów i procedur oraz (iii) informowanie użytkowników danych, na jakich pojęciach opierają się te kryteria i procedury;
- odpowiednie uwzględnienie wytycznej nr 9 („Zwiększenie prawidłowości i wiarygodności danych dotyczących równouprawnienia”) oraz wytycznej nr 11 („Zwiększenie porównywalności danych dotyczących równouprawnienia”) określonych w ramach [Wytycznych w sprawie usprawnienia procesu gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia](#);
- bazowanie na ustaleniach poczynionych podczas określania źródeł (wytyczna nr 3.2 niniejszych wytycznych) w celu zidentyfikowania podobieństw i różnic między

⁶⁷ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), [„Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation”](#), The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 6.

kategoriami/definicjami stosowanymi w różnych źródłach danych i na przestrzeni czasu;

- należyte wzięcie pod uwagę wytycznej nr 3.4 w ramach niniejszych wytycznych dotyczącej uwzględniania informacji na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych we wszystkich obszarach polityki, aby włączyć do nich: (i) uzgodnione definicje/kategorie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych do celów dezagregacji i niezbędne kombinacje tych definicji/kategorii oraz (ii) pytania pozwalające uzyskać wymierne dane dotyczące dyskryminacji lub wiktymizacji ze względu na orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe w badaniach prowadzonych na poziomie UE i na poziomie krajowym;
- zintensyfikowanie i włączenie do głównego nurtu polityki regularnego stosowania uzgodnionych kategorii orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych do celów dezagregacji wszystkich danych gromadzonych na potrzeby Europejskiego Systemu Statystycznego;
- zacieśnienie współpracy między poszczególnymi krajowymi i międzynarodowymi organami ds. równości z myślą o usprawnieniu i skoordynowaniu gromadzenia danych w oparciu o orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe.

3.4. Uwzględnianie informacji na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych we wszystkich badaniach krajowych i unijnych

Podmioty gromadzące dane i użytkownicy danych potrzebują różnorodnych i uzupełniających się źródeł danych dotyczących równouprawnienia, aby umożliwić kształtowanie polityki opartej na dowodach oraz aby móc ocenić sytuację dotyczącą równouprawnienia osób LGBTIQ. Odpowiednia ocena skutków polityki w dziedzinie równouprawnienia i niedyskryminacji wymaga regularnego gromadzenia danych dotyczących wszystkich przyczyn dyskryminacji i wszystkich dziedzin życia objętych odpowiednim prawodawstwem. Działania związane z gromadzeniem większej ilości lepszych danych dotyczących równouprawnienia powinny być jednak zrównoważone

i zgodnie z unijnymi przepisami o ochronie danych, w których państwa zobowiązuje się do gromadzenia danych osobowych wyłącznie w „konkretnych, wyraźnych i prawnie uzasadnionych celach” oraz jedynie dane osobowe „stosowne oraz ograniczone do tego, co niezbędne do celów, w których są przetwarzane”⁶⁸.

3.4.1. Uzasadnienie

3.4.1.1. Spisy powszechne

Cennymi źródłami danych dotyczących równouprawnienia mogą być spisy powszechne, zakrojone na dużą skalę badania krajowe i międzynarodowe oraz dane administracyjne. Dane gromadzone w ich ramach często są jednak ograniczone.

Spisy powszechne dostarczają informacji o wielkości, strukturze i przestrzennym rozmieszczeniu populacji, a także o jej cechach społeczno-gospodarczych i demograficznych. W spisach powszechnych dane dotyczące każdej osoby należącej do populacji ogólnej są gromadzone z wykorzystaniem rejestrów, kwestionariuszy lub mieszanych źródeł danych.

W UE gromadzenie danych osobowych w podziale ze względu na cechy osobowe podlega ochronie w oparciu o normy konstytucyjne, unijne przepisy dotyczące ochrony danych i [Kartę praw podstawowych UE](#). Zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami UE w ramach każdego spisu powszechnego należy gromadzić informacje na temat **płci** i zwracać się o udzielenie takich informacji. Pytanie to jest obowiązkowe, a dozwolone kategorie odpowiedzi to „mężczyzna” lub „kobieta”⁶⁹. Stanowi to problem dla populacji LGBTIQ, ponieważ niektóre osoby transpłciowe, zróżnicowane płciowo i interpłciowe nie mieszczą się w binarnych ramach płci biologicznej lub płci społeczno-kulturowej. Ograniczone warianty mają zatem charakter wykluczający i będą miały wpływ na prawidłowość danych. Co więcej, niektóre państwa zgodnie z prawem zapewniają oznaczenia płci poza oznaczeniami binarnymi na oficjalnych dokumentach (jak ma to

⁶⁸ Art. 5 ust. 1 lit. c) i motyw 39 [ogólnego rozporządzenia o ochronie danych](#) (RODO).

⁶⁹ Eurostat (2019), [EU legislation on the 2021 population and housing censuses: Explanatory notes](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 66.

miejsce w Austrii⁷⁰, Niemczech⁷¹, Danii⁷², Włoszech⁷³, na Malcie⁷⁴ i w Holandii⁷⁵), przez co stosowanie wariantów binarnych może sprawiać, że respondenci są zmuszeni do złożenia fałszywego oświadczenia na temat ich oficjalnego statusu prawnego. W spisach powszechnych Niemcy⁷⁶ określiły kategorię „zróżnicowana” i „niewskazana w rejestrze urodzeń”, a Malta⁷⁷ określiła kategorię „inne” w odniesieniu do pytania o płeć, ale tylko w zakresie, w jakim odpowiada to wpisowi w rejestrze urodzeń. Austria, Dania i Holandia nie przeprowadzają spisów powszechnych, tylko opierają się na danych administracyjnych. We Włoszech w spisie powszechnym w 2022 r. przewidziano jednak jedynie kategorie „mężczyzna” i „kobieta”⁷⁸.

Ogólnie rzecz biorąc, w ramach spisów powszechnych rzadko gromadzi się informacje na temat „szczególnych kategorii danych osobowych”, takich jak kategorie związane z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi⁷⁹. Nieuwzględnianie pytań dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych w spisach powszechnych ma szersze skutki, ponieważ spisy regularnie stanowią operat losowania w przypadku różnych rodzajów badań. W związku z tym należy przypomnieć, że przepisy o ochronie danych nie stoją na przeszkodzie gromadzeniu danych dotyczących równouprawnienia do celów statystycznych, a zasady ochrony danych nie mają zastosowania do informacji anonimowych ani do danych osobowych zanonimizowanych w taki sposób, że osób, których dane dotyczą, w ogóle nie można zidentyfikować lub już nie można zidentyfikować⁸⁰. Jak dotąd Malta jest jedynym państwem członkowskim UE, które włączyło do swojego spisu powszechnego szczegółowe pytania dotyczące orientacji

⁷⁰ Ministerstwo Finansów (2023), [„Changing Assigned Sex”](#). Należy zauważyć, że te oznaczenia płci dotyczą wyłącznie osób interpłciowych.

⁷¹ Federal Anti-Discrimination Agency (Antidiskriminierungsstelle des Bundes) (2023), [„Male – Female – Diverse: The »third option« and the General Act on Equal Treatment”](#). Nie jest jasne, czy te oznaczenia płci są dostępne dla nieinterpłciowych osób niebinarnych.

⁷² TGEU (2014), [„Denmark: X in Passports and New Trans Law Works”](#).

⁷³ Baska, M i Milton, J. (2022), [„Italian court recognises non-binary person’s gender identity in historic first”](#), *Pink News*.

⁷⁴ Dyrekcja ds. Praw Człowieka (2020), [Legal Gender Recognition and Bodily Integrity](#).

⁷⁵ Rząd Holandii (2022), [Changing the registration of gender on official documents](#).

⁷⁶ Statistische Ämter des Bundes und der Länder (2022), https://www.zensus2022.de/DE/Wer-wird-befragt/Musterfragebogen_Uebersicht/Fragebogen.html?nn=610864 | „Haushaltebefragung

⁷⁷ Krajowy Urząd Statystyczny – Malta, [Spis powszechny](#).

⁷⁸ ISTAT (2022), [Popolazione e Abitazioni: Documentazione](#).

⁷⁹ Zgodnie z art. 9 [RODO](#) szczególne kategorie danych osobowych obejmują „dane osobowe ujawniające pochodzenie rasowe lub etniczne, poglądy polityczne, przekonania religijne lub światopoglądowe, przynależność do związków zawodowych” oraz „dane genetyczne, dane biometryczne w celu jednoznacznego zidentyfikowania osoby fizycznej lub dane dotyczące zdrowia, seksualności lub orientacji seksualnej tej osoby”.

⁸⁰ Zob. Komisja Europejska (2021), [Okragły stół na temat danych dotyczących równouprawnienia we wrześniu 2021 r.](#) oraz zasada 4 określona w [Wytycznych dotyczących gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia w oparciu o pochodzenie rasowe lub etniczne](#).

seksualnej i tożsamości płciowej⁸¹. Poza UE Zjednoczone Królestwo, Kanada i Australia włączyły do spisu powszechnego pytanie dotyczące tożsamości płciowej, a Nepal, Indie i Pakistan wprowadziły zmiany w spisach powszechnych w celu uwzględnienia niebinarnych kategorii płci biologicznej lub płci społeczno-kulturowej⁸².

W przypadku braku konkretnych pytań dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych pewien obraz realiów życia osób LGBTIQ można uzyskać, stosując informacje ze wskaźników zastępczych, na przykład przez zadawanie pytań dotyczących: (i) partnera respondenta biorącego udział w spisie powszechnym; (ii) związku osoby biorącej udział w spisie powszechnym z innymi członkami gospodarstwa domowego; (iii) płci partnera/członków gospodarstwa domowego objętych spisem powszechnym. Gromadzenie takich informacji ze wskaźników zastępczych stało się coraz powszechniejsze w ostatnich latach, głównie dlatego, że w coraz większej liczbie krajów pary osób tej samej płci mogą zarejestrować swoje związki lub zawrzeć związek małżeński zgodnie z prawem. W rozporządzeniu UE dotyczącym spisu powszechnego w 2021 r.⁸³ na państwa członkowskie nałożono obowiązek przekazywania danych dotyczących kategorii „osoba pozostająca w związku małżeńskim lub zarejestrowanym związku partnerskim z osobą przeciwnej płci” lub „osoba pozostająca w związku małżeńskim lub zarejestrowanym związku partnerskim z osobą tej samej płci”. W przepisach tych zniesiono jednak również rozróżnienie między partnerami przeciwnej płci a partnerami tej samej płci w kategorii „partnerzy w związkach kohabitacyjnych”⁸⁴, co utrudnia gromadzenie informacji na temat liczby par osób tej samej płci, które nie pozostają w związku małżeńskim lub zarejestrowanym związku partnerskim.

Chociaż dane dotyczące związków partnerskich osób tej samej płci często wykorzystuje się jako wskaźnik zastępczy orientacji seksualnej, to jednak informacje otrzymywane w ten sposób są ograniczone. Nie obejmują one osób, które obecnie nie pozostają w związku lub nie chcą lub krępują się ujawnić, że pozostają w takim związku. Nie obejmują one również respondentów, którzy znajdują się obecnie w związku z osobą płci przeciwnej, co w szczególności doprowadza do niedoszacowania liczby osób biseksualnych i panseksualnych, a także osób transpłciowych, których płeć nie jest zarejestrowana zgodnie z prawem.

⁸¹ Krajowy Urząd Statystyczny – Malta, [Spis powszechny](#).

⁸² National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), [„Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation”](#), The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 114.

⁸³ [Rozporządzenie \(UE\) 2017/543](#).

⁸⁴ Eurostat (2019), *EU legislation on the 2021 population and housing censuses – Explanatory Notes*, Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 66–67.

Ramka A 4 – pytania dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych, zawarte w spisie powszechnym na Malcie

P5

Proszę wskazać swoją płęć metrykalną (proszę zakreślić kółkiem tylko jedną odpowiedź)

- Męczyzna
- Kobieta
- Inne

P7

Czy płęć społeczno-kulturowa, z którą się Państwo identyfikują, jest taka sama jak Państwa płęć metrykalna?

- Tak (proszę przejść do pyt. 9)
- Nie

P8

Proszę wskazać płęć społeczno-kulturową, z którą się Państwo identyfikują

(Otwarte pole tekstowe)

P9

Która z poniższych odpowiedzi najlepiej opisuje Państwa orientację seksualną? (proszę zakreślić kółkiem tylko jedną odpowiedź)

- Heteroseksualna
- Homoseksualna
- Biseksualna
- Inne (należy określić)

Kwestie do rozważenia:

Spis ten ma pewne ograniczenia. W pytaniu 5 kategoria „inne” odnosi się konkretnie do płci metrykalnej, w związku z czym pytanie to nie powinno być wykorzystywane do wskazywania liczebności osób niebinarnych lub interplciowych. Pytanie 7 dotyczy tego, czy płęć społeczno-kulturowa respondenta różni się od jego płci metrykalnej, a nie płci przypisanej przy urodzeniu. Pytanie to obejmuje zatem jedynie respondentów transplciowych, których płęć społeczno-kulturowa nie została prawnie uznana. Warianty odpowiedzi na pytanie 9 również są ograniczone, ponieważ na przykład nie uwzględniono osób aseksualnych.

3.4.1.2. Badania na dużą skalę

Chociaż w większości państw dane dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych nadal nie są gromadzone w drodze spisów powszechnych, wydaje się, że sytuacja zmienia się w przypadku badań ludności. **Badania na dużą skalę** są potężnym narzędziem, które umożliwia gromadzenie kompleksowego zbioru danych dotyczących równouprawnienia. Ogólne badania ludności opierają się na próbie reprezentatywnej dla całej populacji. Jako przykład takich badań można wskazać [badanie aktywności ekonomicznej ludności](#), [europejskie badanie warunków życia ludności](#) (EU-SILC) lub krajowe badania stanu zdrowia ludności.

W opublikowanym niedawno sprawozdaniu Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) stwierdziła, że ważne jest gromadzenie **reprezentatywnych** danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych⁸⁵. Reprezentatywność oznacza stopień, w jakim cechy próby (takie jak rozkład według orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych) odpowiadają cechom populacji, z której próbę pobrano, zgodnie z obowiązującymi zasadami. Jak wskazano w [Wytycznych w sprawie usprawnienia procesu gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia](#), „[r]eprezentatywność może spaść ze względu na zbyt małą liczebność próby, [tj.] gdy próba nie obejmuje wystarczającej liczby osób należących do docelowej grupy społecznej lub jeśli określone podgrupy społeczne są regularnie wykluczane z gromadzenia danych (z powodu trudności językowych, upośledzenia itp.)”⁸⁶.

Kilka państw UE i Europejskiego Obszaru Gospodarczego uwzględniło już pytania dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych w badaniach ludności⁸⁷. Belgia⁸⁸, Dania⁸⁹, Finlandia⁹⁰, Francja⁹¹, Irlandia⁹², Holandia⁹³,

⁸⁵ OECD (2020), [Over the Rainbow? The Road to LGBTI Inclusion](#), OECD Publishing, Paryż, s. 29.

⁸⁶ Komisja Europejska (2018), [Wytyczne w sprawie usprawnienia procesu gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 21.

⁸⁷ Pełny wykaz krajowych reprezentatywnych badań zawierających pytania dotyczące orientacji seksualnej i tożsamości płciowej, przeprowadzonych przez instytucje publiczne w państwach OECD od 2018 r., jest dostępny w publikacji OECD (2019), [Society at a Glance 2019: OECD Social Indicators](#), OECD Publishing, Paryż, s. 52–56. Dalsze informacje na temat danych gromadzonych przez państwa członkowskie wyszczególniono również w publikacji Komisji Europejskiej (2017) [Data collection in relation to LGBTI People](#), Urząd Publikacji, Luksemburg.

⁸⁸ Instytut Równouprawnienia Kobiet i Mężczyzn (Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen) (2022), [Enquête #YouToo?](#).

⁸⁹ Statens Serum Institut (2019), [Projekt SEXUS](#).

⁹⁰ Fiński Instytut Zdrowia i Dobrostanu (2021), [School Health Promotion Study](#).

⁹¹ Institut National D'Études Démographiques (2020), [VIRAGE](#).

⁹² Centralny Urząd Statystyczny (2019), [ogólne badanie gospodarstw domowych](#).

⁹³ Statistics Netherlands (2021), [Safety Monitor](#).

Szwecja⁹⁴ i Norwegia⁹⁵ przeprowadziły badania, w których pytano zarówno o orientację seksualną, jak i tożsamość płciową. Niemcy⁹⁶, Włochy⁹⁷, Hiszpania⁹⁸ i Islandia⁹⁹ uwzględniły pytania dotyczące orientacji seksualnej. Włochy wdrożyły pilotażowe badanie na temat dyskryminacji, które obejmuje pytania dotyczące orientacji seksualnej i tożsamości płciowej. Portugalia zamierza również zawrzeć pytania dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej i cech płciowych w zbliżającym się badaniu na temat przemocy ze względu na płeć¹⁰⁰. Szczególnie istotne byłoby włączenie cech płciowych, ponieważ żadne ogólne badanie ludności nie zawiera pytań na temat tego, czy respondenci są interpłciowi/posiadają zróżnicowane cechy płciowe¹⁰¹.

3.4.1.3. Dane administracyjne

Dane administracyjne różnią się od danych gromadzonych wyłącznie do celów statystycznych (dane gromadzone wyłącznie do celów statystycznych obejmują dane ze spisu powszechnego i dane z badań). Dane administracyjne to wszelkie dane gromadzone przez organy publiczne. Dane administracyjne służą przede wszystkim innemu celowi niż tworzenie statystyk¹⁰², np. opłacaniu podatków lub rejestrowaniu urodzeń i zgonów.

W przeciwieństwie do danych z badań dane administracyjne często obejmują całą populację (np. wszystkich podatników) i mogą powodować ujawnienie informacji, które w przeciwnym razie nigdy nie zostałyby zgromadzone. Gromadzenie danych administracyjnych może odbywać się częściej niż gromadzenie danych do celów statystycznych. Na przykład, jeżeli chodzi o sytuację osób LGBTIQ w Europie, w rejestrach powszechnie można znaleźć dane administracyjne dotyczące: (i) liczby osób, które zawarły prawnie uznany związek osób tej samej płci (małżeństwo lub inny status) oraz (ii) liczby osób, którym udzielono zezwolenia na zmianę zapisu płci biologicznej.

Chociaż dane administracyjne mogą być przydatne, wiążą się z wieloma wyzwaniami i mogą być problematyczne jako źródło danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych. Działania związane

⁹⁴ Agencja Zdrowia Publicznego Szwecji (2022), [Public Health Survey](#).

⁹⁵ Statistics Norway (2021), [Quality of Life in Norway](#).

⁹⁶ Niemiecki Instytut Badań Ekonomicznych (DIW Berlin) (2022), [Socio-Economic Panel](#).

⁹⁷ Istituto Nazionale di Statistica (2015), [Survey on discriminations by gender, sexual orientation and ethnic origin](#).

⁹⁸ Instituto Nacional de Estadística (2006), [Health and Sexual Behaviour Survey](#).

⁹⁹ Dyrekcja ds. Zdrowia (2022), [Health and Wellbeing Study](#).

¹⁰⁰ OHCHR (2018), [Sprawozdanie niezależnego eksperta ds. ochrony przed przemocą i dyskryminacją ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową: odpowiedzi władz portugalskich](#), s. 3.

¹⁰¹ OECD (2019), [Society at a Glance 2019: OECD Social Indicators](#), OECD Publishing, Paryż, s. 15.

¹⁰² Komisja Europejska (2016), [Europejski podręcznik na temat danych dotyczących równouprawnienia – zmieniona wersja z 2016 r.](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, sekcja 2.1.1.

z gromadzeniem danych administracyjnych nie są skoordynowane ani monitorowane w taki sam sposób jak działania związane z gromadzeniem danych statystycznych. W niektórych przypadkach dane na poziomie grupy nie są w ogóle dostępne¹⁰³. Zmienne mogą być również ograniczone, na przykład jeżeli gromadzone są dane dotyczące płci uzgodnionej prawnie, podczas gdy nie gromadzi się danych dotyczących tożsamości płciowej. W wielu przypadkach gromadzenie danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych odbywa się bez podstawy prawnej ani uzasadnienia (np. przy ubieganiu się o kartę biblioteczną), co może być postrzegane jako nadmiernie inwazyjne, a w niektórych przypadkach zniechęcające osoby LGBTIQ do korzystania z dostępu do konkretnej usługi¹⁰⁴.

3.4.1.4. Stosowanie zmiennych zastępczych

Zmienna zastępcza jest wskaźnikiem stosowanym do zbliżonego przedstawienia zjawiska, które jest związane ze zmienną, ale którego nie można bezpośrednio zmierzyć w bardziej obiektywny sposób. Aby zmienna stanowiła ważny wskaźnik zastępczy, musi być ściśle powiązana ze zmienną, którą zastępuje.

Opracowane przez OHCHR [oparte na prawach człowieka podejście do danych](#) stanowi, że populacje muszą być samookreślające się, co oznacza, że parametry populacji nie mogą być narzucone przez stronę zewnętrzną ani przypisane poprzez imputację lub wskaźnik zastępczy. Główna obawa związana ze zbieraniem danych od osób udzielających wywiadu w zastępstwie polega na tym, że uzyskane dane nie będą odzwierciedlać sposobu, w jaki dana osoba zidentyfikowałaby się, gdyby sama miała możliwość udzielenia odpowiedzi¹⁰⁵. W związku z tym pierwszeństwo przed informacjami ze wskaźników zastępczych mają gromadzone informacje na temat samookreślenia osób pod względem orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych.

Wiele państw członkowskich regularnie gromadzi dane w ramach badań ludności lub spisów powszechnych, które można wykorzystać jako niedoskonały wskaźnik zastępczy w odniesieniu do danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych (na przykład odpowiedzi na pytania dotyczące płci respondenta i jego partnera można wykorzystać jako wskaźnik zastępczy w odniesieniu do związków wśród osób LGBTIQ). Ten rodzaj informacji często bywa niedokładny z kilku

¹⁰³ Na przykład w bazach danych dotyczących zdrowia osoby interpłciowe nie są wyraźnie zdefiniowane jako takie pod względem zdrowotnym do celów analizy statystycznej, a zatem nie są uwzględniane w bazach danych. Zob.: Republika Słowenii, Rzecznik ds. Równości (2022), [Special report. The Situation of Intersex People in Medical Procedures](#), Rzecznik ds. Równości, Lublana.

¹⁰⁴ Ashley, F. (2021), „Recommendations for Institutional and Governmental Management of Gender Information”. *New York University Review of Law & Social Change*, 44(4):489–528, s. 504, 514–515.

¹⁰⁵ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), [„Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation”](#), The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 50.

powodów. Na przykład nie uwzględnia osób transpłciowych, które nie zarejestrowały legalnie swojej płci, ani osób biseksualnych lub panseksualnych pozostających w związku z osobą innej płci. Takie informacje należy zatem wykorzystywać wyłącznie w przypadku braku jakichkolwiek innych sposobów gromadzenia danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych.

W niektórych przypadkach (np. przy gromadzeniu danych o niemowlętach) zbieranie danych od osób udzielających wywiadu w zastępstwie może być konieczne, ale prawdopodobnie będzie skutkowało „niedoszacowaniem”. Na przykład w przypadku stosowania danych statystycznych opierających się wyłącznie na badaniach prenatalnych (jako wskaźnik zastępczy w przypadku osób ze zróżnicowanymi cechami płciowymi) pominięte zostają osoby, których zróżnicowane cechy płciowe ujawniają się na późniejszym etapie życia. Podobnie standardowe binarne miary płci są nieodpowiednim wskaźnikiem zastępczym dla pierwotnego pomiaru płci i cech płciowych, szczególnie wśród osób o różnorodnych seksualnościach i tożsamościach płciowych¹⁰⁶. Wykorzystanie danych dotyczących liczby zmian w rejestracji płci uzgodnionej prawnie jako wskaźnika zastępczego dla wielkości populacji osób transpłciowych (lub dla odsetka osób transpłciowych w populacji) może prowadzić do niedoszacowań, ponieważ nie wszystkie osoby transpłciowe mogą lub chcą zmienić rejestrację swojej płci uzgodnionej prawnie. Może to również powodować nieścisłości, ponieważ może obejmować osoby interpłciowe, które nie identyfikują się jako transpłciowe. Ważenie oparte na pochodzących z innych krajów szacunkach dotyczących odsetka osób transpłciowych ubiegających się o prawne uzgodnienie płci mogłoby poprawić wiarygodność danych zastępczych. Jest to jednak możliwe tylko wtedy, gdy w poszczególnych krajach obowiązują porównywalne przepisy, ponieważ przeszkody prawne mogą mieć znaczący wpływ na liczbę osób ubiegających się o prawne uzgodnienie płci.

Ramka A 5 – Stosowanie wskaźników zastępczych w badaniu EU-SILC dotyczącym gospodarstw domowych

Badanie EU-SILC dotyczące gospodarstw domowych zawiera pytanie o płeć biologiczną i stan cywilny wszystkich członków gospodarstwa domowego¹⁶⁶. Uwaga dotycząca par osób tej samej płci ma na celu wyjaśnienie, że zarejestrowane związki partnerskie liczą się również jako stan cywilny. Połączenie obu pytań pozwoliłoby ocenić częstość występowania par osób tej samej płci, chociaż informacje te obejmują wyłącznie pary tej samej płci, które pozostają w związku małżeńskim lub zarejestrowanym związku partnerskim.

¹⁰⁶ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), „[Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation](#)”, The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 44.

[Płeć biologiczna] (pytanie powtarza się w odniesieniu do wszystkich członków gospodarstwa domowego)

- Mężczyzna
- Kobieta

[UWAGA: Wszyscy obecni członkowie gospodarstwa domowego w wieku co najmniej 16 lat]

[Stan cywilny] (pytanie powtarza się w odniesieniu do wszystkich członków gospodarstwa domowego)

- Nigdy nie zawarł(-a) związku małżeńskiego
- W związku małżeńskim
- W separacji
- Wdowiec/wdowa
- Rozwiedziony/a

[UWAGA: Wszyscy obecni członkowie gospodarstwa domowego w wieku co najmniej 16 lat W niektórych krajach obowiązujące ramy prawne umożliwiają rejestrację związków partnerskich (w większości krajów są to związki homoseksualne, których status prawny jest porównywalny ze statusem związków małżeńskich). Takie informacje również należy traktować w sposób zharmonizowany – proponuje się traktowanie prawnie uznanych partnerów jako pozostających w związku małżeńskim i zaklasyfikowanie ich do kodu 2, jeżeli związek ten nadal istnieje, lub odpowiednio jako 3–5 (separacja sądowa lub śmierć jednego z partnerów itp.).]

Eurostat i państwa członkowskie często nie dokonują dezagregacji tych danych w celu oszacowania częstości występowania par osób tej samej płci, mimo że informacje te są dostępne. W przypadku braku lepszych danych taka dezagregacja może być użytecznym narzędziem.

3.4.2. Wytyczne

Państwa członkowskie oraz właściwe instytucje i podmioty zaangażowane w gromadzenie danych w oparciu o orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe lub odpowiedzialne za gromadzenie takich danych zachęca się do uwzględnienia informacji na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych we wszystkich obszarach polityki. W poniższych punktach przedstawiono bardziej szczegółowo pewne kwestie, które państwa członkowskie powinny wziąć pod uwagę.

- Jeżeli nie ma możliwości uzyskania informacji na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych ze spisów powszechnych, ich uzupełnieniem powinny być badania reprezentacyjne, które powinny regularnie

zawierać pytania/moduły uwzględniające cechy orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych.

- Opracowując badania lub gromadząc dane w ramach [Europejskiego Systemu Statystycznego](#) za pośrednictwem [badania aktywności ekonomicznej ludności i EU-SILC](#), w stosownych przypadkach państwa członkowskie powinny systematycznie uwzględniać informacje oparte na orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cechach płciowych. Możliwe jest również dodanie opcjonalnych pytań dotyczących samookreślenia. Informacje oparte na orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cechach płciowych można by również uwzględnić, opracowując i realizując tematyczne moduły badań, które obejmowałyby na przykład: (i) doświadczenia dyskryminacji w różnych dziedzinach życia; (ii) nękanie i przemoc motywowane uprzedzeniami; (iii) świadomość praw oraz (iv) zgłaszanie przypadków dyskryminacji.
- Aby zidentyfikować nierówność krzyżową, państwa członkowskie powinny wprowadzić indywidualne zmienne i pytania zawarte w badaniach, które konkretnie dotyczą mierzenia skali nierówności i postrzeganej dyskryminacji z wielu przyczyn, w tym orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych, w różnych obszarach życia.
- W stosownych przypadkach i w miarę możliwości państwa członkowskie powinny unikać ograniczania gromadzenia danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych wyłącznie do osób pełnoletnich. Chociaż osoby małoletnie są objęte większą ochroną na mocy kilku głównych aktów dotyczących ochrony danych osobowych (w tym [RODO](#)), dane z europejskich ankiet potwierdzają znaczenie gromadzenia danych również w odniesieniu do osób poniżej 18. roku życia. Na przykład w ramach przeprowadzonego przez FRA badania LGBTIQ II zgromadzono dane osób młodych w wieku 15–17 lat¹⁰⁷. Chociaż w [RODO](#) zaleca się, by granica wieku, w którym można wyrazić zgodę na udział w badaniach, wynosiła 16 lat, państwa członkowskie mogą przyjąć przepisy obniżające ten wiek do 13. roku życia (ale nie poniżej tej granicy), zgodnie z art. [8 ust. 1](#)¹⁰⁸ tego rozporządzenia.
- W przypadku gdy nie można dokonać bezpośredniego pomiaru aspektów dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych w ramach badania państwa członkowskie powinny rozważyć skorzystanie z pytania o przynależność do grupy mniejszościowej. Jeżeli nie ma

¹⁰⁷ Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2020), [A long way to go for LGBTI equality](#), Urząd Publikacji, Luksemburg.

¹⁰⁸ Art. 8 ust. 1 [ogólnego rozporządzenia o ochronie danych](#).

możliwości dodania co najmniej czterech dodatkowych pytań (dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej lub zróżnicowanych cech płciowych), można przyjąć alternatywne, lecz mniej precyzyjne podejście, pytając respondentów, w jakim stopniu należą oni do innych grup mniejszościowych i przedstawiając wykaz odpowiednich przykładów, które obejmują bycie osobą LGBTIQ. Należy przedstawić wyjaśnienie lub definicję grupy mniejszościowej (pod względem orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych). Za punkt wyjścia do takiego wyjaśnienia mogą posłużyć definicje zawarte w [glosariuszu w załączniku do niniejszych wytycznych](#).

- Państwa członkowskie powinny zwiększyć liczbę osób, które w normalnym trybie nie byłyby odpowiednio reprezentowane w próbach badawczych ze względu na ich małą liczebność w ogólnej populacji, korzystając z prób typu „booster”.
- Jeżeli liczba respondentów w kategorii jest zbyt mała (np. ograniczona liczba respondentów niebinarnych w porównaniu z liczbą mężczyzn i kobiet), państwa członkowskie powinny udokumentować fakt posiadania „niewiarygodnie” małej próby/komórki w sprawozdaniach technicznych i wyjaśnić, dlaczego włączenie niektórych kategorii do analizy głównej nie jest możliwe. Zwiększa to widoczność i zapobiega zbyt upraszczającym interpretacjom.
- Państwa członkowskie powinny wspierać włączanie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych do badań wzdłużnych (badania, które wielokrotnie gromadzą dane dotyczące tych samych osób w dłuższym okresie, np. badania panelowe), aby umożliwić ocenę indywidualnych zmian w czasie.
- Jeżeli cel gromadzenia szczególnych kategorii danych osobowych nie jest jasny, zaleca się, aby państwa członkowskie określiły podstawę prawną i cel gromadzenia danych. Jak stwierdzono w art. 6 ogólnego rozporządzenia o ochronie danych (RODO), podstawę prawną gromadzenia danych stanowią: zgoda, umowa, obowiązek prawny, żywotne interesy, zadanie realizowane w interesie publicznym lub prawnie uzasadniony interes. Zbyt inwazyjne pytania, które nie służą żadnemu z wymienionych celów, mogą zwiększyć wykluczenie osób LGBTIQ, zniechęcając je do korzystania z określonych usług. Gromadzone dane powinny być niezbędne, proporcjonalne i zgodne z nadrzędną zasadą „nie szkodzić”. W związku z tym, jeżeli nie ma żadnej podstawy prawnej do gromadzenia danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych, zaleca się powstrzymanie się od gromadzenia takich danych w ramach danych administracyjnych.

- Często informacje na temat płci społeczno-kulturowej osoby gromadzi się tylko po to, aby umożliwić zwracanie się do niej we właściwy sposób. W takich przypadkach należy zamiast tego poprosić daną osobę o wskazanie prawidłowej formy zwracania się do niej, z uwzględnieniem opcji neutralnych płciowo. W ten sposób osoba ta może poinformować, jakie formy zwracania się do niej preferuje, nie udostępniając swoich danych osobowych. Takie pytanie mogłoby brzmieć na przykład: „Proszę wskazać preferowany zwrot grzecznościowy. Pani, Pan, Osoba lub Bez zwrotu grzecznościowego, tylko imię”.
- Państwa członkowskie powinny stosować zmienne/kategorie zastępcze w istniejących źródłach danych, w przypadku których nie można zastosować opartej na prawach człowieka zasady samookreślenia.
- Jeżeli chodzi o badania gospodarstw domowych, w których jeden domownik przekazuje informacje na temat innych członków gospodarstwa domowego (tzw. osoba udzielająca wywiadu w zastępstwie), należy w miarę możliwości¹⁰⁹ unikać gromadzenia informacji na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych, ponieważ dotyczą one danych wrażliwych, których udostępnianie wymaga zgody osoby, której dotyczą. W związku z tym pytania dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych należy zadawać wyłącznie respondentowi docelowemu objętemu próbą. W stosownych przypadkach organizacje niebędące organizacjami statystycznymi i inne instytucje badawcze mogą stosować przyjęte przez siebie praktyki dotyczące zastępowania gospodarstw domowych lub respondentów, którzy odmawiają udziału w wywiadzie lub są niedostępni.
- Gromadzenie danych powinno umożliwiać respondentom, gdy tylko jest to możliwe, samookreślenie, a wszelkie zbieranie danych od osób udzielających wywiadu w zastępstwie powinno odzwierciedlać informacje na temat tego, w jaki sposób dana osoba samookreśla się.
- Wszystkie działania związane z gromadzeniem danych powinny wymagać świadomej zgody potencjalnych respondentów, bez kar dla tych, którzy zrezygnują z udostępniania danych osobowych o sobie lub o innych członkach gospodarstwa domowego.

Należy wyraźnie stwierdzić, że dane zgromadzone za pośrednictwem osoby odpowiadającej na pytania w zastępstwie mogą nie odzwierciedlać sposobu, w jaki dana osoba określiłaby się, gdyby miała możliwość samookreślenia, co może spowodować

¹⁰⁹ Moduł ankiety do pomiaru doświadczeń dyskryminacji opracowany przez zespół zadaniowy grupy z Prai ds. niedyskryminacji i równości.

niedoszacowanie zmarginalizowanych grup społecznych. Każda analiza takich danych powinna uwzględniać to ograniczenie¹¹⁰.

3.5. Uwzględnienie podejścia intersekcyjnego podczas gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych

„Dyskryminacja ma często charakter wielowymiarowy, dlatego tylko podejście intersekcyjne może utorować drogę do trwałych i respektowanych zmian w społeczeństwie”.

[Strategia UE na rzecz równości osób LGBTIQ na lata 2020–2025.](#)

Krajowe akty prawne dotyczące równouprawnienia w UE rzadko zawierają przepisy odnoszące się do dyskryminacji z wielu przyczyn jednocześnie lub dyskryminacji intersekcyjnej. Jak zauważa europejska sieć specjalistów prawników w dziedzinie równouprawnienia płci i niedyskryminacji¹¹¹, w przypadkach, w których takie przepisy rzeczywiście istnieją, występują rozbieżności między państwami. Niezależnie od rozwiązań prawnych i przepisów dane z badań naukowych i dowody wskazują, że dla wielu osób w całej UE dyskryminacja intersekcyjna jest codziennością.

Na przykład dane z badań FRA pokazują, że osoby doświadczają dyskryminacji z różnych przyczyn, które mogą występować również łącznie, np. wiek i pochodzenie etniczne lub religia i pochodzenia etniczne (w tym pochodzenie migracyjne)¹¹². Wyniki drugiego badania dotyczącego osób LGBTI II przeprowadzonego przez FRA pokazują, że 60% osób interpłciowych i 46% osób transpłciowych doświadczyło dyskryminacji, której dodatkową przyczyną była orientacja seksualna. Z kolei 46% biseksualnych kobiet i 29%

¹¹⁰ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), *„Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation”*, The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 50.

¹¹¹ Europejska sieć specjalistów prawników w dziedzinie równouprawnienia płci i niedyskryminacji (2020), *A comparative analysis of non-discrimination law 2019*, Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 36–37.

¹¹²Zob. FRA (2021), *Equality in the EU 20 years on from the initial implementation of the Equality Directives*, Urząd Publikacji, Bruksela, s. 42.

lesbijek wymieniło płeć biologiczną jako dodatkową przyczynę dyskryminacji, której doświadczyły. Spośród respondentów LGBTI, którzy postrzegali siebie jako mniejszość etniczną (w tym migranci), 35% wskazało, że czują się dyskryminowani ze względu na pochodzenie etniczne lub pochodzenie migracyjne. 28% spośród osób, które postrzegały siebie jako należące do mniejszości religijnej, wymieniło religię lub przekonania. 33% spośród osób, które postrzegały siebie jako mniejszość ze względu na niepełnosprawność, jako dodatkową przyczynę ostatniego przypadku nękania, którego doświadczyły, wymieniło niepełnosprawność. 41% spośród respondentów interplciowych jako dodatkową przyczynę dyskryminacji, której doświadczyli, wskazało również tożsamość i ekspresję płciową¹¹³.

Intersekcjonalność uwzględniono we wszystkich najnowszych strategiach i planach działania UE na rzecz równouprawnienia, wzywając do podjęcia działań służących zwalczaniu form dyskryminacji intersekcjonalnej i dyskryminacji z wielu przyczyn jednocześnie. W unijnym planie działania przeciwko rasizmowi Komisja Europejska zachęca państwa członkowskie, aby „szybko osiągnęły porozumienie w sprawie złożonego w 2008 r. wniosku Komisji dotyczącego wprowadzenia równego traktowania osób bez względu na religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną”¹¹⁴. Ponadto praktycy w tej dziedzinie przyznają, że przeciwdziałanie dyskryminacji z perspektywy jednej przyczyny nie eliminuje w odpowiedni sposób różnych możliwych przejawów nierównego traktowania¹¹⁵.

Ramka A 6 – Dyskryminacja z wielu przyczyn jednocześnie i dyskryminacja intersekcjonalna

Pojęcie „**dyskryminacji z wielu przyczyn jednocześnie**” opisuje dyskryminację z kilku przyczyn funkcjonujących oddzielnie.

Pojęcie „**dyskryminacji intersekcjonalnej**” opisuje sytuację, w której kilka przyczyn dyskryminacji występuje i oddziałuje jednocześnie w sposób nierozłączny, tworząc charakterystyczne rodzaje dyskryminacji¹¹⁶.

¹¹³ Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2020), [A long way to go for LGBTI equality](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 45. Bardziej intersekcjonalną analizę na podstawie wyników drugiego badania FRA dotyczącego osób LGBTI w UE oraz w Macedonii Północnej i Serbii można znaleźć tutaj: Calderon-Cifuentes, PA. (2021), *Trans Discrimination in Europe. A TGEU analysis of the FRA LGBTI Survey 2019*; ILGA Europe, EuroCentralAsian Lesbian Community (EL*C) (2022), [„Intersections, Lesbian Briefing”](#) oraz ILGA-Europe i IGLYO (2022), [„Intersections, Youth Briefing”](#). W kolejnych briefingach omówione zostaną doświadczenia intersekcjonalne osób interplciowych, mniejszości religijnych i etnicznych, starszych osób LGBTI, osób transplciowych i innych.

¹¹⁴ Komisja Europejska (2020), [„Unia równości: Unijny plan działania przeciwko rasizmowi na lata 2020–2025”](#), COM(2020) 565 final, Bruksela, s. 6.

¹¹⁵ FRA (2017), [Fundamental Rights Report 2017](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 58.

¹¹⁶ FRA i Europejski Trybunał Praw Człowieka (2018), [Handbook on European non-discrimination law – 2018 edition](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 59.

3.5.1. Uzasadnienie

Złożoności tożsamości i doświadczeń LGBTIQ nie da się ująć w ramach jednej płaszczyzny, ponieważ obejmują one wiele krzyżujących się cech, które należy uwzględnić¹¹⁷. Zrozumienie doświadczeń intersekcyjnych ma zatem kluczowe znaczenie z punktu widzenia opracowania skutecznych środków i polityk mających na celu odpowiednie rozpoznanie sytuacji, w których różne przyczyny dyskryminacji krzyżują się lub działają w połączeniu ze sobą.

3.5.2. Wytyczne

Państwa członkowskie i właściwe instytucje/podmioty zaangażowane w gromadzenie danych w oparciu o orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe lub odpowiedzialne za gromadzenie takich danych zachęca się, aby przyjęły podejście intersekcyjne do gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych. Zachęca się je również, aby w proces ten zaangażowały społeczeństwa. W poniższych punktach przedstawiono dodatkowe sugestie dla państw członkowskich.

- Państwa członkowskie i odpowiednie instytucje/organy powinny opracować strategię mającą na celu: (i) odpowiednie rozpoznanie sytuacji, w których różne przyczyny dyskryminacji krzyżują się lub działają w połączeniu ze sobą oraz (ii) uwzględnienie w analizie danych dyskryminacji z wielu przyczyn jednocześnie i dyskryminacji intersekcyjnej. W tym celu państwa członkowskie UE powinny korzystać z kompleksowego zestawu narzędzi do gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia, w tym badań ilościowych na dużą skalę obejmujących różne grupy społeczne i przyczyny dyskryminacji¹¹⁸.
- Państwa członkowskie oraz odpowiednie instytucje/organy powinny wziąć pod uwagę współwystępowanie zarówno w ramach społeczności LGBTIQ (np. lesbijki transseksualne mogą doświadczać szczególnej dyskryminacji, która różni się od dyskryminacji, której doświadczają lesbijki cisplciowe lub osoby transseksualne niebędące lesbijkami), jak i z przyczynami dyskryminacji innymi niż orientacja seksualna, tożsamość płciowa, ekspresja płciowa i cechy płciowe (wiek, pochodzenie etniczne, niepełnosprawność, religia itp.).

¹¹⁷ Zob. również EIGE (2022), [Intersekcjonalność](#).

¹¹⁸ Zob. FRA (2021), [Equality in the EU 20 years on from the initial implementation of the Equality Directives](#), Urząd Publikacji, Bruksela, s. 20;

- Państwa członkowskie oraz odpowiednie instytucje/organy powinny korzystać z kompleksowego zestawu narzędzi do gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia¹¹⁹, w tym badań ilościowych na dużą skalę obejmujących różne grupy społeczne i różne przyczyny dyskryminacji.
- Państwa członkowskie i odpowiednie instytucje/organy powinny włączyć pomiar dyskryminacji z wielu przyczyn jednocześnie i dyskryminacji intersekcyjnej do wszystkich istniejących systemów gromadzenia danych. Na przykład dane gromadzone na temat niepełnosprawności powinny zawierać informacje na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych oraz innych cech, które potencjalnie mogą prowadzić do większego narażenia na dyskryminację ze względu na wiele czynników lub nierówności krzyżowych.
- Na potrzeby gromadzenia danych w ramach badań państwa członkowskie i odpowiednie instytucje/podmioty powinny zapewnić wystarczającą wielkość próby netto, aby zapewnić możliwość dalszej dezagregacji danych i przeprowadzenia analizy intersekcyjnej. W tym celu powinny rozważyć zastosowanie odpowiedniej metody doboru próby. Aby uzyskać właściwą wielkość próby, która będzie w pełni odzwierciedlała zróżnicowanie populacji docelowej LGBTIQ, można stosować różne strategie doboru próby.

3.6. Zapewnienie budżetu wystarczającego do przeprowadzania regularnych badań w celu gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej,

¹¹⁹ Aby uzyskać bardziej szczegółowe informacje, należy zapoznać się z [Europejskim podręcznikiem na temat danych dotyczących równouprawnienia](#) oraz z [Wytocznymi w sprawie usprawnienia procesu gromadzenia i wykorzystywania danych dotyczących równouprawnienia](#).

tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych

3.6.1. Uzasadnienie

Rządy powinny zagwarantować regularne gromadzenie danych dotyczących równouprawnienia, aby monitorować przestrzeganie obowiązków określonych w prawie Unii¹²⁰, nawet jeśli gromadzenie danych administracyjnych jest niemożliwe. W takich przypadkach powinno się przeznaczyć wystarczające zasoby budżetowe na szczeblu krajowym/regionalnym na potrzeby gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych poprzez regularne badania krajowe/regionalne realizowane przez właściwy organ.

3.6.2. Wytyczne

W sytuacji, w której nie gromadzi się danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych w oparciu o źródła lub badania administracyjne, państwa członkowskie powinny przeznaczyć **zasoby budżetowe wystarczające na gromadzenie takich danych co 4–5 lat za pomocą kompleksowego badania krajowego**.

Wspomniane badanie powinno doprowadzić do osiągnięcia czterech celów przedstawionych w poniższych punktach.

- Powinno obejmować wszystkie grupy LGBTIQ i aktywnie angażować grupy działające w szczególności we współpracy z określonymi grupami należącymi do kategorii LGBTIQ i na rzecz tych grup. Badanie powinno również obejmować i angażować szereg grup zmarginalizowanych, takich jak osoby

¹²⁰ Jak wspomniano w [Europejskim podręczniku na temat danych dotyczących równouprawnienia](#), dyrektywa w sprawie równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy „wyraźnie dopuszcza możliwość stosowania lub wprowadzania przez państwa członkowskie przepisów umożliwiających stwierdzenie wystąpienia dyskryminacji » z wykorzystaniem wszelkich środków, również na podstawie danych statystycznych«, choć nie nakłada na nie obowiązku stosowania ani wprowadzania takich przepisów”. Co więcej, same rządy wielokrotnie zwracały uwagę na konieczność gromadzenia danych dotyczących równouprawnienia (deklaracja kopenhaska w sprawie rozwoju społecznego i program działań Światowego Szczytu Rozwoju Społecznego w Kopenhadze z 19 kwietnia 1995 r., A/CONF.166/9; deklaracja durbańska i plan działania; Wiedeńska deklaracja i program działania z 12 lipca 1993 r., A/CONF.157/23; Światowy program działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami; Standardowe zasady wyrównywania szans osób z niepełnosprawnościami).

LGBTIQ z niepełnosprawnościami, osoby LGBTIQ należące do mniejszości etnicznych oraz osoby LGBTIQ świadczące usługi seksualne.

- Jego celem powinno być odzwierciedlenie różnorodności tej społeczności i uwzględnienie populacji i grup określanych jako „trudno dostępne”, m.in. osób żyjących w ubóstwie, osób bezdomnych, osób świadczących usługi seksualne, migrantów, osób ubiegających się o azyl oraz osób, które w codziennym życiu ukrywają swoją tożsamość seksualną i płciową. Wiązałoby się to również z koniecznością przetłumaczenia narzędzia badania opinii (kwestionariusza i innych materiałów wykorzystywanych w pracy w terenie) na języki używane przez te trudno dostępne grupy, a także zaangażowania organizacji społeczeństwa obywatelskiego w działania w tym zakresie¹²¹.
- Badanie powinno zostać przeprowadzone na wystarczająco dużej próbie, aby umożliwić zarówno przeprowadzenie bardziej szczegółowej analizy danych, jak i zidentyfikowanie różnic/rozbieżności, uwzględniając różnice intersekcyjne. Oznacza to, że wielkość próby powinna być dostatecznie duża, aby zapewnić możliwość dalszego analizowania danych dotyczących: rozkładu geograficznego; wieku; pochodzenia rasowego lub etnicznego; niepełnosprawności; religii; płci przypisanej przy urodzeniu; orientacji seksualnej; tożsamości/ekspresji płciowej; cech płciowych itp.
- Badanie powinno zapewniać możliwość uzyskania wiarygodnych i rzetelnych danych na temat wszystkich grup osób LGBTIQ m.in. poprzez wykorzystywanie aktualnych wytycznych w zakresie pomiaru wyników badań oraz wybranie metody doboru próby, która zagwarantuje dotarcie również do trudno dostępnych populacji.

Regularne badania służące gromadzeniu danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych można przeprowadzać w ramach niezależnych badań ukierunkowanych na konkretne populacje, które samookreślają się jako osoby LGBTIQ, lub w ramach ogólnego badania dotyczącego równouprawnienia (tj. badania odnoszącego się również do innych zakazanych przestępstw). Takie badania mogą być przeprowadzane na szczeblu krajowym (i, w razie potrzeby, regionalnym) przez właściwy organ, urząd statystyczny, organ ds. równości lub organizację badawczą,

¹²¹ EKG ONZ (2020), [Poverty Measurement: Guide to Data Disaggregation](#), Organizacja Narodów Zjednoczonych, Nowy Jork i Genewa.

które posiadają odpowiednie zdolności i odpowiednią wiedzę ekspercką w zakresie prowadzenia badań naukowych.

3.7. Ułatwianie efektywnego wykorzystania danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych do wzmocnienia i poprawy równouprawnienia osób LGBTIQ

3.7.1. Uzasadnienie

Wiarygodne, rzetelne i porównywalne dane dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych stanowią niezbędny warunek prowadzenia opartej na dowodach polityki sprzyjającej równouprawnieniu i niedyskryminacji na szczeblu unijnym, krajowym i regionalnym. Dane dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych są postrzegane jako kluczowy element wszystkich etapów cyklu polityki służącego poprawie równouprawnienia osób LGBTIQ. Wspomniane dane dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych powinny być zatem systematycznie wykorzystywane do opracowywania, wdrażania i monitorowania zarówno polityk/środków skierowanych w szczególności do osób LGBTIQ, jak i szerzej rozumianych ram na rzecz równouprawnienia na szczeblu unijnym/krajowym.

Narodowa Rada Nauki i Technologii Stanów Zjednoczonych (US National Science and Technology Council) opublikowała szczegółowy wykaz potencjalnych pytań badawczych w obszarze opieki zdrowotnej, mieszkalnictwa, edukacji, stabilności gospodarczej, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, na które odpowiedzi można znaleźć przy pomocy danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech

płciowych¹²². Kilka ilustracyjnych przykładów przedstawiono w trzech poniższych punktach.

- „Jak powszechne jest zjawisko bezdomności wśród dorosłych osób LGBTQI+? Jakie wnioski można wyciągnąć po porównaniu danych w tym zakresie z danymi dotyczącymi liczby bezdomnych osób dorosłych niebędących osobami LGBTQI+?”¹²³
- „Jak powszechne są różne formy dyskryminacji lub nękania osób LGBTQI+ związane z pracą bądź różne formy brania odwetu na tych osobach w związku z pracą, np. dyskryminacja w obszarze rekrutacji, wysokości pensji, zapewnienia równych szans na zatrudnienie, sprawiedliwego traktowania, awansu lub rozwoju zawodowego lub rozwiązywania stosunku pracy?”¹²⁴
- „Jakie konteksty instytucjonalne, polityki lub praktyki sprzyjają tworzeniu przyjaznego środowiska akademickiego i przekładają się na wzrost wskaźników kontynuowania i kończenia studiów wśród studentów będących osobami LGBTQI+? Jakie czynniki na poziomie indywidualnym, rodzinnym lub społecznościowym ułatwiają osobom LGBTQI+ osiągnięcie sukcesu w edukacji i w pracy?”¹²⁵

Wspomniane pytania stanowią również źródło przykładowych sposobów ujmowania dyskryminacji interseksjonalnej, jak ma to miejsce na przykład w pytaniu „Jakie bariery niepełnoletnie i pełnoletnie osoby z niepełnosprawnościami będące osobami LGBTQI+ napotykają, jeżeli chodzi o dostęp do świadczeń zdrowotnych wymagających udziału opiekuna?”¹²⁶ Poprzez zapewnienie możliwości udzielenia odpowiedzi na te pytania dane dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych mogą odgrywać kluczową rolę w procesie opracowywania i oceny polityki.

¹²² Podkomitet ds. Danych na temat Orientacji Seksualnej, Tożsamości Płciowej i Różnic w Cechach Płciowych (SOGI) oraz Podkomitet ds. Równych Danych Narodowej Rady Nauki i Technologii (2023), [Federal Evidence Agenda on LGBTQI+ Equity](#), rząd Stanów Zjednoczonych, s. 18–33.

¹²³ Podkomitet ds. Danych na temat Orientacji Seksualnej, Tożsamości Płciowej i Różnic w Cechach Płciowych (SOGI) oraz Podkomitet ds. Równych Danych Narodowej Rady Nauki i Technologii (2023), [Federal Evidence Agenda on LGBTQI+ Equity](#), rząd Stanów Zjednoczonych, s. 23.

¹²⁴ Podkomitet ds. Danych na temat Orientacji Seksualnej, Tożsamości Płciowej i Różnic w Cechach Płciowych (SOGI) oraz Podkomitet ds. Równych Danych Narodowej Rady Nauki i Technologii (2023), [Federal Evidence Agenda on LGBTQI+ Equity](#), rząd Stanów Zjednoczonych, s. 25.

¹²⁵ Podkomitet ds. Danych na temat Orientacji Seksualnej, Tożsamości Płciowej i Różnic w Cechach Płciowych (SOGI) oraz Podkomitet ds. Równych Danych Narodowej Rady Nauki i Technologii (2023), [Federal Evidence Agenda on LGBTQI+ Equity](#), rząd Stanów Zjednoczonych, s. 26.

¹²⁶ Podkomitet ds. Danych na temat Orientacji Seksualnej, Tożsamości Płciowej i Różnic w Cechach Płciowych (SOGI) oraz Podkomitet ds. Równych Danych Narodowej Rady Nauki i Technologii (2023), [Federal Evidence Agenda on LGBTQI+ Equity](#), rząd Stanów Zjednoczonych, s. 22.

3.7.2. Wytyczne

Aby ułatwić efektywne wykorzystanie danych dotyczących równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych, państwa członkowskie i wszystkie inne właściwe instytucje i podmioty zaangażowane w gromadzenie danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych lub odpowiedzialne za gromadzenie takich danych zachęca się do podjęcia działań określonych w poniższych punktach.

- Państwa członkowskie oraz wspomniane instytucje i podmioty powinny wykorzystywać dane dotyczące równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych do pomiaru zarówno: (i) wpływu przepisów i polityk skierowanych w szczególności do osób LGBTIQ, jak i (ii) wpływu szerszej zakrojonych polityk i środków w zakresie równouprawnienia i niedyskryminacji na osoby LGBTIQ.
- Państwa członkowskie oraz wspomniane instytucje i podmioty powinny wykorzystywać dane dotyczące równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych do: (i) informowania o postępach w dążeniu do zapewnienia równouprawnienia osób LGBTIQ na szczeblu krajowym oraz (ii) wspierania sprawozdawczości w zakresie wdrażania unijnej [strategii na rzecz równości osób LGBTIQ na lata 2020–2025](#) oraz innych istotnych instrumentów takich jak unijne strategie na rzecz równouprawnienia¹²⁷ i Europejski filar praw socjalnych.
- Państwa członkowskie oraz wspomniane instytucje i podmioty powinny wykorzystywać dane i wskaźniki dotyczące równouprawnienia w zakresie orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych w celu wnoszenia wkładu w procesy i polityki realizowane na szerszym szczeblu europejskim i na szczeblu ONZ. Dane dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych mogą okazać się przydatne dla państw: (i) w ramach sprawozdawczości dotyczącej odpowiednich zaleceń wydanych przez Radę Europy¹²⁸; (ii) w ramach sprawozdawczości dotyczącej

¹²⁷ W ramach propagowania Unii równości Komisja Europejska przyjęła szereg instrumentów polityki poza [strategią na rzecz równości osób LGBTIQ na lata 2020–2025](#), m.in.: unijny [plan działania przeciwko rasizmowi na lata 2020–2025](#); unijne [ramy strategiczne na rzecz równouprawnienia, włączenia społecznego i udziału Romów na lata 2020–2030](#); plan [działania na rzecz integracji i włączenia społecznego na lata 2021–2027](#); unijną [strategię na rzecz równouprawnienia płci na lata 2020–2025](#); [Plan działania na rzecz Europejskiego filaru praw socjalnych](#); oraz [strategię na rzecz praw osób z niepełnosprawnościami na lata 2021–2030](#).

¹²⁸ Na przykład w ramach sprawozdawczości dotyczącej [zalecenia Komitetu Ministrów CM/Rec\(2010\)5 w sprawie środków zwalczania dyskryminacji ze względu na orientację seksualną lub tożsamość płciową](#)

postępów w realizacji celów zrównoważonego rozwoju (SDG) wyznaczonych w Agendzie 2030¹²⁹; (iii) na potrzeby innych międzynarodowych mechanizmów monitorowania przestrzegania praw człowieka takich jak organy traktatowe i procedury specjalne ONZ (np. niezależny ekspert ds. ochrony przed przemocą i dyskryminacją ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową) lub (iv) przy podejmowaniu działań następczych w związku z zaleceniami wydanymi w ramach powszechnych okresowych przeglądów praw człowieka ONZ.

- Państwa członkowskie oraz wspomniane instytucje i podmioty powinny wykorzystywać dane dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych do wnoszenia wkładu w działania podejmowane na wszystkich etapach procesu opracowywania polityki. Proces ten można byłoby rozpocząć od: (i) wykorzystywania danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych jako podstawy przy opracowywaniu polityk; (ii) opracowania wskaźników na potrzeby monitorowania oraz (iii) wyznaczenia punktów odniesienia. Na dalszych etapach procesu opracowywania polityk państwa członkowskie oraz wspomniane instytucje i podmioty powinny wykorzystywać dane dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych do wnoszenia wkładu w oceny śródkresowe. Na dalszych etapach procesu wdrażania polityki państwa członkowskie oraz wspomniane instytucje i podmioty powinny korzystać z danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych do uzupełniania wskaźników, oceniania skuteczności realizacji działań, oceniania rezultatów tych działań oraz monitorowania tendencji.
- Państwa członkowskie oraz wspomniane instytucje i podmioty powinny zapewnić możliwość dezagregowania danych pod kątem orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych oraz innych istotnych cech (wieku, niepełnosprawności, pochodzenia etnicznego lub rasowego, religii i statusu społeczno-ekonomicznego), aby odzwierciedlić, przeanalizować i przedstawić różnice w doświadczeniach zgodnie z wytyczną nr 3.5 niniejszych wytycznych dotyczącą stosowania podejścia interseksyjnego do gromadzenia i wykorzystywania danych.

lub sprawozdawczości na potrzeby opracowanego przez Komisję Rady Europy przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji [mechanizmu monitorowania sytuacji w poszczególnych państwach](#). Więcej informacji można znaleźć na tematycznej stronie internetowej [Jednostki ds. Orientacji Seksualnej i Tożsamości Płciowej](#).

¹²⁹ Zadanie 17.18 w ramach [celów zrównoważonego rozwoju](#) zobowiązuje państwa do „znaczącego zwiększenia dostępności wiarygodnych danych wysokiej jakości przekazywanych w odpowiednim terminie” dezagregowanych zarówno ze względu na płeć społeczno-kulturową, jak i na „inne cechy istotne w warunkach krajowych”.

- Państwa członkowskie oraz wspomniane instytucje i podmioty powinny posługiwać się przykładami ilustracyjnymi takimi jak zanonimizowane cytaty i indywidualne historie zgromadzone w trakcie prowadzonych badań, aby ułatwić osadzenie wyników tych badań w odpowiednim kontekście oraz zwiększyć wpływ i zasięg przekazywanych informacji o wynikach.
- Państwa członkowskie oraz wspomniane instytucje i podmioty powinny zapewnić terminowe rozpowszechnianie zgromadzonych danych oraz zagwarantować, aby były one łatwo dostępne dla przedstawicieli zainteresowanych społeczności/naukowców/decydentów zarówno w internecie, jak i poza nim.
- Państwa członkowskie oraz wspomniane instytucje i podmioty powinny przedstawiać dane w przystępnym i zrozumiałym formacie, posługując się przystępnym i zrozumiałym językiem, co umożliwi ich wykorzystywanie przez różne zainteresowane strony i grupy (np. organizacje reprezentujące osoby LGBTIQ w ramach prowadzonej przez nie działalności w obszarze rzecznictwa lub przez organy ds. równości w kontekście monitorowania i sprawozdawczości w zakresie problemów związanych z dyskryminacją).
- Państwa członkowskie oraz wspomniane instytucje i podmioty powinny dostosowywać sposób prezentowania danych do specyfiki danej grupy docelowej (np. decydenci, eksperci, specjaliści ds. danych, media) i zadbać o osadzenie ich w odpowiednim kontekście.
- Państwa członkowskie oraz wspomniane instytucje i podmioty powinny zagwarantować, w stosownych przypadkach, udzielanie wyjaśnień dotyczących danych i ich interpretowanie, aby uniknąć wszelkich przeinaczeń i przypadków niewłaściwego wykorzystywania danych lub wyciągania nieprawidłowych wniosków na ich podstawie.
- Państwa członkowskie oraz wspomniane instytucje i podmioty powinny dokumentować proces gromadzenia danych i wszystkie metadane zgodnie z wysokimi standardami profesjonalizmu. Powinny one sporządzić sprawozdanie techniczne, aby udokumentować: (i) metodykę badania; (ii) prace w terenie (uwzględniając uzyskany wskaźnik odpowiedzi); (iii) działania w zakresie przetwarzania danych oraz (iv) wszelkie istotne informacje kontekstowe (np. dane dotyczące populacji dezagregowane według odpowiednich właściwości społeczno-demograficznych). Korzystanie z danych dotyczących osób LGBTIQ i prowadzenie sprawozdawczości w tym zakresie powinno być zawsze osadzone w odpowiednim kontekście i obwarowane określonymi zastrzeżeniami; należy również każdorazowo udostępniać dokumentację wyjaśniającą, w jaki sposób stosowne dane zostały zgromadzone.

4. W jaki sposób gromadzić informacje na temat orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych

Jak stwierdzono w [opracowanym przez OHCHR dokumencie *Oparte na prawach człowieka podejście do danych*](#), wszelkie działania w zakresie gromadzenia danych powinny obejmować środki zapewniające wolne, aktywne i wymierne uczestnictwo odpowiednich zainteresowanych stron, w szczególności najbardziej zmarginalizowanych grup społecznych. Przy gromadzeniu danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych należy posługiwać się terminologią odpowiednią do specyfiki danej społeczności i zapewnić osadzenie procesu gromadzenia danych w odpowiednim kontekście kulturowym¹³⁰. Działania w zakresie gromadzenia danych na temat aspektów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi powinny być osadzone w odpowiednim kontekście, aby zapewnić możliwość wyjaśnienia wpływu czynników kulturowych i historycznych. Definicje i tłumaczenia powinny być opracowywane w ścisłym porozumieniu z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego działającymi na rzecz osób LGBTIQ i z uwzględnieniem lokalnej terminologii kulturowej¹³¹. W stosownych przypadkach organizacje społeczeństwa obywatelskiego, krajowe instytucje praw człowieka, organy ds. równości i inne odpowiednie zainteresowane strony powinny przedstawiać stosowne perspektywy i udzielać stosownych informacji (jeżeli dysponują kwalifikacjami lub upoważnieniem do reprezentowania interesów danej grupy). Zaleca się również prowadzenie ścisłej współpracy z ekspertami ds. badań i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego przy opracowywaniu metodyki gromadzenia danych. Ma to szczególne znaczenie: (i) w odniesieniu do brzmienia odpowiednich pytań i kategorii potencjalnych odpowiedzi oraz (ii) przy ocenianiu stopnia, w jaki pojęcia związane z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją

¹³⁰ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), „[Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation](#)”, The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 66.

¹³¹ Na przykład badanie FRA dotyczące osób LGBTI z 2019 r. przeszło czterostopniowy proces tłumaczenia, w ramach którego tłumacze dążyli do zapewnienia równoważności pojęciowej, odchodząc od dosłownego tłumaczenia tekstu. Tłumaczenia zostały sprawdzone przez krajowych ekspertów zajmujących się problematyką LGBTIQ. Zob. Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2020), [A long way to go for LGBTI equality. Technical report](#), Urząd Publikacji, Luksemburg, s. 18–19.

płciową i cechami płciowymi można przełożyć na język danego państwa członkowskiego przy jednoczesnym zagwarantowaniu poszanowania zasady „nie szkodzić”.

Jedno z podejść służących zwiększeniu przejrzystości podstawowych pojęć w ramach badania obejmującego różne konteksty kulturowe i różne języki zakłada korzystanie z „przycisków info”¹³². Przyciski te mogą okazać się przydatne z uwagi na fakt, że pozwalają uzyskać dodatkowe informacje na temat określonego pytania lub kategorii odpowiedzi. Ponieważ jednak wiele osób nie otworzy przycisku info, nie należy korzystać z nich do przekazywania istotnych informacji. Dodawanie objaśnień za pośrednictwem przycisków info pozwala uwzględnić więcej informacji i przykładów dotyczących odpowiednich terminów, zwiększając tym samym poziom wiedzy respondentów na temat określonego zagadnienia, co z kolei przekłada się na wzrost wiarygodności badania.

Przy gromadzeniu danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych należy pamiętać o tym, aby **nie łączyć ze sobą pojęć orientacja seksualna, tożsamość płciowa, ekspresja płciowa i cechy płciowe**. Respondenci zapytani o to, jak się identyfikują, powinni zawsze mieć możliwość wskazania różnych aspektów swojej tożsamości i swoich doświadczeń (na przykład asekualna kobieta będąca osobą transpłciową powinna mieć możliwość wybrania wszystkich tych opcji w kwestionariuszu). W przypadku stosowania pytań dodatkowych (*routing*)¹³³ w oparciu o kategorie tożsamości respondenci deklarujący więcej niż jedną tożsamość powinni otrzymać wszystkie stosowne pytania.

W poniższych sekcjach przedstawiono praktyczne wskazówki dotyczące sposobu gromadzenia danych na temat płci biologicznej, płci społeczno-kulturowej (tożsamości płciowej), ekspresji płciowej, orientacji seksualnej i cech płciowych, a także przykłady zaczerpnięte z poprzednich badań ilustrujące potencjalne podejścia. Przykłady te nie mają jednak pełnić funkcji najlepszych praktyk, które należy bezpośrednio stosować, na co zwrócono uwagę w części poświęconej kwestiom do rozważenia pod każdym przykładem.

¹³² „Przycisk info” to pole wyświetlające się po najechaniu kursorem (selektor hover) na stronie internetowej, zawierające dodatkowe informacje na określony temat (np. definicję terminu).

¹³³ Metoda *routingu* polega na tym, że w przypadku udzielenia przez respondentów określonej odpowiedzi na jedno z pytań zawartych w badaniu otrzymują oni inne pytania odnoszące się do tej odpowiedzi, natomiast respondentom, którzy udzielili innej odpowiedzi, nie zadaje się takich pytań.

4.1. Jak gromadzić dane dotyczące orientacji seksualnej

4.1.1. Uzasadnienie

Orientacja seksualna: „W jaki sposób odczuwa się pociąg (lub brak pociągu) do innej osoby w sposób seksualny lub romantyczny”¹³⁴. „Obejmuje to emocjonalny, uczuciowy i seksualny pociąg do osób innej płci, tej samej płci lub więcej niż jednej płci oraz intymne i seksualne relacje z nimi”¹³⁵.

Badania dowodzą, że respondenci wykazują gotowość dzielenia się informacjami na temat swojej orientacji seksualnej w badaniach ankietowych¹³⁶. Wydaje się, że można wskazać szereg czynników, które mogą wywrzeć korzystny wpływ na tę gotowość i zwiększyć wskaźniki odpowiedzi. Kluczowym czynnikiem jest poziom pewności respondentów co do poufności udzielanych odpowiedzi¹³⁷. Na wskaźniki odpowiedzi korzystnie wpływa również unikanie stygmatyzujących sformułowań i przedstawianie przejrzystych definicji^{138, 139}. Krótkie, proste pytania i mniejsza liczba kategorii odpowiedzi zdają się zmniejszać wskaźniki braku odpowiedzi, natomiast złożone pytania, zwłaszcza pytania, w których podejmuje się próbę połączenia kilku wymiarów, są bardziej narażone na ryzyko pominięcia. W tym kontekście znaczenie ma również sposób rozmieszczenia pytań w kwestionariuszu. Ogólnie rzecz biorąc, w przypadku pytań o kwestie wrażliwe odnotowuje się wyższy poziom wskaźnika braku odpowiedzi, jeżeli są one umieszczone na samym początku kwestionariusza, przy czym wskaźniki braku odpowiedzi z reguły wzrastają, im dalszą pozycję dane pytanie zajmuje w kwestionariuszu. Prawdopodobieństwo pominięcia jest również wyższe w przypadku pytań następujących bezpośrednio po pytaniach o kwestie wrażliwe, takich jak pytania dotyczące zachowań seksualnych lub przestępczych¹⁴⁰.

¹³⁴ Parlament Europejski (2020), [Glossary of Sensitive Language for Internal and External Communications](#), s. 12.

¹³⁵ Międzynarodowa Komisja Prawników (2007), [„Yogyakarta principles: principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity”](#), s. 8.

¹³⁶ Komisja Europejska (2015), [specjalne badanie Eurobarometr 437: dyskryminacja w UE w 2015 r., Unia Europejska](#), s. 99.

¹³⁷ Saewyc, E. M. i in. (2004). [„Measuring sexual orientation in adolescent health surveys: Evaluation of eight school-based surveys”](#). *Journal of Adolescent Health*, 35(4), s. 345.e.2–345.e15.

¹³⁸ Hayes, J. i in. (2012). [„Prevalence of Same-Sex Behaviour and Orientation in England: Results from a National Survey”](#). *Archives of Sexual Behaviour*, 41(3), s. 631–639.

¹³⁹ Saewyc, E. M. i in. (2004). [„Measuring sexual orientation in adolescent health surveys: Evaluation of eight school-based surveys”](#). *Journal of Adolescent Health*, 35(4), s. 345.e.2–345.e15.

¹⁴⁰ Saewyc, E. M. i in. (2004). [„Measuring sexual orientation in adolescent health surveys: Evaluation of eight school-based surveys”](#). *Journal of Adolescent Health*, 35(4), s. 345.e.2–345.e15.

W różnych kulturach i kontekstach istnieją różne koncepcje i określenia opisujące orientację seksualną lub romantyczną, ale w wielu językach najczęściej występują takie pojęcia jak osoby heteroseksualne, geje, lesbijki oraz osoby biseksualne, panseksualne i aseksualne. Osoby, które nie identyfikują się jako heteroseksualne, są często nazywane „osobami o orientacji nieheteroseksualnej”¹⁴¹.

Ważne jest, aby w ramach działań w zakresie gromadzenia danych nie skupiać się wyłącznie na grupach mniejszościowych, takich jak osoby LGBTQ+¹⁴². Orientacja seksualna jest jedną z cech *każdego* człowieka i może wiązać się z pozytywnymi i negatywnymi doświadczeniami. W związku z tym należy zapewnić możliwość objęcia wskaźnikiem orientacji seksualnej populacji stanowiącej większość seksualną i populacji stanowiącej mniejszość seksualną.

Orientacja seksualna stanowi wielowymiarowy konstrukt obejmujący (1) pociąg emocjonalny, romantyczny i seksualny, (2) tożsamość oraz (3) zachowanie¹⁴³.

1. *Pociąg* odnosi się do płci, do której(-ych) dana osoba czuje emocjonalny, romantyczny lub seksualny pociąg, oraz do intensywności tego pociągu, w tym tego, czy dana osoba w ogóle czuje pociąg.
2. *Tożsamość* odnosi się do podstawowego wewnętrznego poczucia własnej seksualności, w tym do sposobu, w jaki dana osoba się postrzega i chce być postrzegana.
3. *Zachowanie* odnosi się do płci partnerów seksualnych oraz sposobu, w jaki dana osoba wchodzi w romantyczne lub seksualne interakcje z innymi osobami.

Orientacja seksualna jest często definiowana na podstawie porównania płci danej osoby z płcią lub płciami jej pożądanymi lub rzeczywistymi partnerów. Trzy wymiary seksualności – pociąg, tożsamość i zachowanie – mogą nie być ze sobą spójne¹⁴⁴¹⁴⁵. Na przykład dana osoba może czuć pociąg do osób tej samej płci biologicznej/płci społeczno-kulturowej, chociaż angażuje się wyłącznie w zachowania seksualne

¹⁴¹ Rieger, G. i Savin-Williams, R. C. (2012). „[Gender Nonconformity, Sexual Orientation, and Psychological Well-Being](#)”. *Archives of Sexual Behaviour*, 41(3), 611–621; Coleman, E. (1990). „Towards a synthetic understanding of sexual orientation”. W: D. P. McWhirther, S. A. Sanders i R. J. Machover (red.), *Homosexuality/Heterosexuality*. Oxford University Press, Oksford.

¹⁴² Dean, J. J. (2011). „[The Cultural Construction of Heterosexual Identities](#)”. *Sociology Compass*, 5(8), 679–687.

¹⁴³ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), „[Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation](#)”, The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 5.

¹⁴⁴ Laumann, E., Gagnon, J. H., Michael, R. T. i Michaels, S. (1994), „The social organization of sexuality: sexual practices in the United States”, University of Chicago Press, Chicago.

¹⁴⁵ Richters, J. i in. (2014). „[Sexual identity, sexual attraction and sexual experience: the Second Australian Study of Health and Relationships](#)”. *Sexual health*, 11(5), s. 451–460.

z osobami przeciwnej płci biologicznej/płci społeczno-kulturowej; lub też dana osoba może mieć doświadczenie seksualne z osobą tej samej płci biologicznej/płci społeczno-kulturowej, ale nadal identyfikować się jako osoba heteroseksualna.

Tożsamość seksualna stanowi kognitywny (tj. wskazujący, w jaki sposób respondent sam się postrzega i jak o sobie myśli) i społeczny (tj. zapewniający opcje doboru odpowiedniej „etykiety”, która odzwierciedla status społeczny lub przynależność do społeczności) wyraz własnej orientacji seksualnej. W związku z tym tożsamość seksualna jest wymiarem najczęściej wiążącym się z doświadczaniem poważnych form dyskryminacji, wyraźnie wskazanym w przepisach i strategiach, które mają na celu ochronę mniejszości seksualnych lub które mają szkodzić mniejszościom seksualnym¹⁴⁶. Jest to również wymiar najczęściej stosowany w warunkach gromadzenia danych opartych na populacji w celu liczenia i rozróżniania populacji osób dorosłych należących do mniejszości seksualnej oraz populacji osób dorosłych należących do większości seksualnej. Przy gromadzeniu danych na temat osób młodych wiarygodniejszym miernikiem może być pociąg, ponieważ istnieje większe prawdopodobieństwo, że osoby młode nadal starają się zaakceptować własną tożsamość.

Różne rodzaje tożsamości seksualnej można skategoryzować zgodnie z poniższymi punktami (zob. również [glosariusz w załączniku](#)).

- **Osoba heteroseksualna:** „Osoba, która odczuwa romantyczny, emocjonalny lub fizyczny pociąg do osób innej płci”¹⁴⁷.
- **Gej:** Osoba, która odczuwa pociąg seksualny lub emocjonalny do osób tej samej płci. Tradycyjnie termin ten odnosi się do mężczyzn, ale inne osoby, które pociągają ta sama płeć lub wiele płci, również mogą określać się jako geje”¹⁴⁸.
- **Lesbijka:** „Kobieta, która ma romantyczną lub seksualną orientację ukierunkowaną na kobiety. Niektóre osoby niebinarne mogą również identyfikować się z tym terminem”¹⁴⁹.
- **Osoba biseksualna:** „Termin zbiorczy stosowany do opisywania orientacji romantycznej lub seksualnej ukierunkowanej na więcej niż jedną płeć”¹⁵⁰.

¹⁴⁶ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), „[Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation](#)”, The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 75.

¹⁴⁷ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 2.

¹⁴⁸ ILGA Europe (2022), [Nasz glosariusz](#).

¹⁴⁹ Stonewall (2022), [Wykaz terminów związanych z LGBTQ+](#).

¹⁵⁰ Stonewall (2022), [Wykaz terminów związanych z LGBTQ+](#).

- **Osoba queer:** Ogólny termin dotyczący przynależności do społeczności LGBTIQ, który może odnosić się do dowolnego lub wszystkich elementów orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych. Wydzwięk terminu „queer” – stosowanego wcześniej jako obraźliwe określenie osób LGBTIQ w języku angielskim – zmienił się po tym, jak określenia tego zaczęły używać osoby, które identyfikują się w sposób niemieszczący się w tradycyjnych kategoriach płci oraz heteronormatywnych normach społecznych. W zależności od kontekstu niektóre osoby mogą jednak nadal uważać ten termin za obraźliwy¹⁵¹.
- **Osoba panseksualna:** Osoba, która odczuwa pociąg emocjonalny lub seksualny do innych osób niezależnie od ich płci¹⁵².
- **Osoba aseksualna:** Ktoś, kto odczuwa znikomy pociąg seksualny lub brak pociągu seksualnego, choć może odczuwać pociąg romantyczny¹⁵³.

4.1.2. Wytyczne

Państwa członkowskie zachęca się do:

- stosowania precyzyjnej terminologii odzwierciedlającej przedmiot zainteresowania. Termin „orientacja seksualna” należy jasno zdefiniować/wyjaśnić. Aby pomóc respondentom w zrozumieniu tego pojęcia, warto umieszczać w ankietach przycisk z informacjami zawierający definicję;
- unikania łączenia pojęć pociągu, tożsamości lub zachowania przy pomiarze orientacji seksualnej. Ponieważ orientacja seksualna jest wielowymiarowym konstruktem, w pytaniach należy wyraźnie określić składnik lub składniki orientacji seksualnej podlegające pomiarowi. W zależności od mierzonego wymiaru (pociąg, tożsamość i zachowanie) definicja może być różna;
- opracowania definicji w ścisłym porozumieniu z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego LGBTIQ i z uwzględnieniem lokalnej terminologii kulturowej;
- jak najczęstszego umożliwiania respondentom samookreślenia się, gdy są gromadzone dane. Wszelkie zbieranie danych od osób udzielających wywiadu

¹⁵¹ Na podstawie: ILGA Europe (2022), [Nasz glosariusz](#).

¹⁵² ILGA Europe (2022), [Nasz glosariusz](#).

¹⁵³ Na podstawie: Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 2.

w zastępstwie powinno odzwierciedlać znane informacje na temat tego, w jaki sposób dana osoba samookreśla się;

- stosowania wyłącznie skali pociągu seksualnego, jeżeli dane gromadzone są wśród osób młodych, chyba że celem badania jest pomiar zachowań seksualnych;
- stosowania wymiaru „zachowanie seksualne”, gdy przedmiotem pytania są doświadczenia/zachowania seksualne. Na przykład w badaniach na temat HIV ważniejsze jest mierzenie zachowań seksualnych niż pociągu seksualnego lub tożsamości płciowej¹⁵⁴. W ramach stosowania wymiaru zachowania seksualnego identyfikuje się również osoby, które nie identyfikują się jako LGBTQ+, ale wchodzą w romantyczne lub seksualne interakcje z osobami tej samej płci/tożsamości płciowej;
- stosowania jasnych ram czasowych (przez całe życie respondenta, w ciągu ostatnich 5 lat jego życia, w zeszłym roku i obecnie) w przypadku pytań dotyczących orientacji seksualnej. Odpowiedzi na pytanie o orientację seksualną stanowią wyraz subiektywnego spojrzenia na własną osobę i mogą zmieniać się w ciągu życia danej osoby i w zależności od kontekstu;
- przyjęcia terminologii zaakceptowanej przez odpowiednie społeczności oraz dopilnowania, aby w wariantach odpowiedzi uwzględniano różne podgrupy stanowiące przedmiot zainteresowania;
- wzięcia pod uwagę sytuacji, w której dana osoba ma więcej niż jednego partnera, w przypadku pytań o partnerów romantycznych lub seksualnych.

4.1.3. Przykłady pomiaru orientacji seksualnej

4.1.3.1. Przykładowe pytania dotyczące tożsamości seksualnej

Poniższy przykład z **Belgii**¹⁵⁵ odzwierciedla fakt, że orientacja seksualna może zmieniać się w ciągu całego życia.

P: Jak obecnie określiliby Państwo swoją orientację seksualną?

- Osoba heteroseksualna
- Gej

¹⁵⁴ Badgett, M. (2009). „[Best Practices for Asking Questions about Sexual Orientation on Surveys](#)”. The Williams Institute, Los Angeles.

¹⁵⁵ Burgwal, A. i Motmans, J. (jeszcze nie opublikowano). *Enough: research into the experiences with violence of LGBTI people in Flanders, Belgium*. W tłumaczeniu tego artykułu na język angielski zastosowano terminy „heterosexual” i „homosexual”, a nie „straight” i „gay”.

- Lesbijka
- Osoba biseksualna
- Osoba aseksualna
- W innych przypadkach:
- Nie wiem
- Nie chcę udzielać odpowiedzi

Kwestie do rozważenia

Dzięki uwzględnieniu ram czasowych pytanie to lepiej odzwierciedla doświadczenie respondenta. Ważne jest jednak zapewnienie respondentowi możliwości wyboru kilku odpowiedzi, ponieważ osoba aseksualna może również identyfikować się z dowolnymi innymi orientacjami.

4.1.3.2. Przykładowe pytania dotyczące pociągu seksualnego – badanie dotyczące zdrowia seksualnego w Belgii

W ramach trwającego badania dotyczącego zdrowia seksualnego w Belgii respondentów poproszono o wskazanie, do kogo czują pociąg seksualny¹⁵⁶. Ten przykład jest problematyczny, ponieważ wszystkie osoby transpłciowe potraktowano jako jedną kategorię. Preferowanym rozwiązaniem byłoby zastosowanie kategorii wykorzystywanych w tym samym badaniu w odniesieniu do zachowań seksualnych ([poniżej](#)).

P: Proszę wskazać, do kogo obecnie czują Państwo pociąg seksualny/romantyczny. Czują pociąg do ... (proszę zaznaczyć wszystkie odpowiedzi, które Państwa dotyczą)

- mężczyzn (cisplciowych)
- kobiet (cisplciowych)
- osób transpłciowych lub niebinarnych
- nikogo
- kwestia płci nie jest dla mnie ważna
- nie chcę udzielać odpowiedzi
- inne, proszę określić: (pole tekstowe)

¹⁵⁶ De Brier, N. i in. (2022). „Prevalence and associated risk factors of HIV infections in a representative transgender and non-binary population in Flanders and Brussels (Belgium): Protocol for a community-based, cross-sectional study using time-location sampling”. *PLoS ONE*, 17(4), s. 1–22 De Brier, N. i in. (2022). „Prevalence and associated risk factors of HIV infections in a representative transgender and non-binary population in Flanders and Brussels (Belgium): Protocol for a community-based, cross-sectional study using time-location sampling”. *PLoS ONE*, 17(4), s. 1–22 *PLoS ONE*, 17(4), s. 1–22.

Kwestie do rozważenia

Możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi sprawia, że pytanie to jest bardziej elastyczne. Przyporządkowanie wszystkich osób transpłciowych do jednej kategorii nie oddaje jednak doświadczenia respondenta, który na przykład czuje pociąg do kobiet (zarówno cispłciowych, jak i transpłciowych), ale nie do osób o jakiegokolwiek innej płci społeczno-kulturowej. W zależności od grupy docelowej stosowanie terminu „cispłciowość” może również być mylące, ponieważ termin ten nie jest powszechnie znany poza społecznościami LGBTIQ. Warto przedstawić krótkie wyjaśnienie (np. „cispłciowość jest przeciwieństwem transpłciowości”). Co więcej, rozróżnienie na cispłciowość i transpłciowość stwarza ryzyko wykluczenia osób interpłciowych.

4.1.3.3. Przykładowe pytania dotyczące zachowanie seksualnego – badanie dotyczące zdrowia seksualnego w Belgii

W tym samym badaniu zmierzono zachowanie seksualne w sposób pozwalający na uniknięcie stosowania binarnych wariantów odpowiedzi dotyczących płci i przewidziano możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi i zastosowano rozróżnienie między partnerami seksualnymi cispłciowymi i transpłciowymi. Przykładem tego jest pytanie przedstawione poniżej¹⁵⁷.

P: Z kim mieli Państwo kontakt seksualny w ciągu ostatnich 12 miesięcy? (Można wybrać kilka odpowiedzi)

- Co najmniej jednym mężczyzną cispłciowym
- Co najmniej jedną kobietą cispłciową
- Co najmniej jednym mężczyzną transpłciowym
- Co najmniej jedną kobietą transpłciową
- Co najmniej jedną osobą niebinarną
- Nie wiem

We wcześniejszej części kwestionariusza respondentów zapytano, czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy mieli kontakt seksualny z co najmniej jedną osobą. Aby zmierzyć doświadczenia seksualne (zachowanie seksualne), termin „kontakty seksualne” wymaga definicji, aby respondent wiedział, co naukowcy mieli na myśli. W kwestionariuszu tym kontakt seksualny zdefiniowano jako „wszelkie formy stosunku płciowego obejmujące

¹⁵⁷ De Brier, N. i in. (2022). „Prevalence and associated risk factors of HIV infections in a representative transgender and non-binary population in Flanders and Brussels (Belgium): Protocol for a community-based, cross-sectional study using time-location sampling”. *PLoS ONE*, 17(4), s. 1–22.

kontakt z genitaliami, tj. oralny, pochwowy lub analny kontakt z genitaliami innej osoby”¹⁵⁸.

Kwestie do rozważenia

W przykładzie tym wykorzystuje się inkluzywne warianty odpowiedzi (co stanowi rozwiązanie preferowane względem wariantów odpowiedzi przewidzianych w powyższym przykładzie dotyczącym pociągu seksualnego), a dzięki możliwości wielokrotnego wyboru respondenci mogą dokładniej opisać swoje zachowania seksualne. Podobnie jak w powyższym przykładzie stosowanie terminu „cisplciowość” może być mylące w zależności od grupy docelowej, ponieważ termin ten nie jest powszechnie znany poza społecznościami LGBTIQ. Co więcej, rozróżnienie na cisplciowość i transplciowość stwarza ryzyko wykluczenia osób interplciowych.

4.2. Jak gromadzić dane dotyczące płci metrykalnej i płci społeczno-kulturowej (tożsamości płciowej)

4.2.1. Uzasadnienie

W ramach działań w zakresie gromadzenia danych często łączy się płeć będącą zmienną biologiczną z płcią społeczno-kulturową lub tożsamością płciową, czyli zmienną społeczną, lub też stosuje się te pojęcia zamiennie. Dane są często gromadzone wyłącznie w odniesieniu do płci prawnej bez możliwości samookreślenia. Czasami brak dostosowania już istniejących kwestionariuszy/zmiennych przez dodanie nowych pytań lub wprowadzenie zmian już stosowanych terminów/kategorii tłumaczy się ekstrapolacją danych między badaniami lub koniecznością zapewnienia możliwości porównania danych na przestrzeni czasu. Na przykład ze względu na zachowanie historycznej ciągłości informacji niektóre państwa mogą zachować połączoną kategorię płci biologicznej i płci społeczno-kulturowej i nie stosować zmienionej wersji (w której stosuje się rozróżnienie na płeć przypisaną przy urodzeniu i tożsamość płciową).

¹⁵⁸ De Brier, N. i in. (2022). „Prevalence and associated risk factors of HIV infections in a representative transgender and non-binary population in Flanders and Brussels (Belgium): Protocol for a community-based, cross-sectional study using time-location sampling”. *PLoS ONE*, 17(4), s. 1–22.

Pytanie dotyczące tożsamości płciowej pozwala jednak na pomiar *innych* informacji niż pytanie dotyczące płci biologicznej lub pytanie dotyczące płci prawnej¹⁵⁹, a pojęcia te nie zawsze odpowiadają sobie nawzajem. Pytanie dotyczące płci często bywa niezrozumiałe dla respondentów będących osobami transpłciowymi i interpłciowymi, które mogą mieć wątpliwości co do tego, czy mają wskazać swoją płęć przypisaną przy urodzeniu czy tożsamość płciową. Płęć prawna również nie oddaje doświadczeń wielu osób transpłciowych. Nie wszystkie osoby transpłciowe chcą lub są w stanie uzyskać prawne uzgodnienie płci. Dzieje się tak z wielu powodów. Na przykład niektórych tożsamości płciowych nie można odzwierciedlić w ramach pojęć prawnych (np. tożsamości niebinarnych), a niektóre osoby mogą nie mieć dostępu do możliwości prawnego uzgodnienia płci, co zależy od przepisów krajowych danego kraju (np. mogą obowiązywać ograniczenia wynikające z kryteriów medycznych lub minimalny wiek w kontekście prawnego uzgodnienia płci). Skutkuje to niewłaściwym pomiarem tożsamości płciowej w ramach oceny płci prawnej.

Ponieważ **płęć biologiczna, płęć społeczno-kulturowa i tożsamość płciowa** nie służą do pomiaru tego samego podstawowego pojęcia, należy je rozdzielić i oceniać oddzielnie^{160,161,162,163}. Należy rozróżnić płęć przypisaną przy urodzeniu, płęć społeczno-kulturową i tożsamość płciową. W tym celu konieczne jest wyjaśnienie i uzgodnienie podstawowych definicji tych różnych pojęć.

Zgodnie z przeglądem Europejskiej Komisji Gospodarczej Organizacji Narodów Zjednoczonych (EKG ONZ) dotyczącym pomiaru tożsamości płciowej jednym z głównych wyzwań, które należy wziąć pod uwagę przy gromadzeniu informacji na temat tożsamości płciowej, jest **język**. W przeglądzie stwierdzono, co następuje.

Niektóre języki (na przykład język grecki) opierają się na binarnym rozróżnieniu płci – terminy różnią się w zależności od tego, czy mówi mężczyzna czy kobieta lub od tego, czy adresatem wypowiedzi jest mężczyzna czy kobieta. W niektórych językach [...] nie ma ponadto różnych słów na płęć biologiczną i płęć społeczno-kulturową (w tym w języku rumuńskim i greckim; i możliwe, że również w innych językach). W języku rumuńskim słowo „gen”, czyli „płęć społeczno-kulturowa”, oznacza również „gatunek”, a określenie

¹⁵⁹ Płęć uznana prawnie oznacza płęć obecnie uznaną w prawie. Wiele państw członkowskich uznaje jedynie warianty „mężczyzna” i „kobieta”, co wyklucza rejestrowanie innych tożsamości, takich jak tożsamości niebinarne, w dokumentach urzędowych, takich jak paszporty.

¹⁶⁰ Angus, J. (2012). „Gender, Sex, and Health Research: Developments and Challenges”. *Canadian Journal of Nursing Research*, 44(3), s. 3–5.

¹⁶¹ Lorber, J. (2006). „Shifting Paradigms and Challenging Categories”. *Social Problems*, 53(4).

¹⁶² Ritz, S. A. i in. (2017). „First steps for integrating sex and gender considerations into basic experimental biomedical research”. *the FASEB Journal*, 28(1), 4–13.

¹⁶³ Westbrook, L. i Saperstein, A. (2015). „New categories are not enough: rethinking the measurement of sex and gender in social surveys”. *Gender & Society*, 29(4), 534–560.

„sex” („płeć”), a zatem „*identitate sexuala*” stosuje się zarówno w odniesieniu do tożsamości płciowej, jak i tożsamości seksualnej¹⁶⁴.

Płeć jest „wielowymiarowym konstruktem opartym na zespole cech anatomicznych i fizjologicznych (**cechy płciowe**), które obejmują zewnętrzne narządy płciowe, drugorzędne cechy płciowe, gonady, chromosomy i hormony. Zwykle przypisuje się płeć żeńską lub męską i najczęściej ustala się ją przy narodzinach na podstawie oględzin zewnętrznych narządów płciowych”¹⁶⁵. Gdy termin ten konstruuje się zgodnie z binarnym modelem płci męskiej i żeńskiej, wówczas niesie ze sobą ryzyko nieuwzględnienia istnienia osób interpłciowych. Również dla wielu osób transpłciowych płeć nie jest oczywistym pojęciem.

Płeć przypisana przy urodzeniu oznacza „płeć przypisaną danej osobie przy urodzeniu, zazwyczaj na podstawie zewnętrznej anatomii niemowlęcia”¹⁶⁶.

Płeć społeczno-kulturowa jest „wielowymiarowym konstruktem, który łączy tożsamość płciową (podstawowy element indywidualnego poczucia własnej tożsamości danej osoby), ekspresję płciową oraz społeczne i kulturowe oczekiwania dotyczące statusu, cech i zachowań, które są związane z cechami płciowymi”¹⁶⁷. „Płeć społeczno-kulturowa tradycyjnie odnosi się do konstruktu społecznego i kulturowego bycia mężczyzną lub kobietą. Niektóre osoby nie identyfikują się jednak z binarnym podziałem na płeć męską i żeńską. Płeć społeczno-kulturowa istnieje niezależnie od płci przypisanej przy urodzeniu i nie zawsze jej odpowiada”^{168, 169}.

Tożsamość płciowa odnosi się do „głęboko odczuwanego przez każdą osobę wewnętrznego i indywidualnego doświadczenia płci społeczno-kulturowej, które może, ale nie musi odpowiadać płci przypisanej przy urodzeniu, w tym osobistego poczucia ciała (które może obejmować, o ile jest to własny wybór, modyfikację wyglądu lub

¹⁶⁴ EKG ONZ (2019), „[In-Depth Review of Measuring Gender Identity](#)”. Konferencja Statystyków Europejskich, Paryż.

¹⁶⁵ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), „[Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation](#)”, The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 3.

¹⁶⁶ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 7.

¹⁶⁷ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), „[Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation](#)”, The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 4.

¹⁶⁸ TGEU (2016), [Glosariusz](#).

¹⁶⁹ Zob. również [strategia na rzecz równouprawnienia płci na lata 2020–2025, w której „płeć społeczno-kulturową” zdefiniowano jako „społecznie skonstruowane role, zachowania, działania i atrybuty, które dane społeczeństwo uznaje za odpowiednie dla kobiet lub mężczyzn”](#) i którą powszechnie stosują instytucje Unii, w tym Europejski Instytut ds. Równości Kobiet i Mężczyzn (EIGE).

funkcji ciała za pomocą środków medycznych, chirurgicznych lub innych) oraz innych sposobów wyrażania płci, w tym sposobu ubierania się, mówienia i manieryzmów”¹⁷⁰.

Różnorodność płciowa odnosi się do nieodłącznej różnorodności możliwych doświadczeń związanych z płcią, które są zatem szersze niż cisplciowość lub transplciowość. Różnorodność płciowa jest terminem zbiorczym dla wielu możliwych form identyfikacji płciowej, takich jak płynna tożsamość płciowa, bezplciowość, agenderyzm, bigenderyzm itp.¹⁷¹

Niebinarne: „Przymiotnik opisujący osoby, których tożsamość płciowa wykracza poza binarny podział na płęć męską i żeńską. Niebinarność to termin zbiorczy, który obejmuje szeroką gamę doświadczeń związanych z płcią, w tym osoby o określonej tożsamości płciowej innej niż męska lub żeńska, osoby identyfikujące się z co najmniej dwiema płciami (osoby bigenderowe lub pangenderowe/wielopłciowe) oraz osoby, które nie identyfikują się z żadną płcią (osoby apłciowe)”¹⁷².

Prawne uzgodnienie płci to proces, w którym płęć osoby transplciowej lub interplciowej zostaje prawnie uznana, lub zrealizowanie tego procesu¹⁷³.

Osoba cisplciowa: „Osoba, której aktualna tożsamość płciowa odpowiada płci przypisanej jej przy urodzeniu”¹⁷⁴.

Osoby transplciowe: „Termin zbiorczy opisujący osoby, których płęć społeczno-kulturowa nie jest taka sama jak płęć przypisana im przy urodzeniu lub nie jest z nią zgodna”¹⁷⁵.

Osoba endoseksualna: „Termin opisujący osobę, która urodziła się z cechami płciowymi, które pasują do typowych binarnych wyobrażeń o męskim lub żeńskim ciele. Osoba endoseksualna może identyfikować się z dowolną tożsamością płciową lub orientacją seksualną”¹⁷⁶. Zob. również **osoba interplciowa**.

¹⁷⁰ Międzynarodowa Komisja Prawników (2007), [„Yogyakarta principles: principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity”](#), s. 8.

¹⁷¹ Zob. na przykład podział tożsamości płciowych w [badaniu LGBTI II przeprowadzonym przez Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej](#), FRA (2020), [A long way to go for LGBTI equality](#), Urząd Publikacji, Luksemburg; Komisja Europejska (2019).

¹⁷² Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 5.

¹⁷³ ILGA Europe (2022), [Nasz glosariusz](#).

¹⁷⁴ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), [„Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation”](#), The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 4.

¹⁷⁵ Stonewall (2022), [Wykaz terminów związanych z LGBTQ+](#).

¹⁷⁶ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 7.

Osoby interpłciowe lub osoby ze zróżnicowanymi cechami płciowymi urodziły się z cechami płciowymi (anatomia płciowa, organy rozrodcze, struktura hormonalna lub poziomy lub wzorce chromosomowe), które nie odpowiadają typowej definicji społecznej mężczyzny lub kobiety (zob. wytyczna nr 4.4 niniejszych wytycznych).

Jeśli chodzi o tożsamość płciową, ważną kwestią jest uznanie istniejącej różnorodności. Wiele osób nie utożsamia się ani z mężczyznami, ani z kobietami. Osoby, których tożsamość płciowa i płeć przypisana im przy urodzeniu nie są zbieżne lub nie są całkowicie zbieżne, zazwyczaj zalicza się do wspólnej kategorii „**osób transpłciowych i zróżnicowanych płciowo/niebinarnych**”¹⁷⁷. Ta domyślna kategoria niesie ze sobą ryzyko nieprawidłowego włączenia osób interpłciowych, które mogą nie identyfikować się ze swoją płcią przypisaną przy urodzeniu, ale które nie określiłyby się jako osoby transpłciowe. Z drugiej strony istnieje również ryzyko wykluczenia osób interpłciowych, które *identyfikują się* jako transpłciowe, ale których tożsamość płciowa *odpowiada* płci przypisanej przy urodzeniu.

„Różnorodność płciowa” jest także terminem zbiorczym dla wielu możliwych form identyfikacji płciowej, takich jak niebinarność, płynna tożsamość płciowa, bezpłciowość, agenderyzm, bigenderyzm itp. (zob. na przykład podział tożsamości płciowych w [badaniu LGBTI II FRA](#) i [głosariuszu zawartym w załączniku do niniejszych wytycznych](#)). Wiele osób różnorodnych płciowo identyfikuje się jako osoby transpłciowe, choć nie wszystkie.

Pytania dotyczące płci i płci przypisanej przy urodzeniu mogą być bardzo trudne i uznawane za inwazyjne. W związku z tym, jeżeli działania w zakresie gromadzenia danych mają na celu jedynie zebranie informacji na temat płci respondentów, pytanie dotyczące tożsamości płciowej jest wystarczające. Jeżeli jednak gromadzenie danych ma na celu dezagregację respondentów będących osobami transpłciowymi, pytanie dotyczące tożsamości płciowej nie umożliwiłoby zgromadzenia tych informacji. Wiele osób transpłciowych identyfikuje się w ramach binarnych, i tak na przykład kobieta transpłciowa i cispłciowa wybrałaby „kobietę” jako swoją tożsamość płciową, co nie pozwala na dezagregację¹⁷⁸.

Dane na temat respondentów będących osobami transpłciowymi można gromadzić na kilka sposobów. Respondentów można zapytać wprost, czy identyfikują się jako osoby transpłciowe. Można również przyjąć podejście dwuetapowe, pytając w pierwszej kolejności o tożsamość płciową, a następnie o to, czy tożsamość płciowa respondenta różni się od jego płci przypisanej przy urodzeniu. Alternatywnym podejściem

¹⁷⁷ Motmans, J., Nieder, T. O., i Bouman, W. P. (red.). (2020). [Non-binary and genderqueer genders](#). Routledge, Oxon.

¹⁷⁸ Schilt, K. i Bratter, J. (2015). „From multiracial to transgender? Assessing attitudes toward expanding gender options on the US census”. *Transgender Studies Quarterly*, 2(1), s. 77–100.

dwuetapowym jest zadanie pytań o tożsamość płciową i płeć przypisaną przy urodzeniu (w przeciwieństwie do pierwszego podejścia dwuetapowego to podejście nie obejmuje wyraźnego odniesienia do kwestii, czy tożsamość płciowa respondenta różni się od jego płci przypisanej przy urodzeniu). Dwa ostatnie podejścia wiążą się z wyżej omówionym ryzykiem błędnej klasyfikacji respondentów będących osobami interpłciowymi (należy zauważyć, że w pytaniach tych nie ocenia się, czy dana osoba jest interpłciowa/posiada zróżnicowane cechy płciowe, co należy ocenić w odrębnym pytaniu (zob. wytyczna nr 4.4 niniejszych wytycznych)).

4.2.2. Wytyczne

Państwa członkowskie i wszystkie inne właściwe instytucje i podmioty zaangażowane w gromadzenie danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych lub odpowiedzialne za gromadzenie takich danych zachęca się do podjęcia działań określonych w poniższych punktach.

- Należy formułować pytania z zastosowaniem precyzyjnej terminologii oraz zapewnić prawidłowość użytych w nich konstruktywów, wyraźnie odróżniając pomiar „płci społeczno-kulturowej” od pomiaru „płci biologicznej”. Termin „tożsamość płciowa” należy jasno wyróżnić lub określić jako termin odrębny od terminu „płeć przypisana przy urodzeniu”, a także od (ewentualnej zmiany) rejestracji płci uzgodnionej prawnie lub opieki zdrowotnej afirmującej płeć społeczno-kulturową (ang. *gender-affirming healthcare*).
- Stosowane terminy (takie jak „płeć społeczno-kulturowa”, „tożsamość płciowa”, „płeć” i „płeć przypisana przy urodzeniu”) powinny być jasno zdefiniowane/odpowiednio wyjaśnione ([zob. glosariusz w załączniku do niniejszych wytycznych](#)).
- Należy opracować definicje w ścisłym porozumieniu z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego na rzecz osób transpłciowych i interpłciowych i z uwzględnieniem lokalnej terminologii kulturowej.
- W miarę możliwości niezależnie od kontekstu gromadzenia danych należy unikać zbierania informacji o „płci przypisanej przy urodzeniu” jako osobnego wskaźnika. „Płeć” jako oddzielne kryterium powinna być mierzona jedynie wówczas, gdy ma wartość analityczną.
- Należy stosować inkluzywne pytania dotyczące płci społeczno-kulturowej, które obejmują:

- pytania jednoetapowe: próby identyfikacji respondentów będących osobami transpłciowymi za pomocą jednego pytania (np. „Czy identyfikują się Państwo jako osoby transpłciowe?”);
- pytania dwuetapowe: jest to szersze podejście służące określeniu liczby osób, które nie identyfikują się ze swoją płcią przypisaną przy urodzeniu (np. osoby transpłciowe, niektóre osoby interpłciowe), oraz osób, które identyfikują się ze swoją płcią przypisaną przy urodzeniu; podejście to składa się z dwóch pytań – pierwsze pytanie dotyczy aktualnej płci społeczno-kulturowej, a drugie dotyczy kwestii, czy płeć społeczno-kulturowa respondenta różni się od jego płci przypisanej przy urodzeniu; albo pierwsze pytanie dotyczy aktualnej płci społeczno-kulturowej, a drugie – płci przypisanej przy urodzeniu. Po zestawieniu danych w tablicy wielodziedzielczej, stosując pytanie dwuetapowe, można uzyskać przybliżoną liczbę kobiet i mężczyzn cispłciowych, kobiet i mężczyzn transpłciowych oraz osób, które identyfikują się za pomocą terminów spoza binarnego podziału płci, takich jak niebinarność lub queerpłciowość.
 - W miarę możliwości oba pytania powinny znajdować się na tej samej stronie. Lepszym rozwiązaniem może być zapytanie o tożsamość płciową **przed** pytaniem o płeć przypisaną przy urodzeniu. Istnieją pewne dowody na to, że zapytanie o płeć przypisaną przy urodzeniu jest niekomfortowe dla niektórych respondentów będących osobami transpłciowymi¹⁷⁹.
 - Jeśli w przypadku podejścia dwuetapowego pierwsze pytanie dotyczy płci przypisanej przy urodzeniu, należy doprecyzować, że później zadane zostanie pytanie dotyczące tożsamości płciowej, umożliwiając respondentom samoidentyfikację.
- Jeśli pytania skierowane są do osób młodych lub dzieci, należy odpowiednio dostosować brzmienie pytań, tak aby było ono bardziej zrozumiałe dla docelowej populacji¹⁸⁰.

¹⁷⁹ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), „[Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation](#)”, The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 119.

¹⁸⁰ W niektórych krajach gromadzone są już dane dotyczące orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych odnoszące się do osób młodych. Pytania mogą jednak wymagać przeformułowania. Na przykład, użycie prostego wyrażenia, takiego jak „W jakim stopniu czujesz chłopcem/dziewczyną?”, jest bardziej zrozumiałe dla nastolatków. W obowiązujących wytycznych językowych odradza się jednak używania w badaniach terminów takich jak „100%” i „prawdziwy chłopiec”. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), „[Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation](#)”, The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 132.

- Jeżeli chodzi o konkretną część dotyczącą „płci przypisanej przy urodzeniu” oraz jeżeli w urzędowym certyfikacie wydawanym przez rząd prawnie dozwolona jest trzecia kategoria, do opcji binarnej (kobieta/mężczyzna) należy dodać trzecią kategorię – odpowiedź w formie tekstu dowolnego, aby zapewnić taką możliwość. W krajach, w których w dokumentach urzędowych nie dopuszcza się trzeciego wariantu, można go pominąć, chociaż osoby urodzone za granicą mogą potrzebować trzeciej kategorii.
- W sytuacjach, w których gromadzenie informacji na temat statusu bycia osobą transpłciową nie jest głównym celem, wystarczy jedno pytanie dotyczące płci społeczno-kulturowej, w którym do wyboru będą takie kategorie jak „mężczyzna”, „kobieta” oraz trzecia kategoria taka jak „Inna płeć społeczno-kulturowa”. W pytaniu tym nie należy jednak stosować terminu „osoba transpłciowa” jako trzeciej kategorii. Ponieważ wiele osób transpłciowych identyfikuje się jako mężczyźni lub kobiety, środek taki może sprawić, że respondenci transpłciowi nie zostaną uwzględnieni, i będzie niewystarczająco skuteczny w ich identyfikacji¹⁸¹.
- Należy okresowo ponownie oceniać i z biegiem czasu rozszerzać warianty odpowiedzi w różnych kontekstach, w szczególności w odniesieniu do odpowiedzi (a zwłaszcza w przypadku odpowiedzi w formie tekstu dowolnego) udzielanych przez osoby, których samookreślenie wykracza poza binarne normy płciowe.
- Należy okresowo oceniać wyniki w przypadku poszczególnych pozycji w różnych trybach badania, uwzględniając zbieranie danych od osób udzielających wywiadu w zastępstwie, w językach innych niż język danego kraju¹⁸²: (i) w odniesieniu do różnych mniejszości społecznych, demograficznych i etnicznych; (ii) w odniesieniu do osób ze środowisk migracyjnych; oraz (iii) wśród osób młodych.
- Jak zalecono w [przeglądzie EKG ONZ dotyczącym tożsamości płciowej z 2019 r.](#), w językach, w których koncepcja płci społeczno-kulturowej nie jest dobrze ugruntowana, kwestie językowe można skorygować za pomocą definicji i wytycznych, online lub za pośrednictwem ankietera. Różne języki mogą wymagać odmiennie zniuansowanych tłumaczeń. Zaleca się testowanie pytań w celu zapewnienia, aby respondenci rozumieli, czego one dotyczą. Takie badania

¹⁸¹ Schilt, K. i Bratter, J. (2015). „From multiracial to transgender? Assessing attitudes toward expanding gender options on the US census”. *Transgender Studies Quarterly*, 2(1), s. 77–100.

¹⁸² Powszechnie przytaczanym wyzwaniem dla ustanowienia międzynarodowych standardów dwuetapowego gromadzenia danych jest brak słów rozróżniających „płeć biologiczną” i „płeć społeczno-kulturową” w niektórych językach (EKG ONZ (2019), [„In-Depth Review of Measuring Gender Identity”](#). Konferencja Statystyków Europejskich, Paryż).

należałoby regularnie powtarzać w miarę zmiany sposobu rozumienia przez opinię publiczną¹⁸³.

4.2.3. Przykłady sposobu gromadzenia danych dotyczących płci biologicznej, płci społeczno-kulturowej oraz tożsamości płciowej

4.2.3.1. Przykład zaczerpnięty z przeprowadzonego przez FRA badania na temat osób LGBTIQ:

P1. Jak określiliby Państwo siebie na dzień dzisiejszy?

Warianty odpowiedzi „Kobieta” i „Mężczyzna” obejmują transkobiety oraz transmężczyzn.

Jedna odpowiedź

- Kobieta
- Mężczyzna
- Osoba niebinarna lub osoba queerpłciowa lub osoba apłciowa lub osoba wielopłciowa lub osoba o płynnej tożsamości płciowej
- Nie identyfikuję się jako kobieta, mężczyzna ani osoba niebinarna (*Proszę określić preferowany sposób identyfikacji*)
- Wolę nie udzielać informacji na ten temat
- Nie rozumiem pytania
- Nie wiem

P2. Czy są/byli Państwo osobą transpłciową?

(Pytanie zadaje się, jeżeli odpowiedź na P1 = „Kobieta”, „Mężczyzna”, „Nie identyfikuję się jako kobieta, mężczyzna lub osoba niebinarna (Proszę określić preferowany sposób identyfikacji)”)

Termin „osoba transpłciowa” stosuje się w tym badaniu jako szeroko rozumiany termin zbiorczy, który obejmuje wszystkie osoby transpłciowe, niebinarne, płciowo nienormatywne, wielopłciowe, apłciowe, o płynnej tożsamości płciowej, transwestytyczne, transseksualne lub mężczyzn i kobiety z transseksualną przeszłością oraz inne terminy.

- Tak
- Nie
- Wolę nie udzielać informacji na ten temat
- Nie rozumiem pytania
- Nie wiem

P3. Jaka jest Państwa płeć przy urodzeniu?

¹⁸³ EKG ONZ (2019), [„In-Depth Review of Measuring Gender Identity”](#). Konferencja Statystyków Europejskich, Paryż.

[PRZYCISK INFO: Przepisanie płci przy urodzeniu to klasyfikacja osób jako mężczyzn, kobiet, osób interpłciowych lub o innej płci przypisanej przy urodzeniu, często na podstawie anatomii fizycznej. Płeć przypisaną przy urodzeniu odnotowuje się w akcie urodzenia przy narodzinach.]

Jedna odpowiedź

- Kobieta
- Mężczyzna
- Inna (*Proszę wskazać*)
- Wolę nie udzielać odpowiedzi

Jak liczyć zgromadzone dane:

- Kobieta transpłciowa: P1 = Kobieta i P2 = Tak
- Mężczyzna transpłciowy: P1 = Mężczyzna i P2 = Tak
- Osoba zróżnicowana płciowo: P1 = Osoba niebinarna, queerpłciowa, apłciowa, wielopłciowa, osoba o płynnej tożsamości płciowej

Kwestie do rozważenia

Podejście to opiera się na samookreśleniu, co umożliwia respondentom samodzielne stwierdzenie, czy są transpłciowi. Ponieważ jako podstawy klasyfikacji respondentów nie stosuje się płci przypisanej przy urodzeniu, podejście to nie wiąże się z opisanym powyżej ryzykiem nieprawidłowej klasyfikacji respondentów interpłciowych. Informacje o płci przypisanej przy urodzeniu gromadzi się natomiast jako informacje dodatkowe, które mogą stanowić podstawę analizy, a dotyczące ich pytanie zadaje się po pytaniu o aktualną płeć społeczno-kulturową. Jest to ważne, ponieważ badania jakościowe pokazują, że zadanie pytania dotyczącego płci przypisanej przy urodzeniu przed pytaniem dotyczącym aktualnej płci społeczno-kulturowej może być niekomfortowe dla niektórych respondentów transpłciowych¹⁸⁴. Jest to zgodne z doświadczeniem organizacji społeczeństwa obywatelskiego, z którymi konsultowano się podczas procesu opracowywania niniejszych wytycznych. Jednym z ograniczeń tego pytania jest kategoria „Osoba niebinarna, queerpłciowa, apłciowa, wielopłciowa lub osoba o płynnej tożsamości płciowej”, która nie obejmuje wszystkich płci społeczno-kulturowych poza binarnymi. W ramach podejścia do liczenia zakłada się również, że wszyscy z tych respondentów identyfikują się jako osoby transpłciowe, co nie zawsze będzie miało miejsce. Powyższe pytanie nie obejmuje informacji na temat respondentów interpłciowych, z których większości przypisano płeć męską lub żeńską przy narodzinach. Aby odpowiednio uzyskać te informacje, ważne jest, aby zadać osobne pytanie o to, czy respondenci są interpłciowi/mają zróżnicowane cechy płciowe (zob. wytyczna nr 4.4 w niniejszych wytycznych).

¹⁸⁴ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), „[Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation](#)”, The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 119.

4.2.3.2. Przykład pytania o płeć przypisaną przy urodzeniu odpowiadającą tożsamości płciowej – Australijski Urząd Statystyczny

Gdy pytanie o płeć przypisaną przy urodzeniu niekoniecznie jest potrzebne, zaleca się podejście dwuetapowe obejmujące pytanie o to, czy tożsamość płciowa danej osoby jest zgodna z jej płcią przypisaną przy urodzeniu. Pozwala to zdezagregować dane dotyczące osób transpłciowych, co nie jest możliwe w przypadku tylko jednego pytania dotyczącego tożsamości płciowej. Jak wspomniano powyżej, to dwuetapowe grupowanie pytań wiąże się jednak z ryzykiem błędnej klasyfikacji respondentów interpłciowych. Australijski Urząd Statystyczny przyjmuje to podejście dwuetapowe i dodatkowo uwzględnia pytanie dotyczące rejestracji płci uzgodnionej prawnie.

P1. W jaki sposób określasz/określają Państwo/[Imię i nazwisko osoby] określa/osoba ta określa swoją płeć społeczno-kulturową?¹⁸⁵

[PRZYCISK INFO: Płeć społeczno-kulturowa odnosi się do aktualnej płci społeczno-kulturowej, która może różnić się od płci zarejestrowanej przy urodzeniu i może różnić się od płci wskazanej w dokumentach prawnych.] JEDNA ODPOWIEDŹ

- Mężczyzna lub płeć męska
- Kobieta lub płeć żeńska
- Osoba niebinarna
- [Stosuję/Osoba ta stosuje] inny termin (*Proszę określić*)
- Wolę nie udzielać odpowiedzi

P2. Czy Twoja/Państwa płeć społeczno-kulturowa odpowiada płci zarejestrowanej przy urodzeniu?

- Tak
- Nie (*Proszę podać płeć społeczno-kulturową*): ...

P3. Czy w dokumentach urzędowych skorygowano Twoją/Państwa rejestrację płci?

- Tak
- Nie

¹⁸⁵ Australijski Urząd Statystyczny (2020), „[Standard for Sex, Gender, Variations of Sex Characteristics and Sexual Orientation Variables](#)”, Australijski Urząd Statystyczny.

W jaki sposób liczyć zgromadzone dane

W wytycznych opublikowanych w internecie podano jedynie informacje szczegółowe na temat sposobu liczenia w przypadku pierwszego pytania¹⁸⁶. W ramce poniżej przedstawiono sposób liczenia w przypadku tego pytania.

Preferowany kod	Alternatywny kod	Etykieta	Definicja
1	M	Mężczyzna lub płeć męska	Osoby, które określiły swoją płeć społeczno-kulturową jako „mężczyzna” lub „płeć męska”
2	F	Kobieta lub płeć żeńska	Osoby, które określiły swoją płeć społeczno-kulturową jako „kobieta” lub „płeć żeńska”
3	X	Osoba niebinarna	Osoby, które określiły swoją płeć społeczno-kulturową jako „osoba niebinarna”
4	Y	Inny termin	Osoby, które określiły swoją płeć społeczno-kulturową terminem innymi niż „mężczyzna”/„płeć męska”, „kobieta”/„płeć żeńska” lub „osoba niebinarna”*
5	Z	Wolę nie udzielać odpowiedzi	Osoby, które wolały nie odpowiadać na pytanie, w jaki sposób określają swoją płeć społeczno-kulturową

* Z wyjątkiem przypadków, w których pisemna odpowiedź dotycząca „Innego terminu” wskazuje na odpowiednik wariantu „Mężczyzna lub płeć męska”, „Kobieta lub płeć żeńska” lub „Osoba niebinarna”, kiedy to odpowiedź ta zostanie zakodowana w ramach powiązanej etykiety.

Liczbę respondentów trans- i niebinarnych można obliczyć w następujący sposób:

- Mężczyzna transpłciowy: P1 = „Mężczyzna lub płeć męska” ORAZ P2 = Nie
- Kobieta transpłciowa: P1 = „Kobieta lub płeć żeńska” ORAZ P2 = Nie
- Osoba niebinarna: P1 = „Osoba niebinarna”

Kwestie do rozważenia

Trzystopniowe podejście w stylu australijskim zapewnia wariant dla osób, które przy narodzinach zarejestrowano w sposób inny niż jako „mężczyznę” lub „kobietę”, a powiązane odpowiedzi wzajemnie się wykluczają i wzajemnie wyczerpują. Pytanie o rejestrację płci jest również zaletą, ponieważ niski odsetek odpowiedzi na to pytanie

¹⁸⁶ Australijski Urząd Statystyczny (2020), „[Standard for Sex, Gender, Variations of Sex Characteristics and Sexual Orientation Variables](#)”, Australijski Urząd Statystyczny.

może wskazywać na problemy z procesem prawnym (choć nie wszystkie osoby transpłciowe dążą do prawnego uznania ich płci społeczno-kulturowej). Zaproponowanie respondentom jedynie wariantów „Tak” i „Nie” w odniesieniu do tego pytania stanowi jednak zbyt duże uproszczenie. Wymogi i koszty mogą różnić się w zależności od różnych dokumentów, w związku z czym możliwe jest, że respondent przykładowo zaktualizował paszport bez aktualizacji aktu urodzenia, czego obecna forma pytania nie pozwala uwzględnić. W pytaniu nie wspomina się wyraźnie o tożsamościach płciowych innych niż mężczyzna, kobieta i osoba niebinarna, chociaż informacje te uzyskuje się w wariantach „[Stosuję/Osoba ta stosuje] inny termin”. To podejście niesie ze sobą ryzyko nieprawidłowego uwzględnienia osób interpłciowych, które mogą nie identyfikować się z płcią przypisaną im przy urodzeniu, ale które nie określiłyby się jako osoby transpłciowe. Z drugiej strony istnieje również ryzyko wykluczenia osób interpłciowych, które identyfikują się jako transpłciowe, ale których tożsamość płciowa odpowiada płci przypisanej im przy urodzeniu. Ponadto w odniesieniu do możliwości wpisania innej odpowiedzi w P2 nie jest jasne, czy respondenci powinni wpisać aktualną płć społeczno-kulturową, czy płć przypisaną im przy urodzeniu.

4.2.3.3. Przykład zamkniętych wykazów kategorii płci społeczno-kulturowych – badanie „Being Transgender in Belgium”

W większości przypadków, gdy jak najpełniejszy pomiar tożsamości płciowej nie jest celem gromadzenia danych, wystarczy przedstawić **zamknięty wykaz kategorii płci społeczno-kulturowych**, z których respondent jest proszony o wybranie jednego wariantu, najodpowiedniejszego w danej chwili. Podejście to jest odpowiednie w przypadkach, w których ani płć respondenta przypisana przy urodzeniu, ani jego status osoby transpłciowej nie mają znaczenia dla gromadzenia danych.

Jednym z przykładów takiego podejścia jest poniższe pytanie.

P1. Jak określiliby Państwo swoją tożsamość płciową? W swoich uczuciach i myślach są Państwo (można wybrać kilka wariantów):

- Mężczyznę
- Kobiętę
- Mężczyznę z transpłciową przeszłością
- Kobiętę z transpłciową przeszłością
- Mężczyznę transwestytycznym
- Kobiętę transwestytyczną
- Mężczyznę transpłciowym: osobą, która urodziła się kobietą, ale ma męską tożsamość płciową

- Kobieta transpłciową: osobą, która urodziła się mężczyzną, ale ma żeńską tożsamość płciową
- Osoba queerpłciową
- Osobą niebinarną
- Osobą wielopłciową
- Osobą o płynnej tożsamości płciowej
- Inna odpowiedź: *(Proszę wpisać) ...*
- Nie chcę udzielać odpowiedzi

P2. Aby móc przeanalizować dane z tego badania, możemy wykorzystać jedynie ograniczoną kategorię z powyższych kategorii. Chcielibyśmy zapytać, która grupa najlepiej odpowiada Państwa aktualnej tożsamości płciowej? Proszę zaznaczyć odpowiedź, która w chwili obecnej najlepiej do Państwa pasuje. Preferuję klasyfikację do następującej grupy:

- Mężczyzna (transpłciowy)
- Kobieta (transpłciowa)
- Osoba transwestytyczna
- Osoba queerpłciowa/osoba apłciowa/osoba wielopłciowa/osoba o płynnej tożsamości płciowej/osoba niebinarna
- Nie wiem, nie mam preferencji

Kwestie do rozważenia

Podejście to daje respondentom możliwość samodzielnego określenia, do jakiej grupy należy zaklasyfikować ich do celów badania. Kategorie „Mężczyzna z transpłciową przeszłością”/„Kobieta z transpłciową przeszłością” mogą jednak być mylące dla respondentów. Ponadto nie wszystkie osoby transwestytyczne postrzegają się jako transpłciowe, w związku z czym to również może powodować dezorientację. Co więcej, pytanie to może nie obejmować wszystkich respondentów transpłciowych, ponieważ niektórzy mogą wybrać tylko kategorie „Mężczyzna” i „Kobieta” w P1.

4.3. Jak gromadzić dane dotyczące ekspresji płciowej

4.3.1. Uzasadnienie

Ekspresja płciowa odnosi się do „prezentowania przez daną osobę swojej płci społeczno-kulturowej poprzez wygląd fizyczny – w tym strój, fryzurę, akcesoria,

kosmetyki – oraz manieryzmy, sposób mówienia, schematy zachowań, używane imiona i osobiste odniesienia. Ekspresja płciowa może lub nie musi odpowiadać tożsamości płciowej danej osoby”¹⁸⁷.

Nonkonformizm płciowy: „Szeroki termin odnoszący się do osób, które nie zachowują się w sposób odpowiadający tradycyjnym oczekiwaniom dotyczącym ich płci lub których ekspresja płciowa nie mieści się w jednej kategorii. Wiele osób nonkonformistycznych płciowo identyfikuje się również jako osoby transpłciowe, lecz nie wszystkie”¹⁸⁸.

Ekspresja płciowa jest zmienną przydatną przy ustalaniu, czy osoby nonkonformistyczne płciowo (niezależnie od orientacji seksualnej, tożsamości płciowej lub cech płciowych danej osoby) są traktowane w różny sposób, w zależności od stopnia, w jakim ich ekspresja płciowa jest zgodna z płcią przypisywaną im przez inne osoby.

Pytanie o ekspresję płciową może obejmować: (i) pomiary w obrębie spektrum kobiecości i męskości; lub (ii) pytania dotyczące postrzeganego przez inne osoby konformizmu płciowego. Każde podejście może być przydatne w zależności od celu badania.

Podejście obejmujące spektrum opiera się na ugruntowanej linii badań w dziedzinie psychologii, która pokazuje, że kobiecości i męskości nie należy postrzegać jako przeciwległych „biegunów”, ponieważ ludzie mogą wypadać nisko na obu skalach, wysoko na obu skalach, gdzieś pomiędzy lub całkowicie poza skalami^{189,190}. Wywiady poznawcze z kobietami *queer* wskazują również, że dwubiegunowa metoda pomiaru, w ramach której respondenci powinni uszeregować się w skali od bardzo męskich do bardzo kobiecych, jest problematyczna pod względem koncepcyjnym i empirycznym¹⁹¹. Okazało się również, że jednobiegunowa metoda pomiaru, w ramach której pyta się oddzielnie o kobiecość i męskość, jest bardziej wiarygodna, jeżeli chodzi o gromadzenie zniuansowanych odpowiedzi, w szczególności w odniesieniu do respondentów transpłciowych, w porównaniu z metodami dwubiegunowymi¹⁹².

¹⁸⁷ Międzynarodowa Komisja Prawników (2017), [„The Yogyakarta Principles Plus 10 - Additional Principles and State Obligation on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation, Gender Expression and Sex Characteristics to Complement the Yogyakarta Principles”](#), s. 6.

¹⁸⁸ Human Rights Campaign (2022), [Glosariusz terminów](#).

¹⁸⁹ Garbarski, D. (2023), [„The measurement of gender expression in survey research”](#), *Social Science Research* 110, s. 2.

¹⁹⁰ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), [„Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation”](#), The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 104.

¹⁹¹ Garbarski, D., LaVergne, D. (2020). [„The Measurement of Sexual Attraction and Gender Expression: Cognitive Interviews with Queer Women”](#). W: Brenner, P.S. (red.) *Understanding Survey Methodology*. Frontiers in Sociology and Social Research, tom 4. Springer, Cham.

¹⁹² Garbarski, D. (2023), [„The measurement of gender expression in survey research”](#), *Social Science Research* 110, s. 9.

O ekspresję płciową można zapytać w drodze samookreślenia (jak respondent postrzega własną ekspresję płciową), a także w drodze odbitej oceny (ang. *reflected appraisal*) (zapytanie respondentów, jak postrzegają ich inni). Chociaż odpowiedzi dotyczące samookreślenia i odbitej oceny zazwyczaj się pokrywają, przydatne jest zmierzenie rozbieżności między nimi, ponieważ rozbieżność tę powiązano z gorszymi efektami zdrowotnymi¹⁹³. Badania jakościowe wskazują, że przed odbitą oceną należy zadać pytanie dotyczące samookreślenia¹⁹⁴.

Drugie podejście polegające na zadawaniu pytań na temat postrzeganej zgodności jest łatwiejsze do zastosowania w badaniach i może być stosowane w połączeniu z pytaniami dotyczącymi dyskryminacji, molestowania i przemocy, ponieważ osoby mniej konformistyczne płciowo częściej doświadczają tych problemów. Jest to bardziej odpowiednie w badaniu dotyczącym osób LGBTIQ, a nie w ogólnym badaniu ludności.

4.3.2. Wytyczne

Państwa członkowskie i wszystkie inne właściwe instytucje i podmioty zaangażowane w gromadzenie danych dotyczących orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i cech płciowych lub odpowiedzialne za gromadzenie takich danych zachęca się do podjęcia działań określonych w poniższych punktach.

- Te państwa, instytucje i podmioty powinny stosować skale spektrum (dwie skale Likerta do pomiaru męskiej ekspresji płciowej i kobiecej ekspresji płciowej) zgodnie z informacjami przekazanymi przez respondenta.
- W miarę możliwości należy zapytać zarówno o subiektywną ocenę własnej ekspresji płciowej przez respondentów, jak i o to, w jaki sposób zdaniem respondenta inni oceniają jego ekspresję płciową. Jeżeli ilość miejsca jest ograniczona, należy zapytać o drugą z tych ocen (odbita ocena)¹⁹⁵.
- Wspomniane państwa, instytucje i podmioty powinny wziąć pod uwagę, że ekspresja płciowa może być inna w różnych kontekstach w zależności od komfortu i bezpieczeństwa respondentów. Respondenci mogą nie być w stanie wyrażać siebie w sposób zgodny z ich pragnieniami.

¹⁹³ Hart, CG, Saperstein, A, Magliozzi, D i Westbrook, L. (2019), „[Gender and health: beyond binary categorical measurement](#)”, *Journal of Health and Social Behavior*, 60 (1), s. 109.

¹⁹⁴ Garbarski, D. (2023), „[The measurement of gender expression in survey research](#)”, *Social Science Research* 110, s. 2.

¹⁹⁵ Garbarski, D. (2023), „[The measurement of gender expression in survey research](#)”, *Social Science Research* 110, s. 13–14.

- W badaniu dotyczącym osób LGBTIQ, jeżeli celem pytania jest ocena, w jaki sposób inni postrzegają respondenta, w celu określenia, w jaki sposób wpłynęło to na jego doświadczenia, najważniejsze jest zapytanie o postrzegany konformizm płciowy.

4.3.3. Przykłady pomiaru ekspresji płciowej

4.3.3.1. Przykład podejścia obejmującego spektrum¹⁹⁶

P1. W jaki sposób określiliby Państwo ogółem swój wygląd, styl i ubiór?

Zdecydowanie niekobięcy	W niewielkim stopniu kobiecy	Umiarkowanie kobiecy	Bardzo kobiecy	Skrajnie kobiecy
<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Zdecydowanie niemęski	W niewielkim stopniu męski	Umiarkowanie męski	Bardzo męski	Skrajnie męski
<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

P2. W jaki sposób Państwa zdaniem inni określiliby ogółem Państwa wygląd, styl i ubiór?

Zdecydowanie niekobięcy	W niewielkim stopniu kobiecy	Umiarkowanie kobiecy	Bardzo kobiecy	Skrajnie kobiecy
<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Zdecydowanie niemęski	W niewielkim stopniu męski	Umiarkowanie męski	Bardzo męski	Skrajnie męski
<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

P3. W jaki sposób określiliby Państwo ogółem swój sposób chodzenia, mówienia, siedzenia, stania i gestykulacji?

Zdecydowanie niekobięcy	W niewielkim stopniu kobiecy	Umiarkowanie kobiecy	Bardzo kobiecy	Skrajnie kobiecy
<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

¹⁹⁶ Garbarski, D. (2023), „The measurement of gender expression in survey research”, *Social Science Research* 110.

<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Zdecydowanie niemęski	W niewielkim stopniu męski	Umiarkowanie męski	Bardzo męski	Skrajnie męski
<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

P4. W jaki sposób Państwa zdaniem inni określiliby ogółem Państwa sposób chodzenia, mówienia, siedzenia, stania i gestykulacji?

Zdecydowanie niekobięcy	W niewielkim stopniu kobiecy	Umiarkowanie kobiecy	Bardzo kobiecy	Skrajnie kobiecy
<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Zdecydowanie niemęski	W niewielkim stopniu męski	Umiarkowanie męski	Bardzo męski	Skrajnie męski
<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

Kwestie do rozważenia

W przykładzie tym wykorzystuje się jednobiegunowe pomiary męskości i kobiecości, w związku z czym unika się przedstawiania tych pomiarów jako przeciwległych biegunów. W tym przykładzie ujęto zarówno wymiary wyglądu, jak i zachowania. Potrzebne są dalsze badania nad tym, czy kolejność pytań dotyczących wyglądu i zachowania ma znaczący wpływ oraz czy można połączyć te pytania¹⁹⁷. Wadą tego podejścia jest założenie, że respondenci pojmują swoją ekspresję płciową w kontekście męskości i kobiecości, co może nie mieć miejsca, zwłaszcza w przypadku respondentów apłciowych. W związku z tym przydatne byłoby dodanie wariantu „Nigdzie na tej skali”. Innym ograniczeniem tego przykładu jest to, że nie zapewnia on respondentom wariantu „Nie wiem” lub „Wolę nie udzielać odpowiedzi”, które są ważne z etycznego punktu widzenia (zob. sekcja nr 2.3 niniejszych wytycznych).

¹⁹⁷ Garbarski, D. (2023), „The measurement of gender expression in survey research”, *Social Science Research* 110, s. 14.

4.3.3.2. Przykład pytania dotyczącego postrzeganego konformizmu płciowego¹⁹⁸

Ludzie mogą stwierdzić, że jestem osobą transpłciową/nonkonformistyczną płciowo, nawet jeśli im o tym nie powiem.

- Zawsze
- Zazwyczaj
- Czasami
- Sporadycznie
- Nigdy

Kwestie do rozważenia

Jest to przykład z badania dotyczącego osób transpłciowych. W pytaniu tym ujęto zakres postrzeganego wizualnego konformizmu płciowego respondenta z tradycyjnymi formami wyrażania tożsamości płciowej, co można analizować w związku ze wskaźnikami dyskryminacji, przemocy i molestowania. Chociaż pytanie to jest skierowane wyłącznie do respondentów transpłciowych i nonkonformistycznych płciowo, podobne pytanie jest możliwe w przypadku innych respondentów LGBTIQ. Na przykład w badaniu Generations, w którym skoncentrowano się na respondentach LGB, zapytano: „Jak często, o ile w ogóle, inni są w stanie stwierdzić, że jesteś LGB, nawet jeśli im tego nie powiesz?”. Badanie to zawierało takie same warianty odpowiedzi jak „Zawsze”, „Zazwyczaj”, „Czasami”, „Sporadycznie” i „Nigdy”¹⁹⁹. Jak wspomniano powyżej, w pytaniu brakuje również wariantów „Nie wiem” lub „Wolę nie udzielać odpowiedzi”, których uwzględnienie byłoby ważne z etycznego punktu widzenia (zob. sekcja nr 2.3 niniejszych wytycznych).

¹⁹⁸Jaime, G., Mottet, L., Tanis, J., Harrison, J., Herman, J. i Keisling, M. (2011), [„Injustice at Every Turn: A Report of the National Transgender Discrimination Survey”](#), National Center for Transgender Equality and National Gay and Lesbian Task Force, Waszyngton DC, s. 184.

¹⁹⁹Krueger, E. A., Lin, A., Kittle, K. R. i Meyer, I. H. (2020), [„Generations – A Study of the Life and Health of LGB People in a Changing Society \(Methodology and Technical Notes, Gallup Quantitative Survey\)”](#), The Williams Institute, Los Angeles.

4.4. Jak gromadzić dane dotyczące cech płciowych

4.4.1. Uzasadnienie

Cechy płciowe „odnoszą się do cech fizycznych danej osoby związanych z płcią, w tym genitaliów i innej anatomii płciowej i rozrodczej, chromosomów, hormonów i drugorzędnych cech fizycznych pojawiających się w okresie dojrzewania”²⁰⁰.

Osoby interpłciowe lub **osoby ze zróżnicowanymi cechami płciowymi** urodziły się z cechami płciowymi (anatomia płciowa, organy rozrodcze, struktura hormonalna, poziomy lub wzorce chromosomowe), które nie odpowiadają typowej definicji społecznej mężczyzny lub kobiety. Zróżnicowane cechy płciowe często wykrywa się dopiero w późniejszym okresie życia²⁰¹.

Bycie osobą interpłciową/posiadanie zróżnicowanych cech płciowych stanowi ważny element statusu demograficznego oraz prywatnych informacji medycznych. Może również być aspektem tożsamości, chociaż nie wszystkie osoby o zróżnicowanych cechach płciowych określają się jako interpłciowe lub postrzegają się jako część społeczności LGBTIQ²⁰².

Osoba endoseksualna: „Termin opisujący osobę, która urodziła się z cechami płciowymi, które pasują do typowych binarnych wyobrażeń o męskim lub żeńskim ciele. Osoba endoseksualna może identyfikować się z dowolną tożsamością płciową lub orientacją seksualną”²⁰³.

Chociaż badania nad osobami interpłciowymi poza środowiskiem klinicznym są nadal ograniczone, nasiliły się niedawne dyskusje na temat metod badawczych w zakresie najlepszych praktyk²⁰⁴. Do opisu osób o zróżnicowanych cechach płciowych

²⁰⁰ Międzynarodowa Komisja Prawników (2017), „[The Yogyakarta Principles Plus 10 - Additional Principles and State Obligation on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation, Gender Expression and Sex Characteristics to Complement the Yogyakarta Principles](#)”, s. 6.

²⁰¹ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), „[Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation](#)”, The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 139.

²⁰² National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), „[Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation](#)”, The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 141.

²⁰³ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 7.

²⁰⁴ Park, A. (2016), „[Reachable: Data collection methods for sexual orientation and gender identity](#)”, The Williams Institute, Los Angeles.

w literaturze naukowej stosuje się różne terminy. Terminologię służącą do opisywania tej populacji kształtuje się na podstawie poglądów społecznych na temat płci biologicznej i płci społeczno-kulturowej jako pojęć binarnych, które zostały również w dużej mierze przyjęte przez pracowników służby zdrowia oraz decydentów.

Dzięki włączeniu pytania o cechy płciowe w zgromadzonych danych widoczne stają się osoby interpłciowe/osoby o zróżnicowanych cechach płciowych. Ważne jest, aby nie mylić posiadania zróżnicowanych cech płciowych z określoną tożsamością (płciową) i pojmować bycie osobą interpłciową jako doświadczenie. Większość osób o zróżnicowanych cechach płciowych identyfikuje się albo jako mężczyzna, albo jako kobieta, chociaż przy gromadzeniu danych należy zawsze dopuścić możliwość samookreślenia się jako osoba interpłciowa lub zróżnicowana płciowo (np. osoba niebinarna/osoba queerpłciowa) lub wybrania takich wariantów²⁰⁵.

Naukowcy powinni mieć świadomość, że koncepcja bycia interpłciowym nie jest powszechnie znana wśród samej populacji interpłciowej, ponieważ wielu osobom o zróżnicowanych cechach płciowych często podaje się różne nazwy/diagnozy²⁰⁶, takie jak zespół niewrażliwości na androgeny, wrodzony przerost nadnerczy, zespół Klinefeltera lub zespół Turnera²⁰⁷. Biorąc pod uwagę różnorodność stosowanych terminów, a także różnorodność wiedzy na temat terminologii, bardzo ważne jest przedstawienie respondentom jasnej i kompleksowej definicji.

4.4.2. Wytyczne

Zachęca się państwa członkowskie do podjęcia następujących działań.

- Państwa członkowskie powinny uwzględnić co najmniej jedno pytanie, aby umożliwić samookreślenie przez osoby o zróżnicowanych cechach płciowych.
- Państwa członkowskie powinny zastosować samodzielny sposób pomiaru, aby zapytać respondentów o to, czy są osobami interpłciowymi/posiadają zróżnicowane cechy płciowe, czy też nie (osoby endoseksualne). Pytania tego nie należy dodawać jako trzeciego wariantu odpowiedzi po „płeć” lub „płeć przypisana przy urodzeniu”, ponieważ osobom interpłciowym co do zasady przypisuje się płeć żeńską lub męską. Należy jednak przewidzieć otwarte pole, aby umożliwić

²⁰⁵ Jones, T., Hart, B., Carpenter, M., Ansara, G., Leonard, W. i Lucke, J. (2016), [„Intersex. Stories and Statistics from Australia”](#), Open Book Publishers, Cambridge.

²⁰⁶ van Ditzhuijzen, J. i Motmans, J. (2020), [„Kennis En Opvattingen over Intersekse: Een Nulmeting in Nederland En Vlaanderen”](#), Rutgers and UZ Gent, Utrecht i Gandawa.

²⁰⁷ Randjelovic, R. i in. (2018), [„Intersex Research Study”](#), UNDP, s. 46–48.

respondentom uwzględnienie specyfiki krajowej, takiej jak „oznaczenie neutralne” w Niemczech²⁰⁸.

- Interpłciowości nie należy mylić z transpłciowością lub orientacją seksualną.
- Państwa członkowskie powinny wziąć pod uwagę, że osoby interpłciowe mogą mieć inną tożsamość płciową niż tożsamość przypisana im przy urodzeniu. Podczas gdy niektóre osoby interpłciowe mogą określać się jako transpłciowe, inne mogą czuć, że termin ten nie opisuje ich szczególnej sytuacji jako osoby interpłciowej w społeczeństwie przeważnie endoseksualnym.
- Państwa członkowskie powinny podać jasną definicję pojęcia interpłciowości lub tego, co stanowi zróżnicowane cechy płciowe, z wystarczającą liczbą przykładów, które stanowią część terminu zbiorczego „interpłciowość”.
- Państwa członkowskie powinny opracować definicje w ścisłym porozumieniu z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego reprezentującymi osoby interpłciowe i z uwzględnieniem lokalnej terminologii kulturowej.
- Oprócz wyjaśnienia/definicji pojęcia należy dodać otwarte pytanie uzupełniające dla osób wskazujących interpłciowość/posiadanie zróżnicowanych cech płciowych, co umożliwi respondentom opisanie, w ramach badania, doświadczeń i potrzeb związanych z ich zróżnicowaniem w zakresie, w jakim są do tego skłonni.

4.4.3. Przykłady sposobów pomiaru odnoszących się do interpłciowości

4.4.3.1. Wiedza na temat osób interpłciowych oraz sposób ich postrzegania: pomiar referencyjny w Holandii i Flandrii

Podanie definicji interpłciowości jest istotne i może mieć znaczący wpływ na wskaźnik odpowiedzi na pytania przewidziane w badaniu. Niedawny przykład pochodzi z **reprezentatywnego badania panelowego z Belgii i Holandii**²⁰⁹. Losowo wybranych uczestników zapytano, czy są interpłciowi, na dwa różne sposoby, co wpłynęło na występowanie/widoczność osób interpłciowych w wynikach badania. W tym badaniu panelowym pytanie o interpłciowość zadano po raz pierwszy przed podaniem definicji

²⁰⁸ Statistische Ämter des Bundes und der Länder (2022), „Zensus 2022”..

²⁰⁹ van Ditzhuijzen, J. i Motmans, J. (2020), „[Kenniss En Opvattingen over Intersekse: Een Nulmeting in Nederland En Vlaanderen](#)”, Rutgers and UZ Gent, Utrecht i Gandawa.

tego pojęcia – respondenci mogli zaznaczyć wariant „Osoba inter płciowa” jako mający do nich zastosowanie (wśród innych wariantów). Łącznie 9 osób wybrało ten wariant (0,4%). Po podaniu definicji respondentom zapytano inną grupę uczestników, czy są oni osobami inter płciowymi lub czy w jakiś sposób objawia się u nich inter płciowość. Wówczas 28 osób wskazało, że określa się jako osoba inter płciowa lub że objawia się u nich inter płciowość (1,6%). Ważne wydaje się zatem podanie definicji inter płciowości przed zadaniem pytania, czy respondenci są inter płciowi lub mają zróżnicowane cechy płciowe.

Ważne jest również rozróżnienie między pytaniami o to, czy respondent posiada zróżnicowane cechy płciowe, a pytaniami o to, czy otrzymał diagnozę związaną z takim zróżnicowaniem, jak pokazują poniższe dwa przykłady. O ile badania nie dotyczą konkretnie opieki zdrowotnej, preferowane jest pierwsze podejście.

4.4.3.2. Przykład pytania o to, czy respondenci posiadają zróżnicowane cechy płciowe: przeprowadzone przez FRA badanie LGBTI II (online)

W przeprowadzonym przez FRA w 2019 r. badaniu „EU LGBTI II” po raz pierwszy uwzględniono doświadczenia osób inter płciowych.

Pytanie zastosowane przez FRA było następujące.

P: Niektóre osoby rodzą się z cechami płciowymi (takimi jak anatomia płciowa, organy rozrodcze lub wzorce chromosomowe), które nie należą ściśle do kategorii męskiej lub żeńskiej lub należą do obu jednocześnie. Określa się to jako „inter płciowość”. Czy określiliby Państwo siebie jako osobę inter płciową?

- Tak
- Nie

[**PRZYCISK INFO:** *Zróżnicowane cechy płciowe* mogą pojawić się w okresie prenatalnym i po narodzinach, ale także w dzieciństwie, w okresie dojrzewania lub w wieku dorosłym. Być może zauważyli Państwo zmiany w swoich cechach płciowych w bardzo młodym wieku lub w późniejszym okresie życia i być może poddali się Państwo zabiegowi chirurgicznemu lub leczeniu w celu ich modyfikacji.]

Kwestie do rozważenia

Pytanie zawiera definicję dla jasności i pozwala respondentom na samookreślenie. Pytanie to nie pozwala jednak respondentom na opisanie swojego zróżnicowania

własnymi słowami i nie obejmuje wariantu „Nie wiem” lub „Wolę nie udzielać odpowiedzi” (zob. sekcja nr [2.3](#) niniejszych wytycznych).

4.4.3.3. Przykład pytania o to, czy u respondentów zdiagnozowano zróżnicowane cechy płciowe – Badanie doświadczeń związanych z przemocą wobec osób LGBTI we Flandrii (Belgia)

W ramach trwającego w Belgii badania dotyczącego przemocy wobec osób LGBTI przyjęto następujące podejście, w związku z którym pyta się konkretnie o diagnozę²¹⁰.

P: Niektóre osoby rodzą się z ciałem, które nie pasuje do definicji normatywnych mężczyzny i kobiety. Doświadczenie osób urodzonych z takim ciałem znane jest jako „interpłciowość”. Czy kiedykolwiek zdiagnozowano u Państwa formę interpłciowości przy narodzinach lub w późniejszym okresie?

- Tak
- Nie
- Nie wiem
- Nie chcę udzielać odpowiedzi

[W dodatkowym okienku wyświetlane jest następujące objaśnienie: Interpłciowość odnosi się do doświadczeń osób urodzonych z ciałami, które nie pasują do definicji normatywnych mężczyzny i kobiety. Interpłciowość jest bardzo zróżnicowana i nie zawsze dotyczy zewnętrznych cech płciowych/genitaliów. Cechy płciowe to nie tylko genitalia (penis/pochwa), ale także chromosomy, hormony lub wewnętrzne narządy płciowe (macica, gruczoły hormonalne). Przykładem może być urodzenie się z ciałem kobiety, ale z chromosomami XY, lub posiadanie równocześnie penisa oraz macicy. Być może rozpoznają Państwo siebie w tym opisie, ale nigdy nie słyszeli Państwo słowa interpłciowość. Lekarze i świadczeniodawcy mogą używać terminów medycznych, takich jak obojnactwo rzekome, zespół (całkowitej) niewrażliwości na androgeny, zespół Klinefeltera, zespół nadnerczowo-płciowy/wrodzony przerost nadnerczy, 17-, alfa/5-, beta/5-, alfa-reduktaza i spodziectwo, zespół MRKH, zespół Turnera lub „zaburzenia rozwoju/determinacji i różnicowania płci”.]

Kwestie do rozważenia

W pytaniu zawarto obszerną definicję i przykłady w wyświetlanym dodatkowo objaśnieniu. Nie poproszono jednak respondenta o samookreślenie, lecz zapytano o diagnozę. To zmedykalizowane podejście może być trudne dla osób interpłciowych, które doznały traumy w środowisku medycznym. Może również wiązać się z wykluczeniem respondentów, którzy sami zdali sobie sprawę ze swoich zróżnicowanych cech płciowych i nie otrzymali oficjalnej diagnozy. Termin „ciało kobiety” w tekście wyjaśniającym również wzmacnia normatywne założenia dotyczące tego, co jest „męskie” i „kobiece”. Można to na przykład przeformułować

²¹⁰ Burgwal, A. i Motmans, J. (jeszcze nie opublikowano). *Enough: research into the experiences with violence of LGBTI people in Flanders, Belgium*.

następująco: „zewnątrznymi narządami płciowymi, które są postrzegane jako »żeńskie« (np. wargami sromowymi, sromem, łechtaczką)”. W tekście odniesiono się również do diagnozy „obojnactwa rzekomego” (ang. „pseudo-hermaphrodite”). Chociaż termin ten jest nadal używany w medycynie, występujące w wersji angielskiej słowo „hermaphrodite” („hermafrodyta”) uważa się za obelgę i dlatego należy go unikać albo uznać za termin, który jest często używany w sposób obraźliwy²¹¹. Oprócz tego angielskie określenie „sex characteristics” oznaczające cechy płciowe jest odpowiedniejszym terminem niż określenie „sexual characteristics”.

²¹¹ Więcej informacji na temat tego, których terminów należy używać, a których unikać, można znaleźć w: Parlament Europejski (2020), [Glossary of Sensitive Language for Internal and External Communications](#).

Załącznik: Glosariusz

Osoba apłciowa: „Termin opisujący osoby, które nie identyfikują się z żadną płcią. Termin ten może również obejmować osoby, które identyfikują się jako pozbawione płci, i osoby, których płeć jest neutralna. Osoby apłciowe mają różne orientacje seksualne, ekspresje płciowe i cechy płciowe²¹²”.

Osoba alloseksualna/alloromantyczna: „Osoby allo doświadczają pociągu seksualnego i romantycznego i nie identyfikują się jako osoby w spektrum ace lub aro. Allo jest dla spektrum tożsamości ace [aseksualność] i aro [aromantyczność] tym, co heteroseksualność dla spektrum tożsamości LGB+. Ważne jest, by używać słownictwa egalitarnego – w przeciwnym razie tożsamość będąca przeciwieństwem ace i aro staje się »normalna«, co jest stygmatyzujące²¹³”.

Osoba aseksualna: „Osoba, która może odczuwać pociąg romantyczny lub emocjonalny, ale zasadniczo nie odczuwa pociągu seksualnego. Demiseksualność i szaroseksualność/szaroaseksualność to terminy opisujące osoby o różnym stopniu pociągu seksualnego. Aseksualność może być używana jako termin zbiorczy obejmujący demiseksualność, szaroseksualność i inne terminy²¹⁴. Osoby aseksualne mogą identyfikować się jako osoby aromantyczne, geje, lesbijki, osoby biseksualne, panseksualne itp.

Osoba aromantyczna: „Osoba, która nie doświadcza pociągu romantycznego. Niektóre osoby aromantyczne doświadczają pociągu seksualnego, podczas gdy inne nie. Osoby aromantyczne, które doświadczają pociągu seksualnego lub okazjonalnego pociągu romantycznego, mogą również używać określeń takich jak gej, osoba biseksualna, lesbijka, osoba heteroseksualna i osoba *queer* w połączeniu z aseksualnością, aby opisać kierunek odczuwanego pociągu²¹⁵”.

Osoba biseksualna (bi+): „Biseksualność to termin zbiorczy stosowany do opisywania orientacji romantycznej lub seksualnej ukierunkowanej na więcej niż jedną płć. Osoby biseksualne mogą opisywać siebie przy użyciu jednego lub większej liczby terminów, w tym między innymi jako osoby o tożsamości biseksualnej, panseksualnej, *queer* czy innej tożsamości niemonoseksualnej i niemonoromantycznej²¹⁶”.

²¹² Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 5.

²¹³ Stonewall (2022), [Wykaz terminów związanych z LGBTQ+](#).

²¹⁴ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 2.

²¹⁵ Stonewall (2022), [Wykaz terminów związanych z LGBTQ+](#).

²¹⁶ Stonewall (2022), [Wykaz terminów związanych z LGBTQ+](#).

Osoba cisplciowa: „Osoba, której aktualna tożsamość płciowa odpowiada płci nadanej jej przy narodzinach”²¹⁷.

Osoba endoseksualna: „Termin opisujący osobę, która urodziła się z cechami płciowymi, które pasują do typowych binarnych wyobrażeń o męskim lub żeńskim ciele. Osoba endoseksualna może identyfikować się z dowolną tożsamością płciową lub orientacją seksualną”²¹⁸. Zob. również **osoba interplciowa**.

Gej „odnosi się do osoby, która odczuwa pociąg seksualny lub emocjonalny do osób tej samej płci. Tradycyjnie termin ten odnosi się do mężczyzn, ale inne osoby, które pociągają ta sama płeć lub wiele płci, również mogą określać się jako osoby gejskie”²¹⁹.

Płeć społeczno-kulturowa jest „wielowymiarowym konstruktem, który łączy tożsamość płciową (podstawowy element indywidualnego poczucia własnej tożsamości danej osoby), ekspresję płciową oraz społeczne i kulturowe oczekiwania dotyczące statusu, cech i zachowań, które są związane z cechami płciowymi”²²⁰. „Płeć społeczno-kulturowa tradycyjnie odnosi się do konstruktów społecznego i kulturowego bycia mężczyzną lub kobietą. Niektóre osoby nie identyfikują się jednak z binarnym podziałem na płeć męską i żeńską. Płeć społeczno-kulturowa istnieje niezależnie od płci przypisanej przy urodzeniu i nie zawsze jej odpowiada”²²¹.

Różnorodność płciowa odnosi się do nieodłącznej różnorodności możliwych doświadczeń związanych z płcią, które są zatem szersze niż cisplciowość lub transplciowość. Różnorodność płciowa jest terminem zbiorczym dla wielu możliwych form identyfikacji płciowej, takich jak płynna tożsamość płciowa, bezpłciowość, agenderyzm, bigenderyzm itp.²²²

Ekspresja płciowa odnosi się do „prezentowania przez daną osobę swojej płci społeczno-kulturowej poprzez wygląd fizyczny – w tym strój, fryzurę, akcesoria, kosmetyki – oraz manieryzmy, sposób mówienia, schematy zachowań, używane imiona i osobiste odniesienia, przy czym należy zauważyć, że ekspresja płciowa może, ale nie

²¹⁷ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), „[Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation](#)”, The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 4.

²¹⁸ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 7.

²¹⁹ ILGA Europe (2022), [Nasz glosariusz](#).

²²⁰ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), „[Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation](#)”, The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 4.

²²¹ TGEU (2016), [Glosariusz](#).

²²² Zob. na przykład podział tożsamości płciowych w [badaniu LGBTI II przeprowadzonym przez Agencję Praw Podstawowych Unii Europejskiej](#), FRA (2020), [A long way to go for LGBTI equality](#), Urząd Publikacji, Luksemburg.

musi być zgodna z tożsamością płciową danej osoby”²²³. „Ekspresja płciowa jest oddzielona od tożsamości płciowej, ponieważ zarówno cisplściowi, jak i transplściowi mężczyźni mogą na przykład wykazywać stereotypowo męskie zachowania i ekspresję lub nie. Chociaż istnieją różnice w sposobie definiowania i wyrażania ekspresji płciowej (często definiowanej jako zakresy kobiecości i męskości) zarówno w grupach kulturowych, jak i na przestrzeni czasu, dominujący system przekonań na temat ekspresji płciowej opiera się na oczekiwaniu, że osoby, którym nadano przy narodzinach płeć żeńską, powinny mieć »żeńską« ekspresję płciową, zaś osoby, którym przypisano przy narodzinach płeć męską, powinny mieć »męską« ekspresję płciową”²²⁴.

Osoba o płynnej tożsamości płciowej: „Osoba, która nie identyfikuje się z jedną ustaloną płcią lub ma płynną bądź nieustaloną tożsamość płciową”²²⁵.

Tożsamość płciowa odnosi się do „głęboko odczuwanego przez każdą osobę wewnętrznego i indywidualnego doświadczenia płci społeczno-kulturowej, które może, ale nie musi odpowiadać płci przypisanej przy urodzeniu, w tym osobistego poczucia ciała (które może obejmować, o ile jest to własny wybór, modyfikację wyglądu lub funkcji ciała za pomocą środków medycznych, chirurgicznych lub innych) oraz innych sposobów wyrażania płci, w tym sposobu ubierania się, mówienia i manieryzmów”²²⁶.

Osoba queerpłciowa: „Osoba, która nie identyfikuje się ani jako mężczyzna, ani jako kobieta, ani jako osoba reprezentująca kombinację obu płci”²²⁷.

Nonkonformizm płciowy: „Szeroki termin odnoszący się do osób, które nie zachowują się w sposób odpowiadający tradycyjnym oczekiwaniom dotyczącym ich płci lub których ekspresja płciowa nie mieści się w jednej kategorii. Wiele osób nonkonformistycznych płciowo identyfikuje się również jako osoby transplciowe, lecz nie wszystkie”²²⁸.

Osoba heteroseksualna: „Osoba, która odczuwa romantyczny, emocjonalny lub fizyczny pociąg do osób innej płci”²²⁹.

Osoba homoseksualna: „Osoba, która odczuwa pociąg seksualny lub emocjonalny do osób tej samej płci, zazwyczaj binarnej. Zaleca się stosowanie terminów »lesbijka« i

²²³ Międzynarodowa Komisja Prawników (2017), [„The Yogyakarta Principles Plus 10 - Additional Principles and State Obligation on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation, Gender Expression and Sex Characteristics to Complement the Yogyakarta Principles”](#), s. 6.

²²⁴ West C., Zimmerman DH. (1987), [„Doing Gender”](#). *Gender and Society* 1(2), s. 125–151.

²²⁵ Human Rights Campaign (2022), [Glosariusz terminów](#).

²²⁶ Międzynarodowa Komisja Prawników (2007), [„Yogyakarta principles: principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity”](#), s. 8.

²²⁷ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 5.

²²⁸ Human Rights Campaign (2022), [Glosariusz terminów](#).

²²⁹ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 2.

»gej« zamiast terminu »osoba homoseksualna«. Terminy »lesbijka« i »gej« uznaje się za neutralne i pozytywne, a nacisk kładzie się na tożsamość, nie zaś na seksualizację lub patologizację²³⁰.

Osoba interpłciowa: „Osoby interpłciowe urodziły się z cechami płciowymi (anatomia płciowa, organy rozrodcze, struktura hormonalna, poziomy lub wzorce chromosomowe), które nie odpowiadają typowej definicji mężczyzny lub kobiety. Termin »interpłciowość« jest terminem zbiorczym odnoszącym się do spektrum zróżnicowanych cech płciowych występujących naturalnie w obrębie gatunku ludzkiego. Termin »interpłciowość« uwzględnia fakt, że fizycznie płeć jest spektrum i że istnieją osoby o zróżnicowanych cechach płciowych innych niż męskie lub żeńskie”²³¹.

Prawne uzgodnienie płci: „Proces, w którym płeć osoby transpłciowej lub interpłciowej zostaje prawnie uznana, lub zrealizowanie tego procesu”²³².

Lesbijka: Oznacza kobietę, która ma romantyczną lub seksualną orientację ukierunkowaną na kobiety. Niektóre osoby niebinarne mogą również identyfikować się z tym terminem²³³.

LGBTIQ: Akronim oznaczający lesbijki/gejów/osoby biseksualne/transpłciowe/interpłciowe i osoby *queer*/rozważające. Inne popularne warianty przewidują dodanie litery „A”, która oznacza osoby aseksualne, aromantyczne lub apłciowe i „+”. Dodanie symbolu „+” uważa się zasadniczo za rozwiązanie bardziej inkluzywne, obejmujące inne spektra/tożsamości, takie jak (ale nie tylko) aseksualność, panseksualność, nonkonformizm płciowy²³⁴.

Niebinarne: „Przymiotnik opisujący osoby, których tożsamość płciowa wykracza poza binarny podział na płeć męską i żeńską. Niebinarność to termin zbiorczy, który obejmuje szeroką gamę doświadczeń związanych z płcią, w tym osoby o określonej tożsamości płciowej innej niż męska lub żeńska, osoby identyfikujące się z co najmniej dwiema płciami (osoby bigenderowe lub pangenderowe/wielopłciowe) oraz osoby, które nie identyfikują się z żadną płcią (osoby apłciowe)”²³⁵. Niektóre osoby niebinarne preferują

²³⁰ ILGA Europe (2022), [Nasz glosariusz](#).

²³¹ ILGA Europe (2022), [Nasz glosariusz](#). Jest to skrócona wersja definicji opracowanej przez społeczność interpłciową i OII Europe, zob. Dan Christian Ghattas (2015), [„Permanent up for the Human Rights of Intersex People – How Can You Help?”](#), *OII Europe i ILGA Europe*, Bruksela, s. 9.

²³² ILGA Europe (2022), [Nasz glosariusz](#).

²³³ Stonewall (2022), [Wykaz terminów związanych z LGBTQ+](#).

²³⁴ Na podstawie: Parlament Europejski (2020), [Glossary of Sensitive Language for Internal and External Communications](#), s. 11. W niniejszych wytycznych posłużono się akronimem „LGBTIQ” zgodnie z terminologią zastosowaną w opracowanej przez Komisję [strategii na rzecz równości osób LGBTIQ na lata 2020–2025](#).

²³⁵ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 5.

imię neutralne płciowo lub zaimki takie jak ono/ich zamiast on/jego lub ona/jej (zob. zaimki osobowe).

Osoba panseksualna: „Osoba, która odczuwa pociąg emocjonalny lub seksualny do innych niezależnie od ich płci”²³⁶.

Zaimki osobowe: „Zaimki to słowa, których używamy, aby mówić o sobie (»ja«), do kogoś (»ty«) lub o innych ludziach (»ona«, on«, »oni« itp.). Zaimki trzeciej osoby w języku polskim (on/ona) i w języku angielskim (he/she) są upłciowione. Podobnie jest w języku polskim w liczbie mnogiej, podczas gdy liczba mnoga po angielsku »they« jest neutralna płciowo. W innych językach, takich jak arabski i koreański, zaimki drugoosobowe (»ty«) i zaimki pierwszoosobowe (»ja«) również mogą być upłciowione. W niektórych językach, takich jak japoński, suahili, szwedzki i turecki, zaimki nie muszą wskazywać płci lub istnieje wariant neutralny płciowo. Do języka szwedzkiego dodano neutralny płciowo zaimek »hen« jako uzupełnienie zaimków »han« (on) i »hon« (ona). Inne języki są całkowicie neutralne płciowo, w tym ormiański, fiński, węgierski, perski i joruba”²³⁷.

Osoba queer: „Tradycyjnie negatywny wydźwięk terminu *queer* zmienił się, gdy mianem tym zaczęły się określać niektóre osoby – obecnie obejmuje on szeroki zakres różnorodnych orientacji seksualnych, tożsamości płciowych i ekspresji płciowych. Może być stosowany jako termin zbiorczy dla osób o zróżnicowanej orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i zróżnicowanych cechach płciowych lub jako alternatywa dla wyrażenia »osoby o zróżnicowanej orientacji seksualnej, tożsamości płciowej, ekspresji płciowej i zróżnicowanych cechach płciowych« lub akronimu LGBT. Termin »queer« jest używany przez wiele osób, które czują, że nie przystają do norm ekonomicznych, społecznych i politycznych danego społeczeństwa ze względu na orientację seksualną, tożsamość płciową i ekspresję płciową”²³⁸. „W zależności od kontekstu niektóre osoby mogą jednak nadal uważać ten termin za obraźliwy”²³⁹.

Płeć jest „wielowymiarowym konstruktem opartym na zespole cech anatomicznych i fizjologicznych (**cechy płciowe**), które obejmują zewnętrzne narządy płciowe, drugorzędne cechy płciowe, gonady, chromosomy i hormony. Zwykle przypisuje się płeć

²³⁶ ILGA Europe (2022), [Nasz glosariusz](#).

²³⁷ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 5.

²³⁸ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 2.

²³⁹ ILGA Europe (2022), [Nasz glosariusz](#).

żeńską lub męską i najczęściej ustala się ją przy narodzinach na podstawie oględzin zewnętrznych narządów płciowych”²⁴⁰.

Płeć przypisana przy urodzeniu: „Płeć przypisana danej osobie przy narodzinach, zazwyczaj na podstawie zewnętrznej anatomii niemowlęcia [...]. Wyrażenia »osoba przypisana do płci żeńskiej przy narodzinach« (*assigned female at birth*, AFAB) i »osoba przypisana do płci męskiej przy narodzinach« (*assigned male at birth*, AMAB) odnoszą się do osób z typowymi męskimi lub żeńskimi cechami płciowymi, niezależnie od ich tożsamości płciowej lub ekspresji płciowej. Wyrażenie »osoba przymusowo przypisana do płci żeńskiej [męskiej] przy narodzinach« (*coercively assigned female [male] at birth*, CAFAB i CAMAB) odnosi się do osób interpłciowych, którym przypisano płeć binarną, często za pośrednictwem zabiegów przeprowadzonych bez zgody”²⁴¹.

Cechy płciowe „odnoszą się do cech fizycznych danej osoby związanych z płcią, w tym genitaliów i innej anatomii płciowej i rozrodczej, chromosomów, hormonów i drugorzędnych cech fizycznych pojawiających się w okresie dojrzewania”²⁴². Osoby o zróżnicowanych cechach płciowych, które odbiegają od normatywnego rozumienia ciała upłciowionego, są często określane jako interpłciowe.

Orientacja seksualna: odnosi się do tego, „w jaki sposób odczuwa się pociąg (lub brak pociągu) do innej osoby w sposób seksualny lub romantyczny”²⁴³. „Obejmuje to emocjonalny, uczuciowy i seksualny pociąg do osób innej płci, tej samej płci lub więcej niż jednej płci oraz intymne i seksualne relacje z nimi”²⁴⁴. Trzy aspekty najczęściej mierzone podczas określania orientacji seksualnej to pociąg seksualny, zachowania seksualne i tożsamość seksualna²⁴⁵.

Orientacja seksualna, tożsamość płciowa, ekspresja płciowa i cechy płciowe: „Akronim oznaczający orientację seksualną, tożsamość płciową, ekspresję płciową i cechy płciowe”²⁴⁶.

²⁴⁰ National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), [„Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation”](#), The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 3.

²⁴¹ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 7.

²⁴² Międzynarodowa Komisja Prawników (2017), [„The Yogyakarta Principles Plus 10 - Additional Principles and State Obligation on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation, Gender Expression and Sex Characteristics to Complement the Yogyakarta Principles”](#), s. 6.

²⁴³ Parlament Europejski (2020), [Glossary of Sensitive Language for Internal and External Communications](#), s. 12.

²⁴⁴ Międzynarodowa Komisja Prawników (2007), [„Yogyakarta principles: principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity”](#), s. 8.

²⁴⁵ Na podstawie: National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2022), [„Measuring Sex, Gender Identity, and Sexual Orientation”](#), The National Academies Press, Waszyngton DC, s. 5.

²⁴⁶ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 1.

Osoba trans/transpłciowa: „Termin zbiorczy opisujący osoby, których płeć społeczno-kulturowa nie jest taka sama jak płeć przypisana im przy urodzeniu lub nie jest z nią zgodna. Osoby transpłciowe mogą opisywać siebie za pomocą co najmniej jednego z wielu różnych terminów, w tym między innymi osoba transpłciowa, osoba transseksualna, osoba queerpłciowa (GQ), osoba o płynnej tożsamości płciowej, osoba niebinarna, osoba płciowo nienormatywna, osoba transwestytyczna, osoba bezpłciowa, osoba apłciowa, osoba non-gender, osoba trzeciej płci, osoba bigenderowa, transkobieta, transmężczyzna, osoba transmęska, osoba transżeńska i neutrois”²⁴⁷.

Zróźnicowane cechy płciowe oznaczają „cechy płciowe (anatomie płciową, organy rozrodcze, strukturę hormonalną lub poziomy lub wzorce chromosomowe), które nie odpowiadają typowej definicji mężczyzny lub kobiety. Termin »interpłciowość« jest terminem zbiorczym odnoszącym się do spektrum zróźnicowanych cech płciowych występujących naturalnie w obrębie gatunku ludzkiego”²⁴⁸. „Niektóre z tych zróźnicowanych cech mogą być widoczne przed urodzeniem lub po urodzeniu, podczas gdy inne stają widoczne dopiero po okresie dojrzewania lub później bądź mogą nie być fizycznie widoczne. Istnieje ponad 40 cech interpłciowych; eksperci szacują, że od 0,5% do 1,7% populacji rodzi się z cechami interpłciowymi”²⁴⁹.

²⁴⁷ Stonewall (2022), [Wykaz terminów związanych z LGBTQ+](#).

²⁴⁸ ILGA Europe (2022), [Nasz glosariusz](#).

²⁴⁹ Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji w strukturach ONZ (2021), [Glosariusz terminów związanych z orientacją seksualną, tożsamością płciową, ekspresją płciową i cechami płciowymi](#), UNHCR, s. 7.